

BUSTANI LA MA-ULAMAA

Sh. Ali b. Abdalla Naf'i Mazrui (1825-1894)

Syd. Ahmad Bin Sumeyt (1861-1925)

Sh. Al-Amin b. Ali Mazrui (1891-1947)

Syd. Umar b. Ahmad Bin Sumeyt (1886-1976)

Ghalib Yusuf Tamim

ان الحمد لله الحمد لله وحده والصلاة والسلام علي من لا نبي بعده

الهم اني اسالك علما نافعا ورزقا طيبا وعملا متقبلا

Bismillahi, Walhamdu Lillahi, Waswalatu Wassalaamu Ala Rasulillahi, Waalihi Waswahbihi Watabiyyin.

Bustani la Ma-Ulamaa ni bustani la familia mbili zilizo zalika na kizazi cha Ma-Ulamaa kutoka jadi zao. Mababa na Mababu wakiwa ni Ma-Ulamaa. Familia mbili hizi za baba na mwana, kila mmoja wao akiwa ni *Alim*, zilileta athari kubwa katika Ukanda wa Pwani ya Afrika Mashariki. Wote wane wakazalisha Ma-Ulamaa wengi walio tapakaa ulimwengu mzima. Wote wane wakawa Ma-Kadhi Wakubwa baada ya kutambulika kuwa ni Ma-Ulamaa wa hali ya juu. Familia moja ikamakinika mji wa Mombasa na ya pili ikamakinika Unguja, walakin zote jamii mbili zikaweza kuleta athari ya mji wa jamii ya mwenziwe. Zikaowana athari zao, kila moja kwa mwengine.

Jamii mbili hizo ni familia za Sh. Ali b. Abdalla Nafi Mazrui (1825-1894) na mwanawe, Sh. Al-Amin b. Ali Mazrui (1891-1947); na familia ya Syd. Ahmad b. Abu Bakr Bin Sumeyt (1861-1925) na mwanawe, Syd. Umar b. Ahmad Bin Sumeyt (1886-1976).

Nilipotoa kitabu changu juu ya maisha ya Sh. Ali b. Abdalla Nafi, “*Sh. Ali bin Abdalla bin Nafi Mazrui (1825-1894) - The Pioneering Role Model of East Africa Muslim Reformers*”, Ustadh Athman Naaman, Imamu wa Msikiti wa Mazrui, aliye nipa kazi hii pevu, akanitaka ni kifasiri kitabu hicho kwa Kiswahili. Kila nikihipurukusha, ikawa ashishielo ni hilo hilo. Mwaka wa 2016 nikasalimu amri. Nikamwambia kwa sababu nilipo yazungumzia maisha ya Sh. Ali b. Abdalla mwezi wa December 2014, niliitoa hotuba yangu katika Msikiti wa Mazrui kwa Kiswahili kwa kutumia tarakilishi (*computer*) kwa njia ya *power-point presentation*, naweza kuitumia hotuba hiyo kama njia ya kukifasiri kitabu hicho.

Wakati huo huo, Ustadh Naaman akaniomba nijitayarisha kuwahadithia Syd. Ahmad Bin Sumeyt na mwanawe, Syd. Umar Bin Sumeyt. Nikaona itakuwa ni wakati muwafaka wa kuzitumia hotuba zangu juu ya Sh. Ali b. Abdalla Mazrui, Sh. Al-Amin b. Ali Mazrui, Syd.

Ahmad Bin Sumeyt na Syd. Umar Bin Sumeyt, na kuzikusanya hotuba hizo za *power-point presentation* na kuzifanya zikawa kitabu kimoja, **Bustani La Ma-Ulamaa**. Nalifungua bustani hili la wasomi kwa ushairi, kwani wote walikuwa ni Washairi wakusifika.

*Kwa jina la Rahmani
Kulisifu bustani
Bali hili la wasomi
Ya Rabi walipe mema*

*Naanza kuandika
Si la maua hakika
Walio wakitajika
Wasamehe dhambi zao*

*Wali na njema sharafu
Sio kua nawasifu
Ali baba maarufu
Tulienzi bustani*

*Kote walijulikana
Ni ukweli nanena
Na mwema wake kijana
Hili la Ma-Ulamaa*

*Waliishi kwa amani
Wote ukanda wa pwani
Wa Unguja visiwani
Hakika tulisifie*

*Bila wao kukosana
Katu hawakuatana
Na wa Mombasa kwa kina
Bustani la wasomi*

*Ni mafunzo ya Rasuli
Kipenda mwana kikweli
Utampa utajiri
Hakika ni bustani*

*Kwetu alisisitiza
Mpe dini kahimiza
Popote atatukuzwa
Lenye maua mazuri*

*Nao walihakikisha
Kua watawarithisha
Viatu wakawavisha
Hakika ni bustani*

*Kwa wana wao vipenzi
Elimu ndio mlezi
Wakaongoza jahazi
Lisokuwa na mfano*

*Sitoifanya adala
Shekhe Ali Abdalla
Na Sayyid Ahmada
Hakika ni bustani*

*Ikiwa sikuwataja
Kumjua ipo haja
Bin Sumeyt Unguja
Lenye maua mazuri*

*Wao na watoto wao
Elimu kwao ni ngao
Ni vingi vyema vikao
Sote natulisifie*

*Waliongoza kwa hima
Wakisaidia Umma
Wao mbele mesimama
Bustani la wasomi*

*Bustani la kijani
Shekhe wetu Alamini
Alikua ni msomi
Hakika ni bustani*

*Maua yalivutia
Sote tumemsikia
Mfano wa kupigiwa
Lenye maua mazuri*

*Yeye na wake rafiki
Syd. Umar Bin Sumeyt
Wakawacha tofauti
Sote natulisifie*

*Kwa upande wa Unguja
Walisimama pamoja
Wakaongoza kwa hoja
Bustani la wasomi*

*Nimefika ukingoni
Mimi kweni si mgeni
Ghalib Yusuf Tamim
Nimelisifu hakika*

*Sasa ninakhatimisha
Nimesema yakutosha
Mwisho wangu nafikisha
Bustani la wasomi*

*Mwisho sala na salamu
Na swahabaze kiramu
Hapa mwisho wa kalamu
Kwa umoja tulisifu*

*Zimfikie hashima
Na ali walio wema
Sendi mbele na simama
Bustani la Wasomi*

Huu ni utenzi ulio andikwa na Ahli yangu, Ustadha Maryam F. Salim, ikiwa ndio mchango wake katika Bustani la Wasomi, **Bustani la Ma-Ulamaa.**

Napenda kutoa shukrani zangu za dhati kwa:

1. Ustadh Athman Naaman, Imam wa Msikiti wa Mazrui, Mombasa. Akinishajiisha mara kwa mara, na kunipa mwongozo na changamoto juu ya Ma-Ulamaa. Jukumu langu liwe ni kufanya utafiti juu ya maisha yao, na akanipa jukwaa la kuwahadithia Ma-Ulamaa hao katika Msikiti wa Mazrui wakati wa Mihadhara anayo fanya kila mwisho wa mwaka. Alhamdu Lillah! Amenipa shughuli ya kuweza kuutumia wasaa wa kustaafu kwangu kwa kazi hii ya utafiti na kuandika maisha ya Wasomi wetu pamoja na kuwahadithia ili, Insha'Allah, wawe ni ruwaza bora kwa mujtamaa wetu.
2. Ustadh Harith Swaleh. Allah amuhifadhi na kumpa umri mrefu, wa afya na amani Ulamaa wa karne yetu hii, ili azidi kutupa muongozo

na naswaha. Masha'Allah! Mwenye-ezi-Mngu amemruzuku hekima na ukunjufu wa elimu. *Alhamdu Lillah! Thumma Alhamdu Lillah!* Ustadh Harith baada ya majadiliano mengi na kunipa mwongozo katika kila mjadala wakati wa utafiti juu ya Ma-Ulamaa hawa, nimeandika vitabu juu ya maisha yao. Baada ya kuridhika alipo vipitia vitabu hivyo, amenienzi na kunitunukia na kunipa *Ijaza*. Hii ikiwa ndio *Ijaza* ya kwanza niloipata katika maisha yangu – *Alhamdu Lillah!*

3. Ndugu yangu kipenzi, Muhammad Bin Yusuf, mkazi wa Toronto, Canada. Yeye ndiye Mshauri na Mhariri wa vitabu vyangu. Masafa marefu yaliopo baina ya Kenya na Canada, hayaja tuzuia kuifanya kazi hii. Huu ni ulimwengu wa mtandao. Ume yawupisha masafa na kama walivyo sema Wahenga, "*Parr... Mpaka Makka!*" Au kama alivyo sema Prof Ali Al-Amin Mazrui, "*The world is a global village.*" Na kweli, Toronto na Nairobi, ni kama vijiji majirani, kwa mtandao.
4. Ndugu na rafiki wa dhati, Prof. Mohammed Hafidh Khalfan, wa Zanzibar kwa kukubali kuniandikia Utangulizi wa *Bustani La Ma-Ulamaa*. Prof. ni Msomi wa *International Economics* kutoka Chuo Kikuu cha Putra, Malaysia. Masha'Allah! Prof amevaa kofia nyingi: Ni Mtaalamu wa kujituma mwenyewe, na ni Mhadhiri wa muda katika Chuo Kikuu cha Zanzibar. Na kwa muda wa miaka mitano sasa, amekuwa akiwasimamia angalau wanafunzi wawili kwa mwaka wanao somea somo la *Executive MBA* katika taaluma za *Economics, Business na Finance*. Wengi kati ya wanafunzi hao wakiwa ni ma-afisa wa vyeo vya juu katika mashirika mbali mbali, kama ya *Telecommunication, Banking, Revenue Authority, Electric Corporation, Accounting and Auditing Firms, Government Departments* n.k.

Prof ameyatumikia mashirika na bodi mbali mbali nchini Zanzibar, pia akiwa ni Mwenye-kiti wa baadhi yao. Na kwa utaalamu wake na utumishi anao jitolea katika kufanikisha maendeleo, hivi karibuni ametunukiwa nishani ya kuwa Mshauri Bora juu ya Taaluma ya ki-Fedha katika mfumo wa Ki-Islamu. [*Award by the Centre for Islamic Finance and Economics of Dubai as the Best Shariah Advisor in Islamic Finance - 2017.*]

Prof Khalfan anajishughulisha na mambo mengi juu ya usimamizi na uboreshaji wa masomo ya Dini na duniya.

Tumejuana kutoka 2012 wakati nilipokwenda Zanzibar kwa kazi ya utafiti wa Shirika letu la Africa Education and Development Trust, katika hali ya kutafuta njia za kuboresha elimu kwa wale wanaotaka kujiendeleza kimasomo. Urafiki wetu umeboreka sana kwa kuowana malengo yetu – Alhamdu Lillah. Shukran Prof.

5. Mwalimu AbduRahman Muhammad Mwenzagu. Ni Mwalimu wangu wa Shule ya Msingi, *Arab Boys Primary School*. Mwalimu aliye nisomesha nikiwa darasa la tatu. Mahusiano yetu yamerudi upya katika utu uzima wetu. Tunakutana mara kwa mara ninapo kuwa Mombasa, tukikutana Msikiti wa Shikely wakati wa Swala ya Alfajiri. Mwalimu AbduRahman nilimuhoji juu ya mahusiano baina ya Mombasa na Zanzibar. Hii ikiwa ni baada ya kuyahadithia Maisha ya Syd. Ahmad Bin Sumeyt pamoja na mwanawe, Syd. Umar Bin Sumeyt. Kutoka jadi pamekuwepo mahusiano ya aina mbali mbali baina ya wakazi wa Mombasa na wakazi wa Zanzibar. Kwa kuwa wakati wa ujana wake zilikuwepo shule za kusomea Uwalimu, nilipendelea kuwajua wale Waalimu wetu walio toka Mombasa na kwenda kusomea Uwalimu Zanzibar. Na Alhamdu Lillah! Akanitosheleza. Amenipa picha ya darasa letu la tatu – huu ni ukumbusho ambao sikuutarajia.
6. Ndugu yangu, AbdulLatif Yusuf Baalawy, jina maarufu, Ammi Dingas. Mjadala wetu na yeye ulikuwa ni juu ya nukta mbali mbali, nikitaka ushauri wake juu ya yale yanayo faa kuzungumzwa, au kunyamazwa kulingana na desturi za mazingira yetu ya watu wa Pwani. Kusudio la kitabu na hotuba sikuleta nukta zitakazo leta mijadala yasiokuwa na faida katika mujtamaa, bali ni kuyahadithia mambo yatakayo leta manufaa, ili kitabu juu ya maisha ya Ma-Ulamaa wetu hawa, yawe ni ruwaza njema ya kuigwa na vizazi vya leo na vizazi vijavyo, Insha'Allah. Namshukuru AbdulLatif kwa kunipa mwongozo – shukran, *Allahu Barik fyika*.
7. Pia napenda kuwashukuru wengi wengineo waloweza kufanikisha hotuba nilizotoa katika Msikiti wa Mazrui, na baadae hotuba hizo zikawa vitabu juu ya maisha ya Ma-Ulamaa hao.

Nachukua fursa hii kuwataka radhi wahusika wote. Ikiwa nimekosea popote katika utafiti na uwandishi wa kitabu hiki, kosa hilo ni langu – naomba samahani. Na ikiwa nimesibu, namuomba Allah ujira wa kitabu hiki, uwafikie wote wale waliochangia kwa njia moja au nyengine. Ukamilifu ni wa Mwenye-ezi-Mngu, peke yake.

Napenda kukiegemeza kitabu hiki kwa Mjomba Profesa Ali Al-Amin Mazrui (1933-2014). Mjomba alinitunuku na kunifungulia milango ya Nyanja za Wasomi. Akanijulisha kwa Ma-Profesa wengi, na wengi wao tukaunga urafiki wa kudumu. Hakusita hapo tu, bali miaka miwili kabla ya kufa kwake, akanitunuku na tunu kubwa zaidi. Alhamdu Lillah! Kama nilivyopata *Ijaza* kutoka kwa Ustadh Harith Swaleh, nae Profesa Ali Al-Amin Mazrui akanipa majazi ya kua mmoja kati ya warithi wa kazi zake. Warithi hao akawatunukia jina la *Mazruiana Heirs*. Hii ndio faida ya kutembea katika Bustani la Wasomi, ***Bustani la Ma-Ulamaa***.

Ghalib Yusuf Tamim Baalawy

غالب يوسف تميم بعلوى

29 December 2016

Utangulizi

Shukrani za dhati anastahiki Allah Subhanahu Wataala kwa neema Zake kwetu ambazo hatuwezi kuzihesabu kwa zilivyo nyingi. Rehma na amani za Mola wetu ziendeleo kumshukia Mtume wetu Muhammad *Salla Lllahu alayhi Wassalam* na ali zake, maswahaba wake na kila anayefuata risala yake hadi siku ya malipo.

Allah Subhanahu Wataala Amemuumba mwana-Adam ili amuabudu kwa maana pana ya ibada inayojumuisha *ibadaat* na *muamalaat*. Alileta Mitume ili watufikishie mafunzo sahihi ya Mola wetu kufikia lengo la kuumbwa. Ni mafunzo haya ambayo yanatuimarishia maisha yetu ya duniani na yanayotutayarishia akhera zetu kwa namna tulivyoyafuata. Ama ikiwa ni kinyume chake, tukiwapuuza na kuona ulimwengu wetu wa leo umeendelea kiteknolojia na kitaaluma kiasi ambacho yale tuliyoamrishwa na Mola wetu eti yamepitwa na wakati, ndipo mwanadamu huzinduka kwa kujiona kazama ndani ya lindi la hilaki lenye kiza kinene na cha kutisha na hana ngazi ya kumtoa huko ila kurudi katika taaluma sahihi kutoka kwa Mola Wetu.

Kwa kuwa Mtume Muhammad (Rehma na Amani zimshukie) amehitimisha risala, ilibidi uwepo utaratibu wa kurithishana taaluma iliyo sahihi kwa vizazi vinavyokuja baada ya kuondoka Mtume hadi siku kitaposimama Kiama. Ma-Ulamaa wamebeba jukumu hilo zito na muhimu katika kuhakikisha kuwa lile lengo la kuumbwa mwanadamu (ibada) linatekelezwa kwa njia sahihi. Tunaelezwa kuwa hakika Ma-ulamaa ni warithi wa Mitume kwani Mitume hawarithiwi Dinari wala Dirham, bali wanarithiwa elimu. Wanazuoni wamechukua dhima na dhamana ya urithi huo.

Mwandishi wa *Bustani la Ma-Ulamaa*, ndugu yetu Ghalib Yusuf Tamim, kaamuwa kukipa jina zuri kitabu hiki. Uteuzi wa jina unaonesha umakini wa mwandishi katika kuonaisha jukumu kubwa la Ma-ulamaa na raha anayopata mtu akitembelea kazi zao, hizo bustani. Masuala mengi anaweza kujiuliza mtu akishika kitabu hiki lakini jawabu hulipata pale msomaji akimaliza kutembelea *Bustani la Ma-Ulamaa*.

Tumeilimishwa vipi *Bustani la Ma-Ulamaa* limesheheni miti ya aina mbalimbali juu ya historia familia mbili zilizotokana Ma-Ulamaa kutoka jadi zao; familia ya Mazrui na ile ya Sumeyt. Familia mbili hizi zenye asili ya ilmu na ucha-Mungu zimeleta athari kubwa katika Ukanda wa Afrika

Mashariki na mrima yake, kuanzia Somalia kushuka hadi pwani ya Msumbiji. Japokuwa familia hizi mbili zilikuwa na makazi yake sehemu mbili tofauti, Mombasa na Unguja, chini ya udugu wa Dola kuu ya Zenji ziliweza kuunganisha koo mbali mbali kwa kutumia mafunzo sahihi ya Uislamu unaofundisha kuwa udugu wa kweli ni wa kiimani.

Elimu nzuri ni ile yenye athari kwa jamii. Halkadhalika, *Alim* wa kweli ni yule ambaye athari ya elimu yake hubakia kwa maandishi, mapokezi au vitendo vya wanafunzi wake. *Bustani la Ma-Ulamaa* inatuburudisha macho na nyoyo kwa kuona jamii zote zilizobahatika kukutana na Ma-ulamaa wetu zikifaidika na athari njema zilioachwa na wanazuoni wetu hawa katika jamii na miji yake. Allah Awarehemu wao na mabwana wengine walioendeleza mafunzo yao mema.

Jitihada anazochukua ndugu yetu, Sheikh Ghalib Yusuf Tamim ambaye naye ni tunda la mchanganyiko wa vizazi baina ya Mombasa na Zanzibar, zinapaswa kuungwa mkono kwa hali na mali ili vizazi baada ya vizazi vitambue michango ya Ma-Ulamaa wetu katika bustani za ilmu hadi imetufikia sisi tukafaidika nayo; leo nasi tunaonekana watu mbele za watu si kwa uzuri wa maumbile tu bali ni kitabia na kiakhlaki kunakotakana na kuchuma kutoka katika bustani zao za ilmu walizozilima na kutuachia. Bila ya michango hiyo ya kitaaluma, ile amana ya urithi kutoka kwa Mitume tusingefaidika nayo kwani hakuna Mtume mwengine baada ya Abuu Kassim (Muhammad *Salla Lllahu alayhi Wassalam*).

Nakariri, alilofanya Sh Ghalib Yusuf Tamim ni mfano mwema kwetu sote. Yeye akiwa Mhandisi wa Mawasiliano mstaafu ametuonesha njia vipi tutumie muda wetu katika kupalilia bustani za ilmu kwa kutafiti, kueka kumbukumbu na kuandika au kuhadithia juu ya mafunzo ya dini yetu na bila kusahau maisha ya Ma-Ulamaa wetu (Allah Awaraham). Allah Ajalie mema haya yaongeze uzito katika mizani za mema yake mwandishi na yetu wasomaji siku ambayo hazitotufaa mali wala watoto wetu isipokuwa nyoyo zetu zilizosalimika kutokana na mema yetu.

Karibuni muburudike kwa kutembelea *Bustani la Ma-Ulamaa* na kuchuma vilivyomo humo.

Dr. Mohammed Hafidh Khalfan
Zanzibar

Maisha ya Sh. Ali b. Abdalla Nafi Mazrui
(1825-1894)

Maisha ya Sh. Ali b. Abdalla Nafi kwa mukhtasar

- **1825** – Kuzaliwa kwa Sh. Ali b. Abdalla mjini Mombasa.
- **1828, 1829 na 1831** – Mashambulizi ya Syd. Said katika jitihada zake za kuurudisha mji wa Mombasa katika mamlaka yake.
  - Haya ndiyo mazingira aliyokulia nayo Sh. Ali b. Abdalla.
  - Mazingira ya vita baina ya Mazrui na Syd. Said, Sultani wa Ufalme wa Oman, Zanzibar na Ukanda wa Pwani ya Afrika Mashariki (*Ten Mile Coastal Strip*).
- **1837** – Sh. Ali b. Abdalla akiwa na umri wa miaka 12 afuatana na babaake, Sh. Abdalla b. Nafi Mazrui pamoja na nduguye, Sh. Ahmad b. Abdalla, na kuhamia Makka.
- **1837** – Syd. Said afaulu kuupindua ufalme wa ki-Mazrui kwa msaada wa serikali ya Uingereza.

- **1837 - 1846** Sh. Abdalla b. Naf'i pamoja na wanawe, Sh. Ali na Sh. Ahmad, wajiendeleza kimasomo mjini Makka kwa Ma-Ulamaa mbali mbali.
- **1846** – Sh. Ali b. Abdalla anafunga safari ya kurudi kwao Mombasa, yeye pamoja na babaake.
- Nduguye, Sh. Ahmad b. Abdalla, akaamua kubaki na kuishi Makka.
- Baba mtu akafikiwa na faradhi, akafa na kuzikwa Bandari Shihri (Yemen) kabla ya kupanda meli ya kurudi kwao Mombasa. Sh Ali akarudi kwao Mombasa peke yake.
- **1854** – Sh. Ali b. Abdalla akarudi tena Makka kwa masomo ya juu zaidi.
- **1856** – Sh. Ali b. Abdalla anatembelea Zanzibar na kuanza mafungamano na jamaa wa Unguja.
- **1856 – 1870** – Sh. Ali b. Abdalla anahudumu kama Kadhi wa Mombasa wakati wa himaya ya Syd. Majid b. Said.
- **1887** – Sh. Ali b. Abdalla anafungwa gereza na Syd. Barghash kwa kusomesha katika Madhehebu tofauti na yale ya mfalme, na kwa kuwavutia jamaa zake kutoka katika Madhehebu ya Ki-Ibadhi na kumfuata katika U-Shafi.
- **1888** - Sh. Ali b. Abdalla anatolewa jela na Syd. Khalifa b. Said baada ya kufa kwa Syd. Barghash. Alikuwa jela takriban kama miezi mitatu.
- **1856 – 1894** – Safari za mara kwa mara za Sh. Ali b. Abdalla katika kulingania dini na kuweka darasa katika miji ya Mombasa, Takaungu, Wasini, Unguja na Pemba.
- **1894 (August 14)** – Sh. Ali b. Abdalla afariki (2 Safar 1312) baada ya kuugua kwa muda mfupi. Amefariki na kuzikwa mjini Mombasa katika makaburi ya Mazrui, karibu na Ngome ya Mombasa (*Fort Jesus*).

انا لله وانا اليه راجع

Kuzaliwa na Mazingira Aliyokulia Nayo Sh. Ali b. Abdalla

- Sh. Ali bin Abdalla alizaliwa Mombasa mwaka wa 1240 Hijiria (1825).
  - Babaake Sh. Ali, ni Sh. Abdalla b. Naf'i Mazrui, alikuwa ni *A'lim* na Mshauri Mkuu katika Utawala wa Mazrui mjini Mombasa.
  - Mombasa wakati huo ilikuwa katika misuko-suko ya vita baina ya ufalme wa ki-Mazrui ukiongozwa na Liwali Salim b. Ahmad na ufalme wa ki-Al'Busaidi ukiongozwa na Syd. Said - wote wakitetea kuumiliki mji wa Mombasa.
  - Mara tatu katika utoto wa Sh. Ali b. Abdalla, Syd. Said aishambulia Mombasa – mwaka wa 1828, 1829 na 1831.
  - Mwaka wa 1837 Syd. Said akisaidiwa na Muingereza, afaulu kuuangusha ufalme wa ki-Mazrui baada ya zaidi ya karne moja, takriban miaka 110 katika uwongozi wa Mombasa (1727-1837).
  - Mji wa Mombasa umewahi kupiganiwa na Waarabu (Mazrui na Al-Busaidi), Wareno na Waingereza, kila mmoja akitaka kuumiliki.
  - Mji wa Mombasa umewapendeza watu wengi na umekuwa ukitembelewa na Waarabu, Wahindi, Wachina, Waafrika na watu wa mataifa mbali mbali.
  - Wengi walipendezwa na mandhari ya utulivu na hali nzuri ya hewa iliopo mjini Mombasa, na wengi wao wakiamua kubaki na kuendeleza maisha yao katika mwambao wa pwani.
  - Kwa hivyo Alhamdu Lillah, kutoka zamani, mji wa Mombasa umebahatika kuwa mji wenye wakazi wa mataifa na makabila mbali mbali.
  - Wazaliwa wa Mombasa, wameishi katika mazingira ya mchanganyiko wa ki-mataifa, makabila na mila mbali mbali – huu ndio utajiri mkubwa wa watu wa Mombasa.
  - Haya ndiyo mazingira aliyokulia nayo Sh. Ali b. Abdalla
- Mazingira yaliojaa kumbu kumbu za aina nyingi. Mazingira ya vita, ya kisiasa, ya kidini na ya mila mbali mbali.

Mambo Yaliyochangia Katika Kumjenga Sh. Ali b. Abdalla

Khulka Asilia - Tabia ya ukakamavu na ushujaa, iliyochangiwa na mazingira ya kivita baina ya Mazrui na Ufalme wa ki-Omani wa Syd. Said, Wareno na Waingereza.

Mazingira ya ki-Dini nyumbani, na ya kupenda kujiendeleza kimasomo. Alhamdu Lillah! Mazrui wamezalisha Ma-Ulamaa wengi wa kidini na Wasomi wa taaluma mbali mbali za kiduniya.

Mazingira ya Ki-Kazi - Wakati wa utawala wa Ki-Mazrui na hata baadae, wengi wao walichaguliwa kuwa ma-Liwali na Mudiri baina ya 1727 hadi 1963.

Vile vile Mazrui wamehudumu kama ma-Kadhi na ma-Kadhi Wakuu (*Chief Kadhi*), baina ya 1800 hadi 2010. Kadhi Mkuu wa mwisho akiwa Sh. Hammad Muhammad Kassim Mazrui.

Sh. Ali b. Abdalla alikuwa na safari za mara kwa mara za kimasomo na ulinganizi wa dini (*Tabligh*) zilomfikisha katika miji mbali mbali, na kuipanua nadharia yake juu ya mambo tafauti tafauti.

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ
بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ ﴿٤٦﴾

Surah Al-Hajj 22:46 Jee! Hawatembei katika ardhi ili wapate kuwa na nyoyo zao za kuzingatia, na masikio ya kusikia? Kwani hakika si macho yanayo pofuka, lakini zinazo pofuka ni nyoyo zilizo vifuani.

الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ
وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ۗ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٤١﴾

Surah Al-Hajj 22:41 Wale ambao tukiwapa madaraka katika nchi huimarisha swala, wakatoa zaka, na wakaamrisha mema, na wakakataza mabaya. Na kwa Mwenye-ezi-Mngu ndio marejeo ya mambo yote.

Mazingira haya ya Ushujaa, Elimu, Dini, Safari na Makazi yalichangia sana kumkuza Sh. Ali b. Abdalla na kuikuza nadharia yake na kuwa Ulamaa wa hali ya juu.

Kusoma Kwa Sh. Ali b. Abdalla

Sh. Ali b. Abdalla alianza masomo yake nyumbani na kusomeshwa na babaake, Sh. Abdalla b. Nafi. Alisomeshwa masomo yake ya msingi ya Dini, Qur'an, Hadithi na kujengwa ki-Imani, Akhlaq na lugha ya Kiarabu. Pia alisoma *Tafsir ya Jalaleyn* kutoka kwa mzee wake huyu.

Mwaka wa 1837 baba-mtu aliamua kuondoka Mombasa kwenda Makka pamoja na wanawe wawili – Sh. Ali na Sh. Ahmad. Na kwa muda wa miaka tisa (1837 – 1846) wote watatu wakaingia katika bahari ya elimu na kusoma masomo mbali mbali na kupata *Ijaza* kutoka kwa mashekhe mbali mbali wa Makka.

Baba akaingia kusoma kwa Sh. Uthman bin Hassan Ad-Dimyaty, na yeye Sh. Ali akasoma kwa Sh. Ali bin Muhammad Surusy Al-Misry. Akasoma aina tofauti za elimu kwa muda wa miaka saba. Hapo akafariki mwalimu wake na akenda kusoma na babaake kwa Sh. Uthman kwa muda wa miaka miwili mengine.

1846 - Baada ya kuishi na kusoma huko Makka kwa miaka tisa, Sh. Ali na babaake wakaamua kuwa umefika wakati wa kurudi kwao Mombasa. Nduguye, Sh. Ahmad, akaamua kubaki na kufanya makazi yake Makka. Katika safari hii, kama tulivyo tangulia kusema, baba-mtu akafikiwa na faradhi walipofika Bandar Shihr. Sh. Ali akamshughulikia na kumzika babaake. Akarudi kwao Mombasa peke yake.

1854 - Baada ya muda, Sh. Ali akaamua kurudi tena Makka ili akaongeze masomo. Na kwa muda wa miaka mitatu mengine (1854 – 1856) akiwepo Makka alisoma ilmu za:

- i. Hadith kwa Sh. Muhammad b. Nassir Al-Yamany;
- ii. Fiqhi kwa Sh. Muhammad Al-Nabrawy na
- iii. Mantiq (Logic) kwa Sh. Noor Ali Suleiman.

Kwa masomo ya ki-leo tutasema alirudi kwa shahada za *Masters* na *PhD*.

Kazi za Sh. Ali b. Abdalla

Alhamdu Lillah! Sh. Ali b. Abdalla alisomesha na kuzalisha wasomi wengi. Na wengi wao pia wakawa Ma-Ulamaa waloiva, waliotoka na kutapakaa katika miji mbali mbali.

Sh. Ali alichaguliwa kuwa Kadhi wa Mombasa na Syd. Majid b. Said baada ya kutambulika kuwa ni mwanachuoni mkubwa. Alihudumu kama Kadhi kutoka 1856 hadi 1870 chini ya himaya ya Syd. Majid.

Sh. Ali alianzisha na kuendeleza Madrasa mbali mbali kila alipokwenda. Alianzisha mfumo wa *Tabligh* na kuwa Mwana-harakati mkubwa wa kuleta mabadiliko makubwa katika usambazaji wa elimu na kuleta mwamko wa kidini.

Sh. Ali b. Abdalla hakuogopa kuitetea Dini kwa dhati ya nafsi yake hata ikiwa kuitetea haki hiyo itamtia matatani.

Mifumo Ya Mabadiliko Aliyoyaanza Sh. Ali b. Abdalla

Sh. Ali b. Abdalla alikuwa Mwana-harakati shupavu aliyeanza miradi na mifumo mbali mbali:

- Alianzisha Madrasa katika misikiti na mazingira mbali mbali.
- Aliweza kuwashawishi wengi katika jamaa na wanafunzi wake kuingia kaika Madhahabi ya Ki-Shafi, ingawa yeye mwenyewe alizaliwa katika Madhahabi ya Ki-Ibadhi.
- Alijitahidi kuwafundisha wanafunzi wake mifumo na masomo mbali mbali ya ki-elimu.
- Aliweza kuwavutia wanafunzi wa aina mbali mbali bila ya kujali kabila, taifa wala hali zao za kimaisha au za kiduniya.
- Alizipinga mila na desturi zilizokuwa zikipenyezwa katika Dini. Hakuzipa nafasi *Bid'a* ziloingizwa katika Dini.

Hadhi Ya Sh. Ali b. Abdalla katika Muj'tamaa

Sh. Ali b. Abdalla aliheshimika sana katika *Muj'tamaa*. Hadhi na heshima hii aliipata kutoka kwa wakubwa na wadogo, waume kwa wake, kutoka kwa wanafunzi wake, walimu wake na Ma-Ulamaa wenzake – Alhamdu Lillah! Insha'Allah tutatoa mifano michache:

1. Alipokufa Syd. Barghash March 1888, Syd. Khalifa b. Said (ufalme, Mar 1888 – Feb 1890) ndiye aliyekuwa mrithi wa kiti cha Sultan. Syd. Khalifa alitaka atawazwe na Sh. Ali b. Abdalla.

Syd. Khalifa kwanza aliamuru Sh. Ali b. Abdalla afunguliwe kutoka gerezani alipokuwa amefungwa na Syd. Barghash.

Sh. Ali b. Abdalla akafuliza moja kwa moja mpaka kwenye Kasri la Syd. Khalifa. Hafla ya kutawaza ilipoanza, Sh. Ali aliuinua mkono wa kulia wa Syd. Khalifa na kumlisha kiapo cha uwongozi na kumtawaza kama Sultan wa Unguja, Pemba na Ukanda wa Maili kumi za Pwani ya Kenya.

2. Wakati wa ufalme wake, Syd. Khalifa alitaka kuumaliza utesi uliokuwepo baina ya Ufalme wa Al-Busaidi na Sh. Mbaruk b. Rashid b. Salim Mazrui (aliyekuwa Amiri na Jemadari wa Jeshi la Mazrui, na pia wakati huo akiwa Liwali wa Gasi – 1869-1896).

Syd. Khalifa alitaka kujua ni mjumbe gani bora atakaeweza kumpeleka Gasi na kuufikisha ujumbe wake kwa Sh. Mbaruk. Akashauriwa kuwa mtu peke yake atakaeiweza kazi hiyo ni Sh. Ali b. Abdalla, kwani Sh. Ali na Sh. Mbaruk ni ndugu (Bin Ammi), wanaopendana na kuheshimiana.

Syd. Khalifa akamwita na kumuomba Sh. Ali b. Abdalla amfanyie mpango ili aweze kuonana ana kwa ana na Sh. Mbaruk. Sh. Ali kwa kuwa ni rafiki wa Mabwana hawa wote wawili hakutaka kuelemea upande wowote. Kwa hivyo akataka uthibitisho kamili kutoka kwa Syd. Khalifa kuwa hatomgeuka Sh. Mbaruk pale atakapoweza kumshawishi Sh. Mbaruk kuja nae Unguja. Na atamuekea heshima yake anayostahili kama Jemadari na Liwali wa Gasi.

Baada ya Syd. Khalifa kuchukua ahadi hiyo, Sh. Ali b. Abdalla akaondoka Unguja ndani ya marikebu alopewa na Syd. Khalifa na kuelekea Gasi.

Walipokutana ndugu wawili hawa, na Sh. Ali kuufikisha ujumbe wa Syd. Khalifa, Sh. Mbaruk akamjibu nduguye kuwa kabla hajalikubali ombi hilo, kwanza atataka ushauri wa jeshi lake. Baada ya kushauriana na kuwafikiana, wakapanda merikebu hiyo ya Sh. Khalifa na kuelekea Unguja. Sh. Mbaruk akifuatana na kikosi cha wanajeshi wake kama mia moja.

Bahari wakati huo ilikuwa chafu sana, kwa hivyo nahodha wa Sh. Khalifa ikawa anafuata mkondo wa pembezoni karibu na mwambao, kwa utaratibu na hadhari kubwa. Mbinu hii bahati mbaya ikafahamika kimakosa na wanajeshi wa Sh. Mbaruk, na hapo hapo wakampa habari Jemadari wao.

Sh. Mbaruk akavuta upanga wake na kumfuata nahodha wa Sh. Khalifa na kumuonya, “Ikiwa hutogeza njia na kuelekea Unguja mara moja, basi kichwa chako ni halali yangu!”

Jee ni kitu gani kilichomkasirisha Sh. Mbaruk hata akawa yuko tayari kumkata kichwa nahodha?

Sh. Mbaruk alipoelezwa kuwa nahodha enda mkondo tafauti, alizikumbuka njama alizozifanya Syd. Said b. Sultan (u. 1832-1856), babaake Syd. Khalifa, za kumhadaa Liwali Sh. Rashid b. Salim b. Hemed Mazrui pamoja na wanajeshi wake 24 wa ki-Mazrui katika mwaka wa 1837. Sh. Rashid alichukuliwa kutoka katika Ngome iliopo Mombasa (*Fort Jesus*) ili ende kwenye mkutano na Syd. Said. Kumbema hapakuwa na mazungumzo bali ilikuwa ni njama ya kutekwa nyara. Wakasafirishwa hadi Bandari Abbas na kunyongwa.

Sh. Mbaruk wakati wa tukio hilo, aliweza kuzitambua njama hizo na akawahi kutoroka. Kwa hivyo katika safari hii ya kupelekwa yeye kwa Syd. Khalifa, akaikumbuka njama hiyo aliyofanyiwa Liwali Rashid, akaona na yeye pia ataka kufanyiwa njama kama hizo, anyakwe na kuuwawa. *Mu'min* wa kweli, haumwi mara mbili kwenye pango moja!

Sh. Mbaruk akamuamrisha nahodha huyo kukielekeza chombo chake moja kwa moja hadi Unguja. Vile vile akamuekea na nahodha wake kuhakikisha kuwa hatohadaiwa.

Walipowasili Unguja, Sh. Mbaruk akamwambia Sh. Ali b. Abdalla ampelekee Syd. Khalifa ujumbe wa kuwasili kwao na kuwa atahitaji

mapumziko ya wiki moja kabla ya kuonana na Sultan. Syd. Khalifa akamuenzi mgeni wake na kumpa makazi kulingana na heshima yake.

Baada ya wiki ya mapumziko, wakuu hawa wawili wakakutana na kuwafikiana kuuzika uhasama wa vita baina yao. Wakaandikiana mkataba, na Sh. Ali b. Abdalla akiwa ndiye shahidi katika mkataba wao huo.

Wakati wa kuagana na kujitayarisha safari ya kurudi, Syd. Khalifa na Sh. Mbaruk wakapeana zawadi, kila mmoja akimuenzi mwenzake.

Katika jumla ya faida zilizopatikana baada ya makubaliano yao na kutunukiana zawadi, Sh. Mbaruk aliweza kujenga Msikiti na nyumba ya Liwali (kama Kasri) mjini Gasi. Kumbukumbu hizi mbili bado zingalipo kama ushuhuda wa Jemadari/Liwali Sh. Mbaruk b. Rashid na utenda-kazi wa Sh. Ali b. Abdalla.

3. Masjid Shaksy, Takaungu 1882

Mmoja katika wazee mashuhuri wa Takaungu, Sh. Abdalla Nassir Shaksy aliazimia safari ya Hajj mwaka wa 1882. Kama kawaida ya safari hiyo, Sh. Abdalla Nassir akajitayarisha vilivyo na kusubiri siku ya safari.

Safari ilipowadia, Sh. Abdalla akapata mshutuko wa moyo, akaathirika na ugonjwa wa baridi na kupooza upande mmoja wa mwili.

Sh. Abdalla Nassir Shaksy akamtaka ushauri Sh. Ali b. Abdalla, azifanyie nini pesa za safari, ili iwe ndio badali ya Hija aliyoikosa? Sh. Ali b. Abdalla akatoa ushauri ajenge msikiti – Insha’Allah itakuwa badali njema ya Hajj na itakuwa *Swadaqatun Jaria* yake.

Alhamdu Lillah! Leo, baada ya zaidi ya miaka 130, Msikiti wa Shaksy upo, ikiwa ni kumbukumbu za Sh. Abdalla Nassir Shaksy na Sh. Ali b. Abdalla Nafi Mazrui.

Ndugu yetu, Bw. Swabir Masoud Abdalla Mazrui (*Auditor*), ndiye Imam wa Masjid Shaksy, Takaungu – hii ikiwa ushuhuda wa kutosha katika jumla ya Mifumo ya Mabadiliko ya Mwana-harakati, Sh. Ali b. Abdalla b. Nafi. Hii ikiwa ni moja katika hadhi za Sh. Ali b. Abdalla katika *Muj’tamaa*.

Wanafunzi Wa Sh. Ali b. Abdalla

Sifa za Mwanachuoni hujulikana kupitia kwa wanafunzi aliozalisha. Hawa wafuatao ni baadhi tu ya wanafunzi wake kutoka maeneo mbali mbali, makabila na mataifa mbali mbali:

- Sh. Muhammad b. Kassim Al-Maamiry (1850-1910) wa Mombasa. Huyu kama Mwanafunzi Mkuu ndiye aliyezirithi Darsa za Sh. Ali b. Abdalla mjini Mombasa pale alipofariki mwaka wa 1894. Mwanafunzi akawa Mwalimu wa wanafunzi wenziwe kama vile Sh. Suleiman Mazrui (Mwalimu wa Sh. Al-Amin Mazrui na wengineo); na Sh. Ahmad Mlomry (Mwalimu wa Sh. Abdalla Farsy na wengineo).

Sh. Muhammad b. Kassim Al-Maamiry aliendeleza Darsa hizi kwa miaka 16 hadi kufa kwake 1910. Vile vile alichaguliwa kama Kadhi wa Mombasa.

Kama alivyokuwa Shekhe wake, Sh. Muhammad Al-Maamiry vile vile alisifika sana kwa uhodari na hikma kubwa sana katika uamuzi wa kesi za kisharia zilizoletwa kwake akiwa Kadhi.

Darsa kubwa za Sh. Ali b. Abdalla zikifanywa Msikiti wa Basheikh. Masaa ya Darsa yakiwa ni baina ya saa moja asubuhi hadi saa tatu, na baada ya Swala ya Adhuhuri hadi saa tisa – masaa 4 kwa siku.

- Sh. Suleiman b. Ali Khamis Mazrui (1867-1937) wa Mombasa. Huyu ndiye Mwanafunzi Mkubwa wa pili wa Sh. Ali b. Abdalla.

Kama alivyochukua Sh. Muhammad Al-Maamiry darsa za Mombasa za Sh. Ali b. Abdalla, nae Sh. Suleiman alizishikilia darsa za Pemba pale alipofungwa Sh. Ali. Sh. Suleiman ndiye aliyekuwa Mlezi, Mwalimu na Mkwe wa Sh. Al-Amin kwa kurithishwa na mwenyewe Sh. Ali b. Abdalla. Sh. Suleiman alishika Ukadhi wa Mombasa 1910-1932 na Kadhi Mkuu wa Kenya 1932-1937.

- Sh. Suleiman b. Ali b. Khamis b. Mbaruk Mazrui wa Takaungu. Bwana huyu alisomesha na kuzalisha wanafunzi wengi Takaungu. Alikuwa Kadhi wa Takaungu (1895-1910). Bwana huyu alikuwa

Mwanafunzi na Mkwe wa Sh. Ali b. Abdalla. Alimuowa Bi. Khadija binti Ali b. Abdalla.

- Sh. Rashid b. Ali b. Rashid Al-Mandhry (alikufa 1926) wa Mombasa. Bwana huyu ndiye aliyekuwa Imam wa Msikiti wa Mandhry. Alikuwa Kadhi wa Lamu (1922-1925).
- Sh. Ahmad b. Muhammad Mlomry (1873-1936) wa Zanzibar. Mmoja katika wanafunzi wake wakubwa ni Sh. Abdalla Swaleh Farsy (1912-1982).
- Sh. AbduShakur b. Muhammad b. AbduRazak (1831-1921) wa Zanzibar, Ulamaa wa Kibohora wa Madhehebu ya ki-Shafi.
- Sh. Ali b. Abdalla b. Ali Al-Mandhry (alikufa 1916) wa Pemba. Bwana huyu ndiye aliye zirithi darsa za Sh. Ali b. Abdalla huko Pemba.
- Sh. Muhammad Hirji (alikufa 1915) wa Zanzibar, Ulamaa wa ki-Khoja katika ma-Sunni.
- Sh. Muhammad b. Ahmad Al-Murony (alikufa 1890) wa Zanzibar. Bwana huyu alikuwa ni mmoja katika Maulamaa wa Zanzibar.
- Sh. Umar b. Stambul b. Abi Bakri (1854-1910) wa Tanga. Alishika kazi ya Ukarani wa Maliwali wote waliotawala Tanga. Alichaguliwa kuwa Kadhi wa Tanga 1888-1910. Amezalisha wanafunzi wengi na wengi wao kuwa Maulamaa.
- Sh. Shehe b. Sero (alikufa 1909) wa Tanga. Bwana huyu alianza kazi za Tabligh na kusilimisha watu wengi sana katika Mkoa wa Tanga.

Utabiri wa Kuzaliwa kwa Sh. Al-Amin b. Ali Mazrui

Katika safari yake ya mwisho ya masomo huko Makka, mmoja katika Mashekhe wa Sh. Ali b. Abdalla alimpa utabiri kuwa, “Atazaa mwana atakaekuwa Msomi kama yeye au zaidi kuliko yeye, walakin atazaliwa jaani!” (Nadhani kusudio likiwa, atazaa mwana mwema katika mazingira ya ujinga na Insha’Allah atakua ni mwenye kuleta mwamko mkubwa).

Sh. Ali b. Abdalla alirudi Mombasa baada ya safari hii 1856, akamakinika na kuanza shughuli za kusomesha na kuleta mabadiliko makubwa katika mfumo wa kuendesha kazi za dini.

Sh. Al-Amin b. Ali Mazrui alizaliwa 1891, zaidi ya miaka 35 baada ya utabiri huo.

Wakati wa kufa kwa Sh. Ali b. Abdalla 1894, Sh. Al-Amin bado ni mtoto wa *takriban* miaka mine tu. Wakati wa *Sakaratil maut*, Sh. Ali b. Abdalla alimkabidhi mwanawe huyu kwa Binamu wake, Sh. Suleiman b. Ali b. Khamis Mazrui na kumwambia, “Nakukabidhi mwanangu huyu leo duniani, unirudishie mwenyewe kesho Akhera!” – *Subhana Allah!* Maneno mazito!

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ

Surat At-Tur 52:21 Na wale walioamini na vizazi vyao wakawafuata katika Iman, tutawakutanisha na vizazi vyao (Peponi), na wala hatutawapunja hata kidogo katika vitendo vyao. Kila mtu lazima atapata alichio kichuma.

Na kweli! Sh. Suleiman alilichikua jukumu hilo la kumlea na kumsomesha mwanawe huyu wa kulea, mwana wa Shekhe lake kwa malezi bora na kumjaza, kwa *Tawfiki* Yake Allah: Elimu, *Tarbiya* na Iman ya kuipenda na kuitumikia Dini yake mpaka akawa Ulamaa wa hali ya juu sana.

Urathi Aliotuachia Sh. Ali b. Abdalla

Urathi wa Ulamaa hujulikana kwa Athari Anayoiacha

Jee ni Athari gani alotuachia Sh. Ali b. Abdalla?

- Wanafunzi wengi wa makabila na mataifa mbali mbali ambao na wao pia waliweza kushika nyadhifa mbali mbali na kuzalisha vizazi vya Mashekhe na Ma-Ulamaa waliotapakaa sehemu mbali mbali.
- Vitabu kadha alivoandika, ingawa havikuwahi kuchapishwa, walakin vilinakiliwa na kutumiwa na wanafunzi wake:
  - *Adduruu-s-Sabigha fi Mas-alati Ruuyati At-Bari Subhanahu wa Taala*
  - Sherehe ya *Dalailil Khairat*
  - Sherehe ndogo ya “Shamailit-Tirmidhy”
  - *Tarjama* fupi ya “*Ahl Badr*”
  - Tafsiri ya *Jalaleyn* – Sh. Ali akiwa bado ni kijana mdogo alimuandikia babaake, Sh. Abdalla b. Nafi nakala ya Tafsiri ya Qur’an, ili baba aweze kunakili kile

atakachokipata kwa Mashekhe zake katika masomo yake huko Makka.

- Sh. Abdalla b. Nafi akawa anatia taaliki (*notes*) zake
- Sh. Ali b. Abdalla akakirithi na kusomeshea, nae pia akaongeza taaliki zake
- Sh. Suleiman b. Ali b. Khamis nae akakirithi na kukitumia kusomeshea. Vile vile na yeye akaongeza taaliki zake.
- Sh. Al-Amin b. Ali b. Abdalla na yeye vile vile akakirithi, akakitumia kusomeshea na akaongeza taaliki zake.
- Sh. Muhammad Kassim Mazrui akakirithi na kukitumia kusomeshea – walakin yeye kwa heshima kubwa alowawekea hao Mashekhe na Wazee wake, hakupendelea kutia taaliki zake.

Leo Tafsiri hiyo ilojaa lulu na dhahabu hizo imerithiwa na Sh. Hammad Muhammad Kassim Mazrui na nduguze.

Huu ni mmoja tu katika urathi na kumbukumbu kubwa za Sh. Ali b. Abdalla.

- Shamba - Sh. Ali b. Abdalla alipokufa aliwacha shamba huko Changamwe, Mombasa.
  - Shamba hili likarithiwa na Sh. Al-Amin na kuwa kifurahisha-macho (*Kurrata Aayuni*).
  - Kwani katika shamba hili ndipo alipokuwa akienda kujipumzisha na kuwa na nafasi ya kujishughulisha na anasa ya kupanda maua mbele ya nyumba yake na kukuza mimea mbali mbali. Shamba hili likarithiwa na wanawe na baada ya muda likatakiwa na Serikali ya Ukoloni na kujengwa Kenya Oil Refinery.
  - Pesa zilizotolewa kama fidiya, ikanunuliwa nyumba.
  - Baada ya muda wajukuu na *familia* za wana wa Sh. Al-Amin zilipokuwa zinaongezeka, kwa kukhofia fitina za siku za mbele, mmoja katika binti zake akatoa ushauri nyumba iuzwe na kitakachopatikana kitumike kwa kuwapeleka Hija. Kwa hivyo

mabinti wote wa Sh. Al-Amin wakaweza kutimiza faradhi yao
ya Hija kwa kupitia urathi wa babu yao, Sh. Ali b. Abdalla

Familia ya Sh. Ali b. Abdalla

Sh. Ali bin Abdallah Nafi'

- Mke wa kwanza wa Sh. Ali - Bi. Hamida binti Abdalla. Bibi huyu hakuzaa.
- Mke wa pili wa Sh. Ali – Bi. Salma binti Sayyid Muhammad Shatry. Walijaaliwa kupata watoto wane:

1. Sh. Al-Amir bin Ali Abdalla - (Hakuzaa)
2. Bi. Swafiya binti Ali Abdalla - (Hakuzaa)
3. Jaffar bin Ali Abdalla - (Alikufa akiwa mchanga)
4. Sh. Al-Amin bin Ali Abdalla - (1891-1947)

- Mke wa tatu wa Sh. Ali b. Abdalla – Bi. Alawiya Sayyid Ahmad - (Tumbo la Zanzibar). Wakajaaliwa kupata watoto wawili:

1. Bi. Fatma binti Ali Abdalla
2. Bi. Zainab binti Ali Abdalla

- Mke wa nne - Bi. Hindu Binti Khamis b. Ali Mazrui - (Tumbo la Takaungu). Wakajaaliwa kupata watoto watano:

1. Maryam binti Ali Abdalla
2. Fatma binti Ali Abdalla
3. Zainab binti Ali Abdalla
4. Khadija binti Ali Abdalla [Kizazi cha Takaungu]
5. Aisha binti Ali Abdalla – [Tumbo la Kaloleni/Mombasa]

Kufa kwa Sh. Ali b. Abdalla

Sh. Ali b. Abdalla aliaga duniya siku ya Jumaane, tarehe 14 Agosti 1894 – sawa na 12 Mfungo Tano 1312 Hijiria.

Sh. Ali b. Abdalla alizikwa katika makaburi ya Mazrui, mkabala wa Ngome (*Fort Jesus*), Mombasa.

- Sh. Suleiman Mazrui na Sh. Al-Amin Mazrui walipokufa wakazikwa ubavuni mwa Sh. Ali b. Abdalla.

Sh. Ali b. Abdalla (1825-1894)

Syd Ahmad b. Sumeyt (1861-1925)

Sh. Mbaruk b. Rashid b. Salim Mazrui
Jemedari wa Jeshi la Mazrui na Liwali
Gasi

Sh. Al-Amin b. Ali Mazrui
(1891-1947)

(Sh. Al-Amin na Mlezi, Mwalimu na Mkwewe)

Sh. Suleiman Mazrui
(1867-1937)

- Sh. Al-Amin Mazrui – Ni Mwanawe Sh. Ali b. Abdalla
- Sh. Suleiman Mazrui – Ni Mwanafunzi wa Sh. Ali b. Abdalla

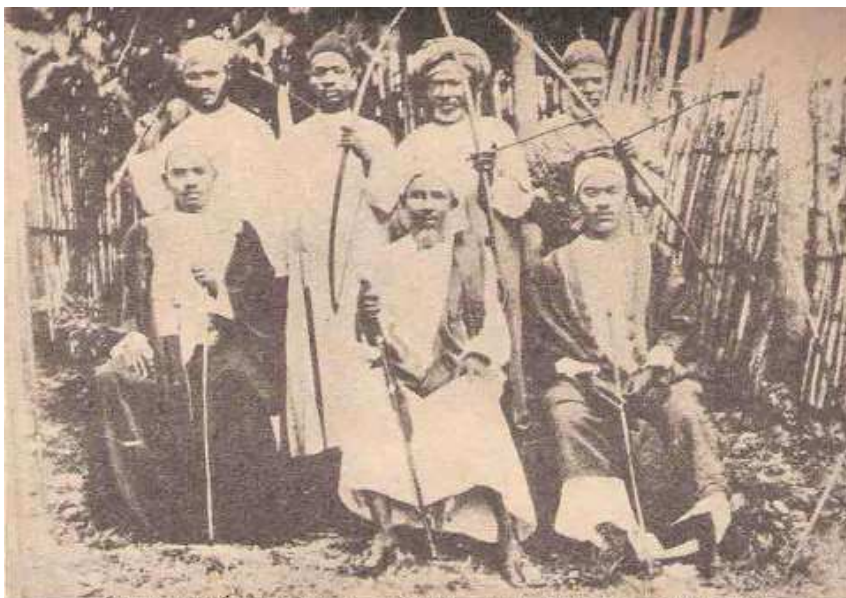
Sh. Muhammad Kassim Mazrui
(1912-1982)

Sh. Abdalla Swaleh Farsy
(1912-1982)

- Hawa ni wanafunzi wa Sh. Al-Amin bin Ali Mazrui walofuata nyayo za Sh. Ali b. Abdalla.
- Wote wamehudumu kama ma-Kadhi Wakuu wa Kenya (1963-1967) na (1968-1980) mutawalia.

Walokaa L-R: Mbarak b. Rashid, Jemadari Sh. Mbaruk b. Rashid b. Salim na Aziz b. Rashid
Walosimama L-R: Rashid b. Khattam, Musa b. Faraji, Mtwana b. Muyaka na Khamis wa Msingwa

Sh. Ali b. Abdalla – mwisho kulia na kilemba cheupe

Syd. Said b. Sultan
(r.1832-1856)

Syd Majid b. Said
(r.Oct.1856-Oct.1870)

Syd. Barghash b. Said
(r.Oct.1870-Mar.1888)

Syd. Khalifa b. Said
(r.Mar1888-Feb.1890)

Syd. Said b. Sultan – Sh. Ali b. Abdalla alizaliwa na kukulia Mombasa wakati wa ufalme wake

Syd. Majid b. Said – Amchagua Sh. Ali b. Abdalla kuwa Kadhi wa Mombasa in 1856-1870

Syd. Barghash b. Said – Amfunga jela Sh. Ali b. Abdalla 1887

Syd Khalifa b. Said – Amfungua kutoka jela Sh. Ali b. Abdalla March 1888

- Amtaka Sh. Ali b. Abdalla amfanyie mpango wa kuonana na kuandikiana mkataba na Sh. Mbaruk b. Rashid b. Salim Mazrui, Jemedari wa Jeshi la Mazrui na Liwali wa Gasi

Bibliography

1. Sheikh Al-Amin bin Ali Al- Mazrui - The History of the Mazrui Dynasty of Mombasa. Translated and annotated by J. McL. Ritchie
2. Ghalib Yusuf Tamim - Maisha ya Sh. Al-Amin bin Ali Mazrui (1891-1947)
3. Hassan Mwakimako - Conflicts and tensions in the appointment of Chief Kadhi in Colonial Kenya 1898-1960s
4. Sh. Rashid b. Abdalla Mazrui (b.1934) – Mahojiano nilofanyia nyumbani kwake Takaungu tarehe 25 na 26 May 2013. Sh. Rashid amepata mengi juu ya historia ya Mazrui kutoka kwa babaake Sh. Abdalla Muhammad Abdalla Rashid Salim Abdalla Zahor Mazrui (1895-1969). Sh. Abdalla ni katika Maulamaa wa Takaungu.
5. Maalim AbdulRahman Saggaff (b. 1920) – Mahojiano nilomfanyia nyumbani kwake Mombasa siku ya Ijumaa 24 May 2013. Maalim Saggaff ni mtu maarufu kwa Watafiti wengi juu ya historia ya Mombasa. Maalim Saggaf alilelewa na Sh. Al-Amin b. Ali Mazrui alipoletwa Mombasa kutoka kwao Wasini kuendeleza masomo.
6. Sh. Abdalla Swaleh Farsy - Baadhi ya Mashekhe Wakubwa wa Ki-Suni wa Mashariki ya Afrika.
7. F. H. Elmasri - Sheikh al-Amin bin Ali al-Mazrui and the Islamic Intellectual Tradition in East Africa katika toleo la JOURNAL Institute of Muslim Minority Affairs Vol. 8 No.2 July 1987
8. Dr. Kai Kresse - Swahili Enlightenment? East African Reformist Discourse at the Turning Point: The Example of Sheikh Muhammad Kassim Mazrui.
9. Prof. M. Bakari - The New 'Ulema in Kenya - katika toleo la kitabu cha MEWA - Islam in Kenya, Proceedings of the National Seminar on Contemporary Islam in Kenya.
10. Prof. Ali A. Mazrui - Growing up in a Shrinking World: A Private Vantage Point – katika toleo la - Journeys through World Politics – Autobiographical Reflections of Thirty-four Academic Travellers
11. Sh. Al-Amin b. Ali – Tafsiri ya Qur’ani Tukufu: Al-Fatiha na Al-Baqarah – katika Dibaji iloandikwa na Sh. Muhammad Kassim Mazrui.
12. Sh. Abdalla Swaleh Farsy – Tafsiri ya Qur’ani Tukufu.
13. Ustadh Harith Swaleh – Chaguo la Wanavyuoni.
14. Prof. Ahmed Idha Salim – Sheikh Al-Amin bin Ali Al-Mazrui: His career and Impact in East Africa Islam.
15. Kadara Swaleh – Islamic proselytising between Lamu and Mozambique: The case of Kizingitini
16. Randall L. Pouwels – Sh. Al-Amin b. Ali Mazrui and Islamic Modernism in East Africa, 1875-1947 – katika toleo la – International Journal of Middle East Studies, Vol. 13, No. 3 (Aug 1981), 329-345.

*****

Sheikh Al-Amin b. Ali b. Abdalla Nafi Mazrui
(1891 – 1947)

Maisha ya Sh. Al-Amin b. Ali Mazrui kwa ufupi

27 Jan 1891 (15 Jumadal Akhira 1308) - Kuzaliwa kwa Sh. Al-Amin.

Aug 1894 (12 Shawwal 1312) - Kufa kwa babaake, Sh. Ali bin Abdalla Mazrui na ulezi wa Sh. Al-Amin kuchukuliwa na ammi yake, Sh. Suleiman bin Ali Khamis Mazrui.

- 1910** - Sh. Al-Amin ashika kazi ya Ukadhi wa Mombasa.
- 1917** - Sh. Al-Amin amuowa Bi Swafia binti Suleiman Mazrui (Ma-Bilee).
- 1930** - Aanzisha gazeti la *Sahifa* toleo la wiki mara moja kila Jumatatu.
- 1932** - Sh. Suleiman b. Ali Khamis Mazrui anachaguliwa kuwa Kadhi Mkuu wa Kenya (*Chief Kadhi*). Nae Sh. Al-Amin achaguliwa kama Kadhi wa Mombasa.
- Anaanzisha gazeti la *Al-Islah* kila Jumatatu.
- 1936** - Aandika tafsiri ya Quran kwa lugha ya Kiswahili (Surah Al-Fatiha, Al-Baqarah na baadhi ya aya za Al-Imran).

1937 - Sh. Al-Amin anakwenda Hajj wakati akiwa ni mzito wa kuondoka kwa sababu ya ugonjwa wa Mlezi/Mwalimu/Mkwe wake, Sh. Suleiman b. Ali Khamis Mazrui. Bidii ya mja haikidhi haja, kwani Sh. Suleiman akafariki 8 January 1937.

Aug 1937 - Anaandika kitabu cha “*Al-Hadith Mukhtar*” – Hadithi 130 za Mtume Muhammad juu ya hekima, adabu na tabia njema.

Aug 1939 - Anaandika kitabu “*Dini ya Islam*” ambacho kimekusanya ushuhuda wa watu wa Ulaya kwa dini ya Islam, maneno ya vitabu vitakatifu kwa Mtume Muhammad, mafundisho ya dini ya Islamu, na hisabu ya Wa-Islam waliyo ulimwenguni.

1 April 1947 - Sheikh Al-Amin afariki dunia baada ya kuswali Swala ya Alasiri.

KILMA CHA KWANZA Juu ya Sh. Al-Amin

“Sh. Al-Amin ni bahari ya kina kirefu! Utazamaaa.....! Ukizuka, utatoka ni kitu kidogo tu!”

Hichi ndicho kilma cha kwanza nilicho-ambiwa na mzee wetu, *Al-Marhum* Bw. AbdulKadir Said Al-Maamiry (Bwana Maka - babaake Ali Kitete) nilipomuomba anieleze juu ya Maisha ya Sh. Al-Amin, mwezi wa September 1990. Allah amrehemu – Amin.

Mzee kwanza alinitizama, akainamisha kichwa kwa muda. Alipoinua kichwa ikawa ni kama ndiyo anazamia katika bahari hiyo ya Sh. Al-Amin! Hapo tena tukawa tunazamia pamoja.....

Ningependa kumshukuru na kumtakia *maghfira* ndugu yangu kipenzi *Al-Marhum* Salim Rashid Kassim Mazrui, kwani yeye ndiye aliyenielekeza kwa *Al-Marhum* Bw. Maka. Tena akanitahadharisha nifanye haraka kwani wakati huo Bw. Maka amekuwa mtu mzima, mgonjwa na ana azma ya safari wakati wowote!

Jee! Sh. Al-Amin ni Nani?

Sh. Al-Amin amekuwa kusudio la utafiti la wasomi wengi, wana-Sayansi na watafiti wa aina mbali mbali ulimwenguni kwa miaka mingi. Na bado! Kama alivyosema Bwana Maka, kila wakizamia katika bahari yake, wangali wakipata lulu za aina mbali mbali.

Al-Hamdu Lillah! Mwenye-ezi-Mngu amjaalie awe katika waja wa Jannatul Firdaus – Insha’Allah!

Makala mengi yanapatikana katika maktaba mbali mbali ulimwenguni. Mimi nimebahatika kupata makala yafuatayo:

- *Sh. Al-Amin B. Ali Mazrui and Islamic Modernism in East Africa 1875-1947* - Makala ya Randall L. Powels yaliochapishwa katika International Journal of Middle East Studies, Vol. 13, No. 3 (Aug. 1981), kurasa 329 – 345.
- *Sh. Al-Amin bin Ali Mazrui: His Career and Impact on East African Islam* - Makala ya Prof. Ahmed Idha Salim wakati alipokuwa akisomesha University of Nairobi. Hii ikiwa ni khutba yake aliyotoa kwenye Conference juu ya Uislam, Paris, France.
- *Sh. Al-Amin bin Ali al-Mazrui and The Islamic Intellectual Tradition in East Africa* - Makala ya Prof. F. H. Elmasri wa University of Nairobi, juu ya Muslim Minority Profiles katika Journal, Institute Of Muslim Minority Affairs, Vol. 8 No. 2 July 1987.
- *Kadhis’ Intellectual Legacy in the East African Coast: The contributions of Al-Amin bin Ali Mazrui, Muhammad Kassim Mazrui and Abdalla Saleh Farsy* - Makala yaliyotolewa na Dr. Abdulkadir Hashim, wakati huo akiwa Mkuu wa Kitengo Cha Sharia, Faculty of Law, University of Zanzibar katika mkutano wa International Symposium on Islamic Civilization in Eastern Africa, Kampala December 2003. Dr. Hashim sasa ni Mhadhiri wa University of Nairobi.
- *Prophet’s Voice, Scholar’s Choice: An Introduction* - Prof Ali Mazrui akiandika Utangulizi wa “The Content of Character” Ethical Sayings of Prophet Muhammad (S.A.W.). Translation and Introduction by Hamza Yusuf. Hichi kikiwa ni tafsiri ya kitabu cha Sh. Al-Amin “*Hadithul Mukhtar* – Hadithi 130 zilizochaguliwa.” Sh. Hamza Yusuf ni mwanzilishi wa Zaytuna College, USA.

- *Conflicts and tensions in the appointment of Chief Kadhi in Colonial Kenya 1898-1960s* - Makala ya Prof. Hassan Mwakimako wa Pwani University.
- Mzee wetu, Ustadh Harith amenukuliwa akisema kuwa yeye amekijua cheo cha Sh. Al-Amin alipokuwa akisoma Al-Azhar University, Misri!

Jee! Sh. Al-Amin ni Nani?

Sh. Al-Amin ametokana na kizazi cha ma-Ulamaa wakubwa. Yeye ni Ulamaa wa 25 katika Ukoo wake, akifuata urathi wa wazee wake.

Sh. Al-Amin bin Ali Mazrui ni mmoja katika Wasomi wakubwa wa Afrika Mashariki. Alikuwa mwandishi na mhariri wa magazeti, hodari wa Mashairi ya Kiarabu na Kiswahili, Ulamaa na Mwana-harakati aloanzisha changa-moto za 'Mageuzi na Muelekeo Mpya' katika mujtamaa wetu – haya ni maneno ya Prof. Mazrui katika utangulizi wa kitabu changu "Maisha ya Sh. Al-Amin bin Ali Mazrui, 1891-1947."

Enyi wazee wangu na ndugu zangu watukufu! Nawaomba! Tuzamieni pamoja katika bahari hii ya kina kirefu ya Sh. Al-Amin:

- Tuangalieni ni kitu gani tutakacho jaaliwa kutoka nacho katika hazina kuu za Mwanachuoni huyu tunaefifakhiri naye.
- Tunamuomba Mwenye-ezi-Mngu atutilie tawfiki katika safari yetu hii – Insha'Allah!

Kuzaliwa kwa Sh. Al-Amin na malezi yake

Sh. Al-Amin alizaliwa Mombasa, January 27, 1891 (15 *Jumadal Akhira*, 1308 Hijiria). Babaake Sh. Al-Amin ni Sh. Ali bin Abdalla bin Nafi Mazrui (1825-1894) aliyewahi kuwa Kadhi wa Mombasa na Mwanachuoni mkubwa wa Afrika ya Mashariki na Ulamaa wa kutegemewa.

Sh. Al-Amin alilelewa na babaake uchangani tu, kwani alipokufa baba 14 Agosti 1894 (12 Mfungo Tano 1312 Hijiria), Sh. Al-Amin ni mtoto wa miaka mine tu.

Wakati wa *sakaratil mauti*, Sh. Ali bin Abdalla alimkabidhi Sh. Suleiman b. Ali b. Khamis Mazrui (1867-1937) ulezi wa mwanawe huyu kwa kumwambia: “*Nakukabidhi mwanangu leo, unirudishie mwenyewe Kesho Akhera.*” - Subhana Allah! Amana NZITO!

Hivyo ndivyo alivyosema Mwenye-ezi-Mngu katika Qur’an kuwa atawaunganisha watu na vizazi vyao ikiwa vizazi vyao vitawafuata katika Iman, Surat At-Tur 52:21.

Utabiri wa Kuzaliwa kwa Sh. Al-Amin

Utabiri huo nimeueleza kwa kirefu katika *Maisha ya Sh. Ali b. Abdalla Nafi Mazrui* hapo juu.

Jukumu La Ulezi:

Sh. Suleiman alilichukua jukumu lake la ulezi wa Sh. Al-Amin kama alivyo-usiwa na Sh. Ali bin Abdalla, na vile vile kwa kulingana na mafunzo ya *Lugman-ul-Hikma* katika Qur’an:

Surat Lugman 31:13-14

وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿١٤﴾

“Na Lugman alipomwambia mwanawe na hali yakuwa anampa waadhi: Ewe mwanangu! Usimshirikishe Mwenye-ezi-Mngu. Kwani kwa hakika shirki ni dhulma kubwa. Na tumemuusia mwanadamu juu ya wazazi wake. Mamaake ameichukua mimba yake kwa udhaifu juu ya udhaifu, na akamnyonyesha kwa miaka miwili. Basi unishukuru Mimi (Mola wako) na uwashukuru wazazi wako. Marejeo yenu ni Kwangu!

Utoto Wa Sh. Al-Amin

Sh. Al-Amin alikulia katika mazingira ya kidini na kiduniya - Nyumbani kwa mila, ukarimu, mapenzi na huruma. Mazingira ya Imani ya hali ya juu ya Uislamu.

Nje alikutana na wale waliotelewa kama yeye na wale ambao aliwasikitikia kuwa hawakubahatika. Alijitahidi kuwavutia vijana wenzake katika kuipenda dini, akiwahimiza kuswali na kusoma.

Mazingira mengine yaliyomzunguka Sh. Al-Amin ni yale ya ukoloni wa kiingereza, Ufalme wa Unguja wa Al-Busaidi, ushindani wa kisiasa, mila na kidini.

Mgongano wa mazingira haya tafauti ndiyo yaliyo mchemsha Sh. Al-Amin. Alhamdu Lillah! Mwenye-ezi-Mngu alimpa hidaya na kumkuza akawa mwerevu, mwenye hekima na akawa msomi wa hali ya juu.

Hidaya ya Hekima

Sh. Al-Amin alipata bahati ya kuruzukiwa hekima na Mwenye-ezi-Mngu, kama anavyosema katika Surat Al-Baqara

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا
كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ

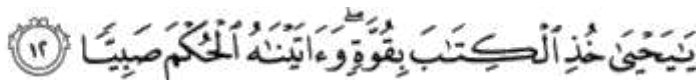
2:269 “Allah humpa hekima amtakaye; na aliyepewa hikima, bila ya shaka amepewa kheri nyingi. Na hawayakumbuki haya ila wenye akili.”

Kubarikiwa Kwa Sh. Al-Amin

Tuchukuwe ruwaza ya Nabii Yusuf (A.S.). Mwenye-ezi-Mngu anatueleza namna alivyo mfadhili Nabii Yusuf na ndivyo anavyo wafadhili watu wema. Allah anasema katika Surat Yusuf Aya ya 22 na Surat Maryam 19:12:

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

Surat Yusuf 12:22 Na (Nabii Yusuf) alipofikia ubarobaro wake, (tulimbariki) kwa kumpa hikima na ujuzi. Na hivyo ndivyo tunavyo walipa watu wema.

Surat Maryam 19:12 “Ewe (Nabii) Yahya, Kishike Kitabu (ulichopewa) kwa hima kubwa.” Na tulimpa hekima angali mtoto.”

Na namna hii ndivyo alivyobarikiwa Sh. Al-Amin. Mwenye-ezi-Mngu alimruzuku fahamu njema, akamjaza imani, hekima na elimu. Masha’Allah! Akawa mtoto wakupenda masomo, mwenye hekima na fahamu ya ajabu mno (*photographic memory*).

Na kama alivyo sema Mtume (S.A.W.): “Watu wawili hawashibi (*hawatosheki*) - *mfanya biashara na mtafuta elimu.*” Kweli kabisa! Sh. Al-Amin hakutosheka na elimu aliyo ipokea kwa Ammi/ Mlezi/ Mwalimu/ na Mkwe wake – bali alijiendeleza na masomo mpaka kufikia kilele kile alichio msifia nacho Sh. Muhammad Kassim Mazrui kwa kusema: “Sh. Al-Amin hakukinai kwa kuvisoma vitabu vilivyokuwa vikijulikana Afrika Mashariki tu, bali aliingiya katika kuvisoma hata vitabu ambavyo wanavyuoni wa kwetu hawavijui, na vilivyokuwa vikizuliwa visisomwe.”

Kusoma Kwa Sh. Al-Amin

Sh. Al-Amin alianza masomo yake kwa ammi yake ambae pia ndiye aliyekuwa mlezi wake na mkwe wake, Sh. Suleiman b. Ali b. Khamis Mazrui (1867-1937). Alhamdu Lillah! Alisoma elimu za fani mbali mbali kwa mlezi wake huyu mpaka akawa *Alim*.

Kwa kiu kubwa ya kuzidi kuipanua elimu yake, Sh. Al-Amin alikwenda Unguja (Zanzibar) na akasoma kwa ma-Ulamaa wakubwa wa huko wa wakati huo: Sayyid Ahmad bin Abu Bakr Bin Sumeyt (1861-1925) na kwa Sh. Abdallah Bakathir (1860-1925).

Umbo La Sh. Al-Amin

Sh. Al-Amin alikuwa mwembamba na mwenye mwili mdogo, kama vile alivyokuwa Sayidna Abubakar (R.A.). Katika jamaa, anaefanana sana

na Sh. Al-Amin kwa umbo na tabia ni Sh. Muhammad Kassim Mazrui. Kwa wale tulio nao leo, aliyefanana nae kwa ukaribu sana kwa umbo ni Al-Akh AbdulLatif Yusuf Baalawy (jina maarufu Ami Dingas). AbdulLatif ameshabihiana sana na babu yake kwa sura na umbo – Masha’Allah!

Asili Ya Fikra Za Sh. Al-Amin (*Genetics*)

Mambo kwa jadi!

Sh. Al-Amin ametokana na kizazi cha Wasomi. Kizazi kilicho jipinda vilivyo katika misingi ya elimu – katika kuvitafuta, kuvitafiti na kuvitumia vyombo vya elimu. Hivi ndivyo alivyokuwa babu, baba, yeye mwenyewe Sh. Al-Amin, na ndivyo alivyokuwa mwanawe, Prof Ali Al-Amin Mazrui (1933-2014).

Babu yake Sh. Al-Amin, Sh. Abdalla b. Nafi aliondoka Mombasa mwaka wa 1837 pamoja na wanawe wawili – Sh. Ali bin Abdalla na Sh. Ahmad bin Abdallah, kwenda Makkah kuongeza masomo. Na ilhali wakati huo, baba tayari ni *Alim*. Baba na wana, wote wakawa ma-Ulamaa wakubwa. Sh Ali b. Abdalla alifika daraja ya kuitwa *Al-Arif Bi Llah* (Anae mjua Mwenye-ezi-Mngu).

Sh. Ahmad aliamua kubaki na kuishi Makkah baada ya masomo. Sh. Abdalla na Sh. Ali wakafunga safari ya kurudi Kenya, mwaka wa 1846. Sh. Abdalla akafikiwa na mauti walipofika Bandar Shahr kabla ya kupanda chombo cha kurudia Kenya. Baada ya kumzika babaake, Sh. Ali akarudi kwao Mombasa peke yake, waliondoka watatu, anarudi mmoja tu.

Sh. Ali alianzisha darsa na kutoa wasomi wengi katika mwambao wa Afrika Mashariki. Aliwahi kuchaguliwa kuwa Kadhi wa Mombasa wakati wa Ufalme wa Sayyid Majid (1856-1870). Kati ya wanafunzi wakubwa wa Sh. Ali bin Abdalla ni Sh. Muhammad Kassim Al-Maamiry (1850-1910) na Sh. Suleiman b. Ali Khamis Mazrui (1861-1937), mlezi na mwalimu wa kwanza wa Sh. Al-Amin.

Namna Sh. Al-Amin alivyokua akifanya Mtwalaa

Sh. Al-Amin alikuwa akifanya mtwalaa wake nyakati za usiku mkubwa baada ya swala zake za Tahajjud. Anapokuwa anafanya utafiti, huwa anakaa katikati ya duara la vitabu. Akawa anashika kitabu kimoja na

kutafuta na kunakili mada anayo ifanyia uchunguzi, kisha akazunguka na kushika kitabu chengine baada ya chengine. Akawa ni kama jua linalo zungukwa na sayari.

Nyakati hizi ndizo anazotufundisha Mwenye-ezi-Mngu tuzitumie, kwani ulimwengu wakati huo umetulia, na mchana ni wakuhangaikia maisha.

Surat Muzammil 73:6-7

إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْكَ وَأَاقُومٌ قَلِيلًا ﴿٦﴾

73:6 Kwa hakika kuamka usiku kunawafikiana zaidi na moyo, na maneno yake yanatua zaidi.

إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا ﴿٧﴾

73:7 Kwani kwa hakika mchana una shughuli nyingi.

Kukuwa na kupanuka kwa nadharia za Sh. Al-Amin

Sh. Al-Amin juu ya kuwa tayari ameshakuwa msomi wa hali ya juu kwa kusomeshwa na Sh. Suleiman, Mlezi na Mwalimu wake, walakin alikwenda Unguja kunakili fani nyengine za elimu kutoka kwa wanavyuoni wa huko, Sayyid Ahmad Bin Sumeyt na Sh. Abdalla Bakathir.

“Kwa jitihada yake kubwa ya kusoma, Sh. Al-Amin aliwatangulia wenzake waliosoma pamoja, na akawakia hata mashekhe zake, akawa taji la mlangoni kwao. Sh. Al-Amin hakukinai kwa kuvisoma vitabu vilivyokuwa vikijulikana Afrika Mashariki tu, bali aliingiya katika kuvisoma hata vitabu ambavyo wanavyuoni wa kwetu hawavijui, na vilivyokuwa vikizuiliwa visisomwe. Avisomae akionekana kuwa ni Wahabi au Mirzai – kama vitabu vya Ibn Taymiya, Ibnul Qayyim al-Jawziy, Jamaalud-din al-Afghaniy, Muhammad Abduh, Muhammad Abdul-Wahhab na mfano wa hao. Kwa kuvisoma vitabu na majarida ya mabwana hawa ilipatikana khitilafu kubwa baina yake na wanavyuoni wengine wa Afrika Mashariki, na ikamtoka khofu ya kusema neno ambalo hawakulisema wanavyuoni waliotangulia.”

- Maneno ya Sh. Muhammad Kassim Mazrui katika Dibaji ya Tafsiri ya Qur'ani Tukufu: Al-Fatiha na Al-Baqarah cha Sh. Al-Amin b. Ali Mazrui.

Kifo Cha Sh. Suleiman b. Ali b. Khamis Mazrui

Mwisho wa mwaka wa 1936, azma ya Sh. Al-Amin ya kwenda Hija ilitakabaliwa – Hija ya mwaka wa 1355 Hijria. Walakin, kila zuri huja na mitihani yake, kwani wakati huo ulikuwa ni wakati mzito kwake kuondoka kwa sababu ya ugonjwa na utu-uzima wa Ammi/Mlezi/Mwalimu/Mkwe wake, Sh. Suleiman b. Ali Khamis Mazrui. Sh. Al-Amin akataka kuivunja safari ya Hija, lakini Sh. Suleiman hakumkubalia. Akamuusia mwanawe asiivunje safari ya Hija, kwa sababu, madamu Allah ameshampa nafasi ya safari hii muhimu, imekua ni wajibu auitikie mwito wa Nabii Ibrahim wa kwenda Hajj. Ni nani anaejua kuwa ataipata tena nafasi hiyo adimu? Na ugonjwa sio kufa, aweza akenda Hija mpaka akarudi ikawa bado yupo. Na anaweza kubaki mgonjwa akafa mzima. Kifo ni kutimiliwa, safari ambayo haiwezi kutabirika, haiwezi kutangulizwa wala kucheleweshwa. Ni wakati kutimia kama alivyokupangia Mwenye-ezi-Mngu. Mtume (S. A. W.) ametufundisha,

لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق" رواه ابن أبي شيبة

"Hakuna ruhusa ya kumtii kiumbe kwa kumuasi Mwenye Kuumba."

Sh. Al-Amin nae akamshauri Ammi yake akubali amuachie jukumu rafiki kipenzi na Mwanafunzi-mwenza, Sh. Abu Bakar Abdalla Bakathir wa Unguja, ili awe badali yake pale atakapo ondoka. Sh. Suleiman akamkubalia mwanawe, ili aitulize nafsi yake na aweze kuitimiza faradhi yake bila ya hofu.

Baada ya kuagana na mwanawe, na kumuomba safari njema. Sh. Al-Amin akaanza safari yake ya Hija pamoja na wenzake. Huku nyuma Ammi/Mlezi/Mwalimu/Mkwe wake, Sh. Suleiman Mazrui, akafariki mikononi mwa Sh. Abu Bakar Abdalla Bakathir. Sh. Abu Bakar akaipata bahati ya kuwashughulikia Sh. Abdalla Bakathir, Syd. Ahmad Bin Sumeyt na Sh. Suleiman Mazrui wakati wa mazishi yao. Sh.

Abdalla Bakathir amekufa 10 March 1925; Syd Ahmad Bin Sumeyt akafa 7 May 1925; nae Sh. Suleiman Mazrui akafa 8 January 1937.

Sh. Abu Bakar Abdalla Bakathir alikuwa Mwanafunzi-mwenza wa Sh. Al-Amin na Syd. Umar Bin Sumeyt kwa Sh. Abdalla Bakathir (babaake) na kwa Syd. Ahmad Bin Sumeyt (Mwalimu/rafiki wa babaake) huko Unguja. Syd. Umar Bin Sumeyt na Sh. Al-Amin hawakuwahi kuwazika baba/mlezi wao. Ma-Ulamaa hawa wote wawili walifiliwa na wazee wao walipo lazimika kuondoka katika mazingira yao kwa sababu za dharura muhimu. *Mtu huzikwa na mzishi wake!*

Ushujaa wa Sh. Al-Amin

Sh. Al-Amin ametokana na mashujaa wa jihadi na kivita, ikikumbukwa kuwa Mazrui waliuasi ufalme wa Sayyid Said, wakapigana na Wareno na Waingereza:

- Mmoja katika majemedari wa Ki-Mazrui ni Sh. Mbaruk b. Rashid Salim Mazrui.
- Babaake Sh. Al-Amin alipambana na vituko vya Sayyid Barghash mpaka akafungwa.
- Sh. Suleiman na Sh. Al-Amin walipambana na vituko vya Wakoloni mpaka wakaheshimika kuwa ni mashujaa wa kidini.

Visa viwili vyatosha kuonesha ushujaa wa Sh. Al-Amin:

Safari ya Tanga – na vita vya Makadiani

Sh. Al-Amin alikuwa akiwafuata Makadiani mpaka Makao yao Makuu ili aizime azma yao ya kueneza itikadi zao. Alifika Tanga katika moja ya safari hizo, akisafiri pamoja na mwanafunzi wake, Maalim Said b. Ahmad Al-Kumri. Usiku mkubwa akamwamsha Maalim Said, ili ende akamwamshe mwenyeji wao, Sh. Ali b. Hemed Al-Buhry.

Sh. Ali b. Hemed alipoamka, Sh. Al-Amin akamtaka awatafutie gari waondoke Tanga masaa hayo ya usiku. Alipoulizwa haraka hiyo ni ya nini? Jawabu yake ikawa, Makadiano wako njiani waja kumdhuru, wakiwa na azma ya kumuua. Sh. Ali akawatafutia gari, na Sh. Al-Amin na mwanafunzi wake wakaondoka Tanga.

Kweli baada ya muda, jamaa wakafika wakimtafuta Sh. Al-Amin. Hapo, Sh. Ali b. Hemed kwa kujua makusudio yao, akawa anatumia mbinu za kuwachelewesha ili kumpa swahibu yake nafasi yakwenda mbali zaidi na maadui hawa. Makadiani walipo yakinisha kuwa Sh. Al-Amin hayupo Tanga, wakaondoka na tahayuri.

Safari ya Lamu – vita baina ya makundi mawili ya jamaa

Palizuka ushindani baina makundi mawili ya jamaa wa Ki-Islamu mjini Lamu. Ushindani ulifikia hadi ya watu kupigana. Sh. Al-Amin alipopata habari, akamwita swahibu yake, Sayyid Omar Bin Sumeyt ili wende Lamu wakawapatanishe Waislamu wenzao. Wakaondoka pamoja na mwanafunzi wake, Sh. Muhammad Ahmad Al-Bereky na vile vile kufuatana na Abal Hassan.

Walipojulikana kuwa wapo njiani wanakuja, vikundi vya vijana walokuwa hawampendi Sh. Al-Amin wakapanga njama kumshambulia. Wazee wale wale walokuwa wakigombana walipojuwa azma ya vijana, wakawaita na kuwauliza, “Nyinyi mwamjua Sh. Al-Amin ni nani? Jee mwaijua Hadhi yake na cheo chake?” Vijana walipojuwa utukufu na heshima alonayo Sh. Al-Amin kwa mashekhe na wazee wao, wakakatazika. Sh. Al-Amin na Sayyid Umar Bin Sumeyt wakafika Lamu, wakalakiwa kwa heshima na taadhima na wakaweza kupatanisha jamaa na mzizi wa fitna ukakatika.

Safari za Sh. Al-Amin

Sh. Al-Amin alikuwa akisafiri sana katika kazi zake za Da’wa pamoja na kutimiza wajibu wake kama Kadhi Mkuu wa Kenya. Nitataja safari mbili tu - Safari ya Kitui na safari ya Nyeri:

- a. Safari ya Kitui** - Sh. Al-Amin anapokusudia kwenda safari huwapelekea salamu wenyeji wake azma ya safari yake. Mwenyeji wake wa Kitui akiwa ni Imam wa Msikiti wa Kitui, Sh. Salim. Jamaa wakapewa habari kuwasili kwake. Mmoja katika wale aliyekuwa akijishughulisha na kusafisha msikiti alipomuona Sheikh, akawa anawaza na kujaribu kukumbuka, “Huyu Sh. Al-Amin anaekuja ni yule ninaemjua au ni mwengine?” Sh. Al-Amin alipokuwa msikitini katika swala zake za Dhuha, yule bwana ikawa anamwangalia ili amtambue. “Huyu bwana ni yule walokuwa wakicheza pamoja utotoni

mwao au ni mwengine?” Sheikh alipomaliza swala zake yule bwana akaamua aende kumwamkuwa na kumuuliza. Kweli ikawa ni yule yule walocheza pamoja walipokua wadogo. Baada ya kukumbushana, wakakumbukana. Yule bwana akatokwa na machozi na kumweleza Sh. Al-Amin mashaka ya kidunia yalompata mpaka akaharibikiwa kimaisha baada ya kuyaharibu mali yao ya kurithi kwa anasa za dunia. Matamshi ya Sh. Al-Amin yakawa, “*Jiddu fii hazlan, wa hazlan fii jiddu*” (Kucheza ndio kushangiria kwenu, na kushangiria kwenu ndio kucheza!)”

Baada ya swala ya Alasiri, alimshika mkono yule bwana na akamkabidhi kwa Sh. Salim kwa kumwambia Sh. Salim, “Huyu ni ndugu yangu, nakupa wewe leo, unikabidhi mwenyewe kesho Akhera.”

Wakati wa kuondoka Kitui na kuagana na jamaa, Sh. Al-Amin alimpa zawadi ya kitambara cha mkono (handkerchief). Yule bwana baada ya kuondoka Sh. Al-Amin, akikifungua kitambara, kwa mshangao mkubwa akakuta pesa zilizofungwa ndani ya kitambara kile!

b. Safari ya Nyeri – kisa cha ndugu wawili:

Utafiti wangu juu ya Sh. Al-Amin ulinipeleka hadi Nyeri. Swahibu yangu, Sheikh Uweis Akida, aliponiona nashughulika kuandika juu ya Maisha ya Sh. Al-Amin, aliniambia kuwa yeye amemsikia babaake akimtaja sana mzee huyu. Ingawa baba ameshakufa, lakini wapo wazee wawili ambao waliwahi kumuona Sh. Al-Amin.

Tukafunga safari ya Nyeri kutoka mji wa Gilgil (tulipokuwa tunafanya kazi na shirika la Telkom Kenya), ili nikaonane na wazee hao. Ndugu Mkubwa – Mzee AbdulMajid Uledi, ni babaake wakili Swaleh Kanyeki. Tulipo amkuana na kumtaja kuwa nafanya utafiti juu ya Maisha Ya Sh. Al-Amin, alifurahi sana na akanipa mengi sana juu ya safari za *Alim* huyu huko kwao Nyeri. Alifanikiwa kimaisha kwa kufuata ushauri wa Sh. Al-Amin.

Nae ndugu mdogo – mdogo wa Mzee AbdulMajid Uledi, Baada ya kuamkuana na kutajiwa jina la Sh. Al-Amin Mazrui, mzee alianza kulia kwa masikitiko na majuto. Baadae akatueleza kilicho mfanya alie kwa kutajiwa jina la Sh. Al-Amin. Analilia majuto kwa kutosikiza ushauri waliopewa na Sh. Al-Amin katika ubaro baro wake. Mzee huyu katika utoto wake alikuwa akipenda sana Maulidi kwa sababu mbili:

- Huu ndio wakati wa kukutana vijana wa kiume na wa kike (*mating period*), kwani watoto wa kike huruhusiwa kutoka jioni mpaka watakaporudi usiku, wahudhurie Maulidi.
- Akipenda sana kupiga kigoma Maulidini. Sh. Al-Amin aliwahimiza jamaa wa Nyeri wajishughulishie kusoma, kilimo na kazi nyenginezo, badali ya kujishughulisha na Maulidi, Khitma na Talqini. Akahimiza watu wasome!

Kijana aliyekua akipenda anasa hizo, akamchukia sana Sh. Al-Amin, kwa kuwa kulingana na yeye, Sheikhe huyu anawaharibia watu anasa zao. Kijana akaingilia anasa, na akawacha kujishughulisha na masomo. Kwa hivyo akaharibikiwa kimaisha. Kukumbushwa jina la Sh. Al-Amin baada ya zaidi ya miaka 40, kukamfanya atambue kile kilichomfanya mpaka akaharibikiwa kimaisha. *“Aliwacha mbachao kwa mswala upitao.”*

Mambo yalo Mshughulisha baada ya Kazi – (*Hobbies*)

- Kusoma na kuandika vitabu na mashairi ya Kiarabu na Kiswahili. Sh. Al-Amin alikuwa hodari wa mashairi ya Kiarabu na Kiswahili. Jamaa hutolewa mashairi mpaka wakajisahau kwa utamu wake.
- Mkulima Hodari - Sh. Al-Amin alikuwa akienda zake shamba, Chagamwe, siku za Jumamosi na Jumapili akiwa hayuko kazini. Baada ya swala ya Al-Fajiri huingia shambani, akilima na kupalilia. Kwa kuwa akipenda aina tafauti ya miti, alikua akiagiza miche mbali mbali kutoka miji mbalimbali, mpaka Unguja na kuipanda miche hiyo katika shamba lake.

Mkulima mpenda mazingira (*Environmentalist*) - Mpenda Mabustani ya Maua. Kama alivyokua akiagiza miche ya miti tafauti tafauti, aliweka umaridadi wa kupanda maua. Akaweka bustani

zuri la maua ya aina mbali mbali, kutoka maeneo mbali mbali.
Akayapanda kwa ustadi mkubwa sana.

- *Romantic ideas* – Watu wengi hudhani kuwa Mashekhe hawana wakati wa starehe na mahaba. Sh. Al-Amin baada ya swala ya alfajiri anapoingia kwenye shamba lake, kwanza huchagua mawaridi ya rangi mbali mbali kutoka kwenye bustani liliopo mbele ya nyumba ya shamba. Akayatia ndani ya jagi la maua, kisha akalipeleka jagi hilo la maua chumbani na kumwekea mkewe kwenye kimeza cha ubavuni wa kitanda upande wa kichwani.

Bibi mchanga, wakati huo amerudi tena kujipumzisha...
anaamshwa na harufu nzuri ya mawaridi *fresh* ilotanda chumbani mwake. Maua mapya yalochumwa alfajiri hio na kupangwa vizuri katika jagi la maua (*flower vase*). Subhana Allah! Raha ilioje! *How romantic!*

Vitabu alivyoandika Sh. Al-Amin

Sh. Al-Amin alikuwa mwandishi hodari.

- Alikuwa akipeleka makala yake yakichapishwa katika gazeti la Al-Manar la Al-Azhar University.
- Alianzisha gazeti lake alilokuwa akilitoa kila wiki na kuligawanya bila ya malipo – Al-Islah na Sahifa.
- Aliandika vitabu vya Kiswahili na Kiarabu kama:
  - Hidayatul Atfal
  - Tafsiri ya Qur’ani Tukufu Vol. 1 & 2, Suratul Baqara, Aali Imran na An Nisaa
  - Tafsiri ya Juzuu ya Amma
  - Hadithul Mukhtar, Hadithi 130 juu ya Akhlaq kilicho fasiriwa na kuchapishwa Amerika na Sh. Hamza Yusuf kama “*The Content of Character.*”
  - *The History of the Mazrui Dynasty of Mombasa* kwa lugha ya Kiarabu kilichofasiriwa kwa Kiingereza. J. McL Ritchie kwanza hakuamini kuwa Sh. Al-Amin kama Mazrui, aweza kuandika tarehe ya Mazrui bila ya kuegemea upande wa jamaa zake. Kwa hivyo alipopewa nakala hizo na Sh. Muhammad Kassim Mazrui, kwanza alizifanyia utafiti ili athibitishe kuwa yale aloyanakili Sh. Al-Amin

ni ya haki. Alipotosheka, hapo ndipo alipokuwa tayari kukichapisha kwa usaidizi wa Oxford University Press, UK.

- Ukafiri wa Makadiani
- “Uwongozi”, mkusanyiko wa makala yaliochaguliwa na wanafunzi wake, Ma-Sheikh Muhammad na Rashid Kassim Mazrui kutoka kwenye magazeti yake ya *Sahifa* na *Al-Islah*. Uwongozi kimefasiriwa kwa Kiingereza na mjukuu wa Sh. Al-Amin, Muhammad bin Yusuf, kama “*Guidance*”. Ibn Yusuf ni mkazi wa Toronto, Canada. Baadae ma-Profesa Kai Kresse na Hassan Mwakimako waliomba ruhusa ili wazidi kukifanyia utafiti na kukichapisha kwa njia ya Kitaalamu (*Academic perspective*). Kitabu hicho ndio sasa kinatoka upya Novemba 2016 kikiwa na Utangulizi ulioandikwa na Prof Alamin Mazrui na nduguye, Sh. Hammad Muhammad Kassim Mazrui.

Na vitabu vingi vyenginevyo.

Kazi za Sh. Al-Amin

- **1910 - 1919** Karani wa Kadhi wa Mombasa
- **1919 – 1921** Mwalimu wa Kiarabu – Arab School, Mombasa
- **1924 – 1932** Arudi tena kuwa Karani wa Kadhi wa Mombasa na mara kwa mara akishikilia wadhifa wa Kadhi
- **1932-1937** Kadhi wa Mombasa
- **1937-1947** Kadhi Mkuu wa Kenya

Kazi nyengine zilizomshughulisha Sh. Al-Amin:

- Da’wa na Darsa
- Uandishi wa Gazeti lake mwenyewe
- Uandishi wa vitabu

Sh. Al-Amin alikuwa ni Kielelezo chema katika kudumisha Usafi katika Misikiti

Kitambo, bado tukiwa wadogo niliwahi kumsikia Bw. Abdalla Muhammad Abdalla Mandhry (jina maarufu Abdalla Nyanya) akituhadithia khabari za Sh. Al-Amin. Alikuwa akimwona pale anapokaa msikitini huwa akiokota vitu akivitia ndani ya mfuko wa kizibao chake. Bw. Abdalla wakati huo ni mtoto, akamuuliza Sh. Al-

Amin, “Babu ni vitu gani hivyo utiavyo kotini?” Akamjibu, “Mjukuu wangu ni takataka za busati, naziokota, halafu nitazitupa!”

Utabiri wa Sh. Al-Amin juu ya siku za mbele (*Prediction*) – Khatari Nyeusi

Sh. Al Amin alitabiri kuwa: Jamaa wa bara watazitupa fagio na kuwa mabwana kwa sababu ya elimu na vitabu. Na sisi tunao jiita mabwana leo, ndio tutakao vitupa vitabu na tukaziokota fagio.

Utabiri huu alo uita “Khatari Nyeusi!” miaka ya 1930 - JEE UMESHATOKEA AU BADO?

Ma-Kadhi na Ma-Kadhi Wakuu wa Kenya

- Sh. Ali bin Abdalla b. Nafi Mazrui (1825-1894). Alikuwa Kadhi wa Mombasa wakati wa ufalme wa Syd. Majid bin Said bin Sultan (1856-1870).
- Shariff Abdulrahman b. Ahmad Saggaf (1844-1922). Jina maarufu akijulikana kama Mwenye Abudi. Huyu ndiye mtu wa kwanza aliyechaguliwa na Serikali ya ukoloni kuwa *Sheikh-ul-Islam* mwaka wa 1897. Mwenye Abudi ni mzaliwa wa Siyu, aliwahi kuwa Kadhi wa Siyu wakati wa ufalme wa Syd. Barghash.
- Sh. Muhammad bin Omar Bakore. Huyu ndiye wa kwanza kuitwa Kadhi Mkuu (*Chief Kadhi*) - baina ya 1922 na 1932. Yeye ni mzaliwa wa Lamu. Alianza kama karani wa *Court* chini ya *Sheikh-ul-Islam*, Mwinyi Abudi.
- Sh. Suleiman bin Ali bin Khamis Mazrui (1867-1937). Alikuwa Kadhi wa Mombasa (1921-1932) na kuchaguliwa kama Kadhi Mkuu wa Kenya (Nov. 1932-1937). Kabla ya kuchaguliwa rasmi alikuwa mara kwa mara akishikilia ofisi ya Kadhi Mkuu baina ya 1924 na 1932. Sh. Suleiman alifariki 1937.
- Sh. Al-Amin b. Ali Mazrui alichaguliwa kama Kadhi wa Mombasa wakati Sh. Suleiman aliposhika u-Kadhi Mkuu mwaka wa 1932. Baadae akachukuwa u-Kadhi Mkuu baada ya kufa Sh. Suleiman 1937 mpaka kufa kwake April 1, 1947.

Wakati alipochaguliwa kuwa Kadhi wa Mombasa, Sh. Al-Amin kwanza aliukataa wadhifa huo. Alihisi kua kazi hio ya Serikali ya Ukoloni itamfunga asiweze kufanya kazi zake za Daawa.

Mwalimu/Shekhe wake, Sh. Suleiman Mazrui, akamnasihia sana aukubali wadhifa huo, kwani hatari iliopo ni kuwa akiikataa, panaweza akachaguliwa mtu ambae hafai kwa kazi hiyo, ikawa ni hasara kubwa kwa Ummah. Hapo ikawa Sh. Al-Amin hana budi tena ila kukubali kuwa Kadhi wa Mombasa.

- Sayyid Ali b. Ahmad Badawy (1903-1988) alishikilia kiti cha u-Kadhi Mkuu kwa muda baada ya kufa Sh. Al-Amin. Sayyid Ali alijiuzulu baada ya mwaka mmoja tu, kwani hakuweza kuvumilia kazi ya Mkoloni. Hiyo ndiyo iliyokuwa kazi yake ya kwanza kuajiriwa na Serikali na ya mwisho.
- Sh. Muhammad Kassim Mazrui (1912-1982) alikuwa Kadhi wa Malindi (1947-1962); Kadhi/Lamu (1962-1963); Alishikilia kiti cha Kadhi Mkuu wa muda mara kwa mara kuanzia 1950 pale alipojiuzulu Sayyid Ali Badawy. Tarehe 1, mwezi wa May 1963 akachaguliwa rasmi kuwa Kadhi Mkuu wa Kenya mpaka alipostaafu 1967. Sh. Muhammad Kassim alipendekezwa kuwa Kadhi Mkuu na Liwali Bw. Salim Muhashamy. Sh. Muhammad Kassim alifariki tarehe 5 April 1982.
- Sh. Abdalla Swaleh Farsy (1912-1982) alikuwa Kadhi Mkuu wa Zanzibar (1960 - 1967). Akachaguliwa kuwa Kadhi Mkuu wa Kenya 1968 mpaka kustaafu kwake 1980. Sh. Abdalla alifariki Muscat tarehe 9 Novemba 1982 miezi saba tu baada ya kuondoka Kenya kujiunga na familia yake. Alipokufa Sh. Muhammad Kassim mwezi wa April, Sh. Abdalla alisikika akisema kua na yeye pia ameshakufa, na kweli alimfuata swahibu yake baada ya miezi saba.
- Sh. Maamun Suleiman Mazrui alikuwa Kadhi wa Mombasa. Alishikilia mara kwa mara kiti cha Kadhi Mkuu wa muda kabla ya Sh. Muhammad Kassim.
- Sh. Nassor Nahdy. Alikuwa Kadhi wa Mombasa, Kadhi wa Nairobi na baadae kuwa Kadhi Mkuu (1980-2002).
- Sh. Hammad Muhammad Kassim Mazrui (1950-). Alikuwa Kadhi wa Lamu (1992-1995), Kadhi wa Nairobi (1995-2002) na kama Kadhi Mkuu wa Kenya (2002-2010).

Kuugua Na Kufa Kwa Sh. Al-Amin

Sh. Al-Amin alipata maradhi ya kifua kikuu (*TB*) katika mwaka wa mwisho wa maisha yake. Hali yake ikazorota sana. Katika wiki yake ya mwisho akamuomba ruhusa mkewe mkubwa (Bi. Swafia binti

Suleiman) apelekwe shamba, Changamwe, kwa mkewe mdogo (Bi. Aisha Thani - Bibie) angalau abadilishe hali ya hewa.

Sh. Al-Amin akapelekwa shamba na baada ya siku mbili tatu, hali yake ikazidi kudhoofika. Akamuomba Bibie warudi zao Mombasa ili wote wawili wawe kwa Bi Swafia. Akataka auguzwe na wakeze wote wawili. Tarehe 1 April 1947, Sh. Al-Amin akafariki, siku hiyo akiwa amezungukwa na wakeze wawili, pamoja na wanawe na jamaa zake.

Sheikh Al-Amin alimuuliza mkewe, Bi. Swafia, “Jee sasa ni saa ngapi?” Akajibiwa kuwa ni Alasiri. Basi hapo akamtaka amtawadhishe. Baada ya kutawadhisha, akaswali hali ya kuwa amelala, akiegemea mito alokuwa amewekewa.

Baada ya kutoa salamu, akaonekana akifunga mdomo na kufumbua. Kumbe hapo alikuwa *anashahadia* na baada ya muda akaonekana ametulia. Alhamdu Lillah! Allah akachukua kiumbe chake –

انا لله وانا اليه راجعون

Nae akaungana na Ammi yake, Shekhe wake, Sh. Suleiman Mazrui pamoja na kuungana na babaake, Sh. Ali b. Abdalla katika Barzakh! Kwani walizikwa pamoja – Alhamdu Lillah!”

Mmoja katika watu waliokuwepo wakati wa *sakarati* na kufa kwa Sh. Al-Amin ni Binamu/Mkwe/Mwanafunzi wake, Sh. Muhammad Kassim Mazrui. Baada ya kumfunga macho kama inavyo hitajika, Sh. Muhammad akamshika mkono shemegi yake, Bw. Harith Al-Amin Mazrui wakatoka nje. Hapo ndipo Sh. Muhammad akamweleza shemegi yake kuwa Mzee wao Mwenye-ezi-Mngu *ashamukhitari*. Hapo hapo wakafuatana mpaka kwa Sh. Mbarak Hinawy (1896-1959), Liwali wa Mwambao wa Pwani. Sh. Muhammad akampa habari za kifo cha Sh. Al-Amin na kumuuliza, “Jee Sh. Al-Amin ana deni lolote kwako?” Jawabu ya Sh. Mbarak ikawa, “La, Hakuna! Na hata ikiwa lilikuwepo nimesha msamehe duniyani na *Akhera*.”

Hiyo ndio *Sunna* ya Mtume (S. A. W.) kua haswaliwi mtu yeyote akiwa ana deni, mpaka deni hilo lilipwe, au ajitokeze Mdamini atakae chukua *dhima* hiyo. Hapo tena ndugu/shemegi hao wawili wakarudi nyumbani ili kushughulika na mipango ya kumuosha na mazishi. Sh. Al-Amin alikufa *Nyumba ya Juu*, jumba walilokua wakiishi Sh.

Maamun b. Suleiman Mazrui, Sh. Muhammad Suleiman Mazrui (Abuu Suleiman), Bw. Mahir Maamun Mazrui (Babu Mahir). Hiyo ndio nyumba pia iliyokua na klabu ya mpira ya Bismack, baadae klabu ikawa Ngome.

Katika kuuguwa kwake Sheikh Al-Amin alikuwa mvumilivu sana, na ingawa ugonjwa wake ulimkausha sana akabaki mafupa tu walakin hakusilikana kulalamika kwa kuumwa kwake. Alionyesha uvumilivu mkubwa sana.

Baada ya mtaharuki mkubwa sana ulotokea hapo, Sheikh Al-Amin alioshwa joshu la maiti na baada ya watu kuswali swala ya magharibi Sheikh alichukuliwa kulazwa msikiti wa Mazrui. Wengi walilala humo msikitini kwa kusoma Quran na kusali hadi wakati wa swala ya alfajiri. Kulipokucha, jeneza ikachukuliwa hadi Msikiti wa Mandhry kwa swala ya maiti. Msikiti wa Mandhry ndio msikiti mkubwa mtaani na ndio unaoswaliwa Swala ya Ijumaa, Swala za Eid na Swala za maiti. Ya yumkin kuwa alieswalisha Swala ya Maiti ni Sh. Muhammad Kassim Mazrui, kwani wakati huo yeye ndiye aliyekuwa mkono wake wa kulia, na mrathi wa majukumu ya Sh. Al-Amin.

Swala ya maiti iliswaliwa kama saa nne asubuhi na Sheikh Al-Amin akachukuliwa kwa masikitiko makubwa na watu wengi sana. Mji mzima ulijiinamia kwa masikitiko ya kuondokewa na Imam, Sheikh, Mwalimu, Mzee, na Mkarimu wa mji. Jeneza lake lilichukuliwa juu kwa juu kwa heshima na adabu kubwa, likabebwa kwa huzuni na masikitiko makubwa hadi katika makaburi ya Mazrui yaliopo karibu na Ngomeni. Akazikwa Sheikh Al-Amin ubavuni mwa wazee wake wawili wakubwa, Sheikh Ali bin Abdalla Naf'i Mazrui (baba mzazi) na Sheikh Suleiman Ali Khamis Mazrui (mlezi wake, mwalimu na mkwewe). Katika ya waloteremka kaburini alikuwemo Sh. Muhammad Kassim Mazrui, ambae wakati huo ndiye aliyekuwa Kadhi wa Malindi na mkono wake wa kulia, na Bw. Harith Al-Amin Mazrui, mwanawe mkubwa ambae wakati huo alikuwa Mudiri.

Mausio Ya Sh. Al-Amin Kabla Ya Kufa Kwake

Sh. Al-Amin b. Ali b. Abdalla Naf'i Mazrui alikufia Mombasa – 15 Mfungo Tano 1366 A.H. (1 April 1947). Kabla ya kufa kwake aliwaita jamaa zake wa Ki-Mazrui (kwa upande wa baba) na wa Ki-Shatry (kwa upande wa mama) na kuwausia mambo matatu:

- Madeni yake yalipwe kabla ya kufa kwake
- Kwa kua ni Kadhi Mkuu wa Kenya, Serikali itataka kumfanyia Mazishi Rasmi. Kwa hivyo akawaomba jamaa wasimame kidete ili asifanyiwe Mazishi ya ki-Serikali. Alitaka azikwe kama raia wa kawaida.
- Akaomba katika watakao beba jeneza, Wanafunzi wake wawepo mbele ya jeneza lake.

Alhamdu Lillah! Sh. Al-Amin akazikwa kama alivyo usia.

Mausio juu ya kutowekewa Matanga

Katika jumla ya makatazo alokuwa akikataza Sh. Al-Amin ni kuzuia mambo ya kuweka matanga ya alokufa. Alihimiza mambo ya sahali na mukhtasari na kwa sababu wakati huwo mambo ya matanga yalikuwa yameshika nguvu sana. Jambo hilo lilikuwa gumu sana watu kuliwacha. Aliusia kuwa atakapokufa yeye basi asiwekewe matanga. Mkewe, Bibilee akamuuliza vipi wasimuekee matanga na hali yakuwa wanakwenda katika matanga ya watu? Sheikh akajibu kuwa huwezi kukataza jambo na hali yakuwa wewe unalifanya jambo hilo. Wewe unaekataza unatakiwa uwe wa mwanzo kujiepusha na jambo hilo. Basi akataka asiwekewe matanga, ili baadae watu waweweze kumfuata watakapozinduka. Kwa hivyo baada ya maiti kutoka nyumbani akasimama binti yake, Bi Nafisa na kuwaeleza watu kuwa Sheikh aliusia asiwekewe matanga, kwa hivyo akawataka radhi watu wote, nae akawa wa mwanzo, kuchukua buibui lake na kwenda nyumbani kwake ili awe kiigizo. Hapo tena watu wakawa hawana budi bali nao kuondoka na kuchawanyika.

Athari ya mausio hayo kwanza yakasemwa sana kwa mastaajabu makubwa, kwani Sheikh Al-Amin ndiye wa kwanza ambae hakuwekewa matanga. Jambo hilo kwa muda mrefu sana likawa ni la jamii ya Sheikh Al-Amin peke yake. Ikawa kizazi chake peke yake ndicho ambacho hawawawekei matanga maiti zao. Al-hamdu Lillah hivi leo wamefunguka macho watu wengi zaidi, na kuondoa jambo hilo. Imeonekana khasara ya matanga kwani maskini mtu hufa, na chake pia kikauwawa. Kwani wakati wa matanga, kubwa linalofanyika ni watu wale walokusanyika kulia eti kuonyesha masikitiko yao juu ya maiti yule. Jee sadaka hupewa kila mtu alonacho na asiye kuwa nacho pia? Enyi Wa-Islam hamuzingatii mukafuata maamrishi ya Mtume

Muhammad (S.A.W.) na mila za Sayyidna Ibrahim kama tulivyoamrisha na Mwenye-ezi-Mngu. Nnani aliyesema kuwa mtu akifa ni lazima paandaliwe karamu watu wale wakimwaga?

Sh. Al-Amin alijitahidi sana kuondoa matanga wakati wa uhai wake lakini wakati huo matanga yalikuwa ni ibada, na maskini watu hawakuwa wakifahamu. Na walofahamu hawakuweza kuyaondoa kwa sababu, wale walokuwa wakiyaweka matanga walikuwa na nguvu zaidi.

Safari moja Maalim Mzaja bin Taisir alikuwa amefiwa na akawa baada ya mazishi ile siku ya khitima akawa anakwenda akiwa amefuatana na mwenziwe kwenda kuka arbuni ya haluwa ya khitma. Njiani akakutana na Sh. Al-Amin, baada kuamkuana na kuulizana hali Maalim Mzaja akamueleza Sh. Al-Amin kuwa wanakwenda kuka arbuni ya haluwa. Akaulizwa ya kiasi gani? Maalim akajibu kuwa ni dasta moja (sinia kumi na sita, yaani 16 kg). Sheikh akauliza, “ni nani atakae kula haluwa yote hiyo? Msifanye israfu, nusu ya dasta itatosha.” Maalim akanunua nusu na ikaliwa vya kutosha kwa khitma ile. Hikma ya Sh. Al-Amin alipokuwa akiondoa matanga na khitma ilikuw si kuwakataza watu kwa mara moja jambo ambalo wamelizowea kwa miaka na ambalo wamelishika kama ibada. Bali alianza kidogo kidogo.

Mwanzoni watu walikuwa wakifanya khitma siku tatu mfululizo kaburini kwa maiti yule, ikawa watu wamehamia ziarani. Sheikh akaanza kwa kuliondoa jambo hilo na kwanza kuwataka wafanye khitma siku ya tatu tena kwa wakati moja tu, kama tuonavyo leo. Baadae watu waliporidhika kuondoa dasturi ya kuhamia ziarani akaanza kuwataka watu wayawache mambo ya khitma kabisa akianza kwa kuwapunguzia israfu zilokuwepo za haluwa na karamu nyenginezo. Kisha akaingilia matanga na vituko vifanyikavyo matangani. Na kwa kuwa haya ni mambo ambayo yalikuwa yameumiwa meno yalikuwa kuondoka kwake ni taratibu sana. Kwa hivyo baadhi ya mambo yaliondoka baada ya kufa kwake kwa miaka, kama yalivyoondoka matanga - kwanza yaliondoka mlangoni tu katika kizazi cha Sh. Al-Amin, na hivi leo alhamdulillah Lillah ni jambo lililofahamika na kuondolewa na wengi.

Mwenye-ezi-Mngu anasema katika Quran kuwa anaeanzisha jambo la kheri likaendelea basi linapodumishwa huwa yule alolanzisha ana fungu la thawabu ya jambo lile. Na vile vile anaeanzisha jambo ovu

hata kwa kimawazo pia analo fungu la dhambi, ovu lile linapotendwa. Mwenye-ezi-Mngu amjaze kheri Sh. Al-Amin kwa mazuri mengi alioyaanzisha - Amin; na atujaalie na sisi kuwa ni wenye kuyasikia mazuri tukayafuata na mabaya tukayawacha - Amin.

Urathi wa Sh. Al-Amin

Katika jumla ya Urithi alotuachia ni:

- Kuondoa mila za kuweka Matanga.
- Swala ya Maiti ya kina mama ilianzishwa wakati wa kufa kwake. Binti yake, Bi. Nafisa binti Al-Amin Mazrui alipewa jukumu la kuwatangazia kina mama kuwa Sh. Al-Amin amekataza asiwekewe Matanga. Vile vile akapewa jukumu la kuswalisha Swala ya Maiti.
- Vitabu vingi vya dini vinavyo tumika katika Mashule, Madrasa na kwa watafiti wengi.
- Kusomeshwa watoto wa kike. Kwa muda mrefu ilikuwa ikichukuliwa kuwa ni haramu kuwapeleka watoto wa kike mashule. Sh. Al-Amin aliwatetea watoto wa kike kwa kila aina ya hoja mpaka wazee wakakubali kuwapeleka binti zao shule.

Na kwa kua wakati huo hapakuwepo na shule za watoto wa kike, ma binti sita wakakubaliwa katika shule ya *Arab Boys Primary School*. Huo ndio ukawa mwanzo wa watoto wa kike wa Ki-Islamu kupelekwa mashule.

WAALIMU WA Sh. AL-AMIN MAZRUI

1. **Sheikh Suleiman b. Ali Khamis Mazrui (1867-1937)**
2. **Sayyid Ahmad b. Abu Bakr Bin Sumeyt (1861-1925)**

WAKE WA Sh. AL-AMIN MAZRUI

- 1. Bi Swafiya Suleiman   2. Bi. Fatma wa Time   3. Bi Aisha Thani
(1900-1972)**

BAADHI YA WANAFUNZI WA Sh. AL-AMIN MAZRUI

**Sh. Muhammad Kassim Mazrui
(1912-1982)**

**Sh. Abdalla Swaleh Farsy
(1912-1982)**

**Maalim Muhammad Abdalla
Ghazali**

**Sh. Maamun Suleiman
Mazrui**

**Syd. Ali Ahmad Badawi
(1903-1988)**

**Sh. Muhammad Ahmad
Al-Bereky**

**Maalim Said bin Ahmad
Al-Kumry**

Maalim Abeid Kafi

**Sh. Ali b. Hemed Al-Buhry
(1889-1957)**

**Sh. Muhammad Shamte
Hamadi**

BAADHI YA MARAFIKI WA Sh. AL-AMIN MAZRUI

Mwinyi Alawi

**Syd. Umar Ahmad Bin Sumeyt
(1886-1976)**

WATOTO WA Sh. AL-AMIN MAZRUI

**Bi. Salma Al-Amin Mazrui
(1919-2000)**

**Bw. Harith Al-Amin Mazrui
(1921-2002)**

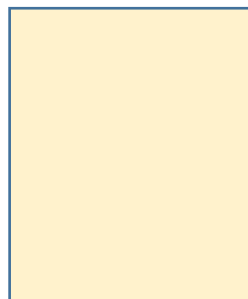
**Bi. Nafisa Al-Amin Mazrui
(1924-2008)**

**Bi. Aisha Al-Amin Mazrui
(1927-1988)**

**Prof. Ali Al-Amin Mazrui
(1933-2014)**

**Bi. Alya Al-Amin Mazrui
(1945-)**

BAADHI YA PICHA RASMI

Sh. Al-Amin na Mlezi/Mwalimu/Mkwe wake, Sh. Suleiman

Sh. Al-Amin pamoja na wafanyi kazi wa Mahakama Kuu walipotembelewa na wageni kutoka Uingereza

MAVAZI YA Sh. AL-AMIN MAZRUI

Athari alizowacha Sh. Al-Amin

- **Elimu ya watoto wa kike** - zamani ilikuwa ni *haramu* kupeleka watoto wa kike shule. Sh. Al-Amin aliwatetea na kuwabembebeza wazazi mpaka mwisho wakawa hawana budi ila kuwasomesha watoto wa kike na wa kiume.
- Aliwahimiza wanafunzi wake waanzishe madrasa zao. Maalim Ghazali akaanzisha **Madrasat-ul-Ghazal** na ndio chanzo cha Mbaraki Girls Primary School.
- **Utafiti** - Sh. Al-Amin amekuwa ni somo la kufanyiwa utafiti. (*Thesis za degree za PhD*).
- **Wanafunzi** - Sh. Al-Amin amezalisha wanafunzi wengi walio mrithi kielimu, kimadaraka na majukumu. Na wao wakazalisha wengi wengine
- **Vitabu** - Sh. Al-Amin ameandika vitabu vingi ambavyo bado vinatumika na vyengine vikiwa vinatumika katika kumfahamu Sh. Al-Amin.
- Muhadhara katika Msikiti wa Mazrui, Mombasa, katika karne ya ishirini na moja, kumzungumza Sh. Al-Amin kwa kirefu. Muhadhara huo ulifanyika zaidi ya miaka sittini na tano tokea Sh. Al-Amin kufariki. Hii ni ishara ya mahabba walionayo Waislamu juu ya Sh. Al-Amin, jumla ya kuwa *takriban* wote waliohudhuria hawakuwahi kumuona kamwe Sh. Al-Amin.

Banati Zetu Banati

Katika hali ya kuwahimiza wazazi kuwashughulikia binti zao kwa mambo ya ki-elimu, Sh. Al-Amin aliwatungia mashairi. Mashairi haya yakawa huimbwa na wanafunzi wa Madrasatul Ghazali, kama mashairi ya kumaliza masomo ya siku, wakati wa kutoka. Yakapewa jina la Banati zetu Banati.

1. Naanda kwa Bismilahi Swala Llahu alihi	Walhamdu Lilahi Muhammadi wasallama
2. Mewajibisha Rasuli Kutafuta kila hali	Mwana mke na mvuli Elimu pakuisoma

3. Kwa amali kuipinda Ya kuswibu walotenda	Elimu hukuifunda Haikuswihi fahamu
4. Abu Huraira Qala Hupita alfu swala	Kuifunda mas'ala Za suna zilizo njema
5. Banati zetu banati Haitengei hayati	Ni wake ni ummahati Ila wao kuwa wema
6. Tujipinde kuwaeya Kazi za mikono pia	Kwa elimu na tabiya Kuwafunda ni lazima
7. Vijana tuwatungeni Hata kuja duniani	Tangu wali matumboni Kwa ya swiha kuyandani
8. Wajibu wetu wazazi Ni kuwafundisha kazi	Vijana wakimaizi Na elimu wakasoma
9. Elimu ndio dafina Tusiwatupeni wana	Na kazi hukuza jina Wakawa kana bahima
10. Haya tuwafundeni Wana tusiwatupeni	Ya dunia na ya dini Ujinga wakaandama
11. Ni madhambi juu yetu Ni ipi jawabu yetu	Tuwatupapo wenetu Mbele ya Mola Karima
12. Banati zetu banati Haitengei hayati	Ni wake ni ummahati Ila wao kuwa wema

Mafunzo Kwa Wanafunzi

Jee ni mafunzo gani watakayo yapata wanafunzi kwa kumsoma Sh. Al-Amin?

- Uislamu unampa nafasi mtoto wa kiume na wa kike nafasi ya kutafuta elimu. Sh. Al-Amin aliwatetea watoto wa kike mpaka ikakubalika kuwa na wao pia wana haki ya kupelekwa shule.

Wanaume na wanawake wana jukumu la kuutetea, kuusomesha na kuuinuwa Ummah.

- Uislamu ni Dini ya kimaendeleo. Wanafunzi wanahitaji kufungua macho na fahamu ili waweze kuyafikia malengo. Vikwazo wanavyo vipata mbele yao, visiwe ni visingizio vya kuzuilika kuendelea na masomo, bali viwe ni njia ya kufungua nadharia na kuvivuka.

PENYE NIA PANA NJIA!

Mashairi ya ututoni ya Prof Ali Mazrui (1933-2014)

Nina fadhila na bina
Si za juzi si za jana
Ni fadhila za kijana

Sijaanza kuzilipa
Si kitu nilokopa
Mamae alizimpa

Haulipiki hakika
Kiwezacho kulipika
Ni chenye kuhesabika

Uzazi wala imani
Tungekifanya ni deni
Au kutiwa mizani

Iwapi hii mizani
Na hisabu siioni
Kuulipa kwa yakini

Ya kupimia uzazi
Ya kunakili ulezi
Siwezi kweli siwezi

Lakini nahitajia
Laiti mafungu mia
Nililipe fungu moya

Nafasi ya kujaribu
Nifanye ndio hisabu
Kwa kuniepushia taabu

Nalizaliwa na mama
Kilio akilalama
Akiionda huruma

Kama wangu Ma Swafiya
Mikononi kinitiya
Japo ya dakika moya

(Mashairi haya yalitungwa na Prof Mazrui utotoni mwake alipokuwa akimsifu mamaake na kukumbuka fadhila za mama alivyokuwa akimuhudumia katika malezi yake. Nilipewa mashairi haya na mamaangu mwaka wa 1986 katika kumbu kumbu za maisha yao ya utotoni –nimeonelea hapa ndipo mahali pazuri pa kuyatia)

Bibliography

1. Randall L. Pouwels – *Sh. al-Amin Bin Ali Mazrui and Islamic Modernism in East Africa, 1875-1947*. International Journal of Middle East Studies, Vol. 13, No. 3 (Aug., 1981), 329-345.
2. Prof. Ahmed I. Salim – *Sh. Al-Amin Bin Ali Al-Mazrui: His Career and Impact on East African Islam. Prof Ali A. Mazrui's Family Background: The Intellectual Biography of His Father*. The paper was written for a conference in Paris on Islam.
3. Prof. F. H. Elmasri - *Sheikh al-Amin bin Ali al-Mazrui and the Islamic Intellectual Tradition in East Africa*. Journal Institute of Muslim Minority Affairs, Vol. 8:2, July 1987 – 229-237.
4. Prof. Hassan Mwakimako - *Conflicts and Tensions in the Appointment of Chief Kadhi in Colonial Kenya 1898-1960s*. Muslim Family Law In Sub-Saharan Africa, Colonial Legacies, 109-134 isim series on contemporary Muslim Societies.
5. Prof. Ali A. Mazrui - *A Preface: My Dad, Al-Amin Aly Mazrui: The Man, The Legend and The Moralist*.
6. Dr. Rayya Abdallah Issa – *Obstacles to Muslim Female Education in Kenya: Islam in Kenya – Proceedings of the National Seminar on Contemporary Islam in Kenya*.
7. Ghalib Yusuf Tamim - *Maisha Ya Sh. Al-Amin bin Ali Mazrui (1891-1947)*.
8. Ghalib Yusuf Tamim – *Maisha ya Sh. Muhammad Kassim Al-Maamiry (1850-1910)*.

*****

Maisha ya Sayyid Ahmad b. Abu Bakr Bin Sumeyt (1861-1925)

Maisha ya Sayyid Ahmad Bin Sumeyt kwa ufupi

• **1840 (1257 Hijria)** – Babaake Sayyid Ahmad Bin Abu Bakr Bin Sumeyt akiwa bado yuko kwao Shibban, Hadhramaut, aliomba naswaha na Dua kutoka kwa Sayyid Ahmad b. Umar b. Zeyn b. Sumeyt (1769-1842). Sikitiko lake likiwa: Kufiwa na wanawe wa kiume wakiwa bado ni wachanga.

Sayyid Ahmad b. Umar baada ya naswaha na kumuomba Dua, alimpa bishara njema, kuwa Insha'Allah, atazaa mwana mwema wa kiume.

• **1850** - Sayyid Abu Bakr, anahama kutoka kwao Shibban, Hadhramaut na kuhamia Ngazija (Comoro) na kufanya makazi yake Itsandra.

• **17/1/1861** – Alhamdu Lillah! Dua na utabiri wa Sayyid Ahmad b. Umar wa 1840 watakabaliwa, miaka ishirini baadae. Sayyid Abu Bakr apata mtoto wa kiume, na kumpa jina lile lile la Mzee wake

aliyemuombea Dua na kumbashiria mwana mwema zaidi ya miaka ishirini nyuma.

Surat Swafat: 100-101

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ فَبَشِّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ

37:100-101 Ewe Mola wangu! Nitunukie aliye miongoni mwa watenda mema. Basi tukambashiria mwana aliye mpole.

- **17 January 1861 (5 Rajab 1277)** - Sayyid Ahmad b. Abu Bakr Bin Sumeyt anazaliwa siku ya Alkhamisi, katika mji wa Itsandra, Ngazija (Comoro).
- **5 February 1874 (17 Dhul-Hijja 1290)** - Syd. Abu Bakr, babaake Syd. Ahmad, afariki mjini Itsandra, Ngazija. Bin Sumeyt akiwa ni kijana wa miaka 13. Syd. Abu Bakr aliwahi kuwa Kadhi wa Unguja wakati wa Syd. Majid b. Said (ufalme 1856-1870).
- **1881 (1298)** – Syd. Ahmad anafuata wasia wa babaake na kusafiri hadi kwao kwenye shina la wazee wake, mji wa Shibban, Hadhramaut.
  - Wasia wa baba ulikuwa ni kurudi kwao na kujiendeleza kimasomo kwa Ma-Ulamaa wa kwao.
  - Bin Sumeyt akawasiika na kuoa.
  - Mbali na mji wao wa Shibban, Bin Sumeyt pia alipata nafasi na kuizuru miji mengine ya Hadhramaut – Tarim, Sayun, Hurayda, al-Ghurfa na Inat.
- **1882** – Bin Sumeyt aondoka Shibban, Hadhramaut na kuhamia Unguja.
- **1883** – Bin Sumeyt anachaguliwa kuwa Kadhi wa Unguja na Syd. Barghash b. Said (ufalme 1870-1888).
- **1885** – Bin Sumeyt aacha Ukadhi baada ya suitafahamu na Syd. Barghash na kukimbilia kwao Ngazija kwa muda.
- **February/March 1886** – Syd. Ahmad Bin Sumeyt anasafiri kwenda Istanbul, Turkey, hii ikiwa ni jumla ya safari za kumkimbia Syd. Barghash. Akashukia na kusoma kwa Syd. Fadhl b. Alawi b. Swaleh (jina maarufu - Fadhl Pasha).
- **28 September 1886 ((29 Dhul Hijja)** – Mwanawe anazaliwa mjini Itsandra na kupewa jina la Syd. Abu Bakr Bin Sumeyt. Wakati huo Syd. Ahmad bado yuko Istanbul. Baadae aliporudi

Ngazija, akalibadilisha jina la mwanawe na kumwita Syd. Umar, kama alivyo bashiriwa na Fadhl Pasha.

- **1887** – Syd. Ahmad Bin Sumeyt anaondoka Istanbul na kwenda Misri ili kuzidi kujiendeleza na masomo. Kwa muda wa miezi kadha akasoma Al-Azhar. Baadhi ya Waalimu wake wakiwemo Sh. Ali Al-Anbaby na Syd. Muhammad Al-Kayalliy Al-Halaby. Mwisho wa 1887 aliondoka Misri na kwenda Makka kuhiji na kusoma.
- **April 1888** – Baada ya kupata habari za kufariki kwa Syd. Barghash, Bin Sumeyt aliamua kurudi zake Unguja. Syd. Khalifa b. Said (u. 1888-1890) aliyeshika ufalme wa Zanzibar baada ya Barghash, anamrudishia Bin Sumeyt Ukadhi wake wa Unguja.
- **1898 na 1907** – Safari ya pili na ya tatu ya Bin Sumayt kuzuru kwao Shibban.
- **Baina ya 1888 na 1925** – Kipindi alichomakinika Syd. Ahmad na kufanya makazi yake Unguja. Kazi zake kubwa zikiwa Ukadhi na kusomesha. Alhamdu Lillah amezalisha Ma-Ulamaa wengi.
- **7 May 1925 (13 Shawwal 1343)** – Syd. Ahmad b. Abu Bakr b. Umar Bin Sumeyt anafariki duniya nyumbani kwake Unguja.
- Syd. Ahmad Bin Sumeyt anatokana na kizazi cha Masharifu wa Hadhramaut – kizazi cha Bani Alawy kikitokana na kizazi cha Syd. Ahmad b. Isa Al-Muhajir.
- Mwanzilishi wa ukoo wa Al Sumeyt ni Syd. Muhammad b. Ali b. Abdurahman b. Sumeyt (alikufa 1569/977). Nasabu yake inakwenda mpaka kwa Syd. Alawy b. Muhammad Sahibul Mirbat (alikufa 1217/613). Syd. Alawy akijulikana kwa jina la Ammi al-Faqih al-Muqaddam.

Chanzo cha jina Ibn Sumeyt

Siku moja, wakati Syd. Muhammad akiwa bado ni mtoto mdogo, anafuatana na mamaake hali ya kuwa amevalishwa kidani. Kwa bahati mbaya kidani alichokua amevalishwa kikakatika na kuanguka. Mama mtu akaona haya kuinama mbele ya watu kukiokota. Kwa hivyo wakaondoka bila ya kukiokota kidani hicho. Kuanzia wakati huo jina la uchokozi la Syd. Muhammad likawa Ibn Sumeyt (Mwana wa kidani kidogo). Jina likaselehe, likashika na kuzalisha ukoo wa Bin Sumeyt.

Kizazi cha Syd. Ahmad Bin Sumeyt ni kizazi cha watu wema, kilicho sifika kwa elimu, ukarimu na ucha-Mngu.

Hizi zikiwani ni baadhi tu ya sifa alizokuwa nazo Syd. Ahmad Bin Sumeyt.

Kizazi Cha Syd. Ahmad Bin Sumeyt

Syd. Ahmad b. Abu Bakr Bin Sumeyt alizaliwa siku ya Alkhamisi, tarehe 17 January 1861 (5 Rajab 1277), katika mji wa Itsandra, Ngazija (Comoro). Akalelewa na kusomeshwa na babaake, Syd. Abu Bakr Bin Sumeyt. Ukoo wa Bin Sumayt ni watu wanaosifiwa kwa ucha Mngu na unyenyekevu. Kwa hivyo baba-mtu akamkuza mwanawe kama alivyokuzwa yeye. Akamsomesha Qur'an, lugha ya Kiarabu, Hadith na Seerah.

Baba-mtu alikuwa ni *Alim* na Mfanya-biashara na Baharia mashuhuri aliyekuwa na jahazi zake mwenyewe. Biashara iliomzungusha katika visiwa vya Bahari ya Hindi (*Indian Ocean*). Baba-mtu aliwahi kushika Ukadhi wa Unguja wakati wa Ufalme wa Syd. Majid b. Said. Kwa hivyo Syd. Ahmad Bin Sumeyt akakuzwa pia ki-elimu, ki-biashara na ki-baharia. Baba-mtu alipokufa 5 February 1874 (17 Dhul Hijja 1290), Bin Sumeyt alikuwa na umri wa miaka 13 tu, kwa hivyo akaendelea kusomeshwa na Syd. Abul-Hassan b. Ahmad Tuyur Jamalil-Leyl (1801-1883) - jina maarufu akiitwa Mwinyi Bahasani. Akamsomesha *Fat-hul Qarib*, *Manhajil-Kawim* na *Tafsiri ya Jalaleyn*.

Utoto na Kusoma Kwa Syd. Ahmad Bin Sumeyt

Ma-Ulamaa huzalishwa na Ma-Ulamaa! Kiu kubwa walizonazo juu ya elimu huwapeleka miji mbali mbali wakizitafuta hazina za elimu, wala hawaridhiki mpaka wasome kwa Ma-Ulamaa mbali mbali na wapate *Ijaza* kutoka kwao.

Na hivi ndivyo alivyokuwa Syd. Ahmad Bin Sumeyt, kwani alisoma kwa Mashekhe na Ma-Ulamaa mbali mbali katika nchi mbali mbali.

Inasemekana kuwa watu wawili hawachoki wala hawashibi: Mfanya biashara na Mtafuta elimu, kila wakipata, hutafuta zaidi.

Kwa hivyo Syd. Ahmad Bin Sumeyt aliitafuta elimu kwa kila alieweza kumfikia. Syd. Ahmad Bin Sumeyt alianza masomo yake kwao Ngazija, kisha akenda akasoma Unguja; Hadhramaut; Istanbul; Misri na Makka.

Mwenye-ezi-Mngu anasema katika Surah Al-Hajj 22:46

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ
بِهَا أَوْ أَدَانُ يُسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى
الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ ﴿٤٦﴾

22:46 *Jee! Hawatembei katika ardhi ili wapate kuwa na nyoyo (akili) za kuzingatia au masikio ya kusikilizia? Kwani kwa hakika si macho yanayopofuka, bali ni nyoyo zilizomo vifuani.*

Mashekhe Walio Msomesha Syd. Ahmad Bin Sumeyt

Hawa ni baadhi tu ya Waalimu wa Syd. Ahmad Bin Sumeyt:

Ngazija:

1. Syd. Abu Bakr b. Abdalla Bin Sumeyt (alikufa 26 Jan 1874) – alianza masomo mengi kwa babaake. Alilelewa na kusomeshwa na babaake kwa muda wa miaka 13 kabla ya kufariki baba. Ulezi na masomo yakiwepo Ngazija na Unguja.
2. Syd. Abul-Hassan b. Abdalla Tuyur Jamali-Leyl, Mwenye Bahasani (1801-1883) – alipokufa Syd. Abu Bakr, huyu ndiye aliye usiwa kuendeleza masomo ya Bin Sumeyt. Akasoma kwake baadhi ya vitabu pamoja na *Tafsiri ya Jalaleyn*. Mwenye Bahasani alikuwa Mwanafunzi–mwenza wa Sh. Ali b. Abdalla Nafi Mazrui mjini Makka kwa Sh. Uthman b. Hassan Ad Dimyaty.

Unguja:

1. Sh. Abdalla b. Wazir Msujini (alikufa 17 May 1904) – mmoja kati ya Wanavyuoni wakubwa wa Unguja.
2. Syd. Abdul-Huseyn b. Ali Al-Asghar Al-Marashy (1847-1905), mzaliwa wa Iraq – kwake alisoma elimu ya Mantic (*Logic*).
3. Sh. Khalifa b. Hamad An-Nabhany (1851-1943), mzaliwa wa Bahrain.

Hadhramaut:

1. Syd. Ahmad b. Muhammad b. Alwi Al-Mihdhar (1803-1886).

2. Syd. Abdalla b. Umar Bin Sumeyt (alikuwa 1895)
3. Syd. Tahir b. Abdalla Bin Sumeyt (1837-1913)
4. Syd. Idarus b. Umar Al-Hibshy (1821-1896)
5. Syd. Ali b. Muhammad b. Hussein Al-Hibshy (1843-1915)
6. Syd. Ahmad b. Hassan Al-Attas (1841-1915)
7. Syd. Ubeydillah b. Muhsin As-Sakkaf (1845-1906)
8. Syd. Abdurahman b. Muhammad Al-Mashhur (1835-1902)

Makka:

1. Sh. Umar b. Abubakar Bajuneid (1856-1935)
2. Syd. Abubakar b. Muhammad Shatta (1850-1893)
3. Sh. Muhammad Said b. Muhammad Babseyl (alikuwa 1912)
4. Syd. Hussein Muhammad b. Hussein Al-Hibshy

Misri:

1. Sh. Ali Al-Anbaby
2. Syd. Muhammad Al-Kayyaliy Al-Halaby

Istanbul:

1. Syd Fadhl b. Alawi b. Swaleh (1824-1900) – akijulikana kama Fadhl Pasha.

Wanafunzi wa Syd. Ahmad Bin Sumeyt

Ulamaa hujulikana kwa athari wanazoziwacha na aina ya wanafunzi waliozalisha. Ulamaa huzalisha Ma-Ulamaa. Wafuatao ni baadhi tu ya wanafunzi wa Syd. Ahmad Bin Sumeyt:

1. Sh. Abdalla Bakathir (1860-1925) – Mzaliwa wa Lamu. Huyu ndiye mwanafunzi wake mkubwa, baadae akawa rafiki wa chanda-na-pete hadi ya kufikia kiasi cha kufuatana katika vifo vyao. Waliwachana kwa muda wa miezi miwili tu - Sh. Abdalla alikuwa 10 March 1925, nae Syd. Ahmad akamfuata 7 May 1925.

Kwa mapenzi makubwa ya Mwanafunzi wake huyu, Syd. Ahmad alimsomesha Sh. Abdalla upeo wa elimu yake, kisha akampeleka kwa Waalimu wake wa Hadhramaut, Makka na Madina, ili na yeye pia akayapate yale aliyo yapata yeye. Yao yalikuwa mapenzi ya dhati kwa ajili ya Allah.

2. Mwanawe, Syd. Umar Bin Sumeyt (1886-1976) – Mzaliwa wa Ngazija. Alianza kusoma kwa babaake, Syd. Ahmad, kisha akampeleka kwao Hadhramaut kusoma na baadae kusomeshwa na Sh. Abdalla Bakathir.

Syd. Umar alikuwa ni mwanafunzi mkubwa wa Syd. Ahmad na Sh. Abdalla Bakathir.

3. Sh. Suleiman b. Ali b. Khamis Mazrui (1861-1937) – Mzaliwa wa Mombasa. Huyu ndiye Mlezi/Mwalimu/Mkwe wa Sh. Al-Amin Mazrui. Sh. Suleiman ni babaake Sh. Maamun na Sh. Muhammad (Abuu) Suleiman. Alianza kusoma kwa Sh. Ali b. Abdalla Naf'i na kwa Sh. Muhammad Kassim Al-Maamiry.
4. Sh. Al-Amin b. Ali Mazrui (1891-1947) – Mzaliwa wa Mombasa. Alianza masomo yake kwa Ammi yake, Sh. Suleiman Mazrui, kisha akaenda Unguja na kusoma sana kwa Sh. Abdalla Bakathir na kwa Syd. Ahmad Bin Sumeyt.

Sh. Al-Amin ni babaake Prof. Ali Al-Amin Mazrui (1933-2014).

5. Sh. Ahmad Muhammad Mlomry (1873-193) – Mzaliwa wa Zanzibar. Huyu ndiye mwalimu wa Sh. Abdalla Swaleh Farsy (1912-1982)

Baadhi ya Wanafunzi wa Syd. Ahmad Bin Sumeyt

Baadhi ya Wanafunzi wa Syd. Ahmad Bin Sumeyt

Sh. Suleiman b. Ali Khamis Mazrui
(1861-1937)

Sh. Ahmad Muhammad Mlomry
(1873-1936)

Syd Umar b. Ahmad Bin Sumeyt
(1886-1976)

Sh. Al-Amin b. Ali Mazrui
1891-1947

Safari za Syd. Ahmad Bin Sumeyt

Syd. Ahmad alianza uzowefu wa safari kutoka utoto mwake – safari za biashara, za masomo, za ziara ya kwao Hadhramaut, za ukimbizi na safari za kikazi.

Safari za Biashara: Alisafiri sana katika visiwa vya Bara Hindi, kwanza akiwa pamoja na babaake, na baadae kuzirithi na kuziendeleza kazi za babaake. Alirithi majahazi kadha kutoka kwa babaake.

Safari za Masomo: Syd. Ahmad kama alivyo usiwa na babaake, alijishughulisha sana na masomo mpaka akawa *Alim* wa kuaminika. Alianza masomo yake Ngazija na akajiendeleza Unguja, Hadhramaut, Makka, Madina, Misri na Istanbul.

Ziara za Hadhramaut 1880, 1898 na 1907:

Kama kawaida ya vizazi vya watu wa Hadhramaut, na yeye pia alirudi mara kwa mara kwa ziara mbali mbali za kwao. *Mwenda tezi na omo, maregeo ngamani!*

Safari za Ukimbizi: Kila aliyekwenda kinyume na Madhehebu na mapenzi ya Mfalme Barghash aliwahi kufungwa (Kama vile Sh. Ali b. Abdalla Nafi na Sh. Ali b. Khamis Al-Barwani) au kukimbia kabla ya kushikwa na kufungwa. Syd. Ahmad Bin Sumeyt aliwahi kutoroka kabla kukamatwa. Akakimbilia Ngazija na baadae Istanbul.

Safari za kikazi: Kazi alizokuwa akizifanya Syd. Ahmad zilikuwa zikimlazimu kusafiri mara kwa mara, kama safari ya Mombasa wakati wa kesi ya Rufaa iliopolekwa Mombasa kwa Sh. Muhammad Kassim Al-Maamiry (1850-1910).

Kazi Alizowahi Kuzifanya Syd. Ahmad Bin Sumeyt

Syd. Ahmad Bin Sumeyt alijishughulisha na kazi nyingi maishani mwake kutoka utotoni mwake hadi utu uzimani. Hizi ni baadhi tu ya kazi zake:

1. Biashara – Alijifunza na kupokea kazi hii kutoka kwa babaake ikiwa bado ni kijana mdogo. Ifahamike kuwa wakati baba akifa Syd. Ahmad ni kijana wa miaka 13 tu.

2. Unahodha wa vyombo vya baharini – Alirithi majahazi saba kutoka kwa babaake yaliyo kuwa yakifanya biashara takriban katika ukanda wote wa bahari ya Hindi. Alifikia daraja ya kuaminika kuwa Nahodha hodari, na mjuzi wa mambo ya Baharini, na Elimu za *Mi'qat* (Elimu ya Nyakati).

Mara kwa mara anaposafiri, mabaharia wenzake hawaridhiki mpaka wampe nafasi yakushika mitambo ya nahodha japo kwa muda mchache tu.

3. Kusomesha – Syd. Ahmad alijishughulisha na kazi za elimu kwa muda mrefu. Akisomesha elimu ya Dini na akazalisha Ma-Ulamaa wengi sana wa kutoka maeneo mbali mbali. Vile vile alijishughulisha na kushughulishwa na Idara ya Elimu ya Zanzibar katika mikakati ya kuboresha elimu

4. Uwandishi – Syd. Ahmad aliandika vitabu vingi, vingi viliwahi kuchapishwa na vyengie havikuwahi.

5. Kadhi na baadae kuwa Kadhi Mkuu wa Zanzibar. Syd. Ahmad Bin Sumeyt alichaguliwa kuwa Kadhi wa Unguja katika enzi za Syd. Barghash kuanzia 1883 hadi 1886, alianza kazi hiyo akiwa na umri wa miaka 22. Na kama walivyoingia matatani Ulamaa wa Ki-Shafi kabla yake, Sh. Abdul-Aziz Abdul-Ghani Al-Amawi (1838-1896); Sh. Ali b. Abdalla Nafi Mazrui (1825-1894); na Sh. Ali b. Khamis Barwani (1852-1885); na yeye Syd. Ahmad Bin Sumeyt pia akaingia matatani na Barghash, na ikambidi atoroke, asije akashikwa na kutiwa jela kama walivyotiwa jela wale waliomtangulia.

Alipokufa Barghash 1888, Syd. Ahmad akaamua kurudi zake Unguja na kumakinika. Syd. Khalifa b. Said akamrudishia kazi yake ya Ukadhi wa Unguja na kudumu nao mpaka kufa kwake. Kipindi hiki baina ya 1888 mpaka 1925, kilikuwa kipindi cha huduma nyingi katika maisha yake. Amehudumu kama Kadhi wa Unguja na Kadhi Mkuu wa Zanzibar kwa jumla ya miaka 42.

Katika familia ya Bin Sumeyt – Baba (Syd. Abubakar), Mwana (Syd. Ahmad) na Mjuku (Syd. Umar) wote waliishika kazi ya Ukadhi wa Zanzibar baada ya kutambulika kuwa ni Ma-Ulamaa.

5. Mshauri (*Consultant*) – Alikuwa Mshauri hodari kwa watu wa kila aina na pia Mshauri wa Serikali.

Kesi Ya Rufaa kutoka Unguja hadi Mombasa

Mara moja Sh. Muhammad Kassim Al-Maamiry (1850-1910) alikuwa safarini Unguja na akaelezwa juu ya kesi ya bibi mmoja ambae hakuridhika na uamuzi wa urathi wake ulio amuliwa na Syd. Ahmad Bin Sumeyt. Sheikh akatoa ushauri kuwa bibi yule akate Rufaa. Itakapo pelekwa kesi ya Rufaa Mombasa, hapo ndipo atakapo kuwa na uwezo wa kuisikiza kesi hiyo na kutoa uamuzi wake. Jamaa wakakata Rufaa na kesi ikapelekwa Mombasa kwa Sh. Muhammad Kassim kama Kadhi Mkubwa wa Ukanda wa Pwani.

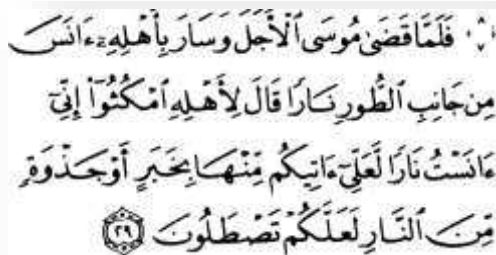
Syd. Ahmad Bin Sumeyt, kama Kadhi wa Unguja aliye iamua kesi hiyo, nae akaja katika Mahkama ya Mombasa pamoja na bibi yule aliyekata Rufaa akiwa amefuatana na jamaa zake. Hakim Mkuu wa Serikali ya Ukoloni katika Mahakama ya Rufaa akamwona Syd. Ahmad Bin Sumeyt amebeba vitabu vyake ili aweze kuvitumia kama ushahidi wa pale alipo egemea katika uamuzi wake. Lakini Sh. Muhammad Kassim Al-Maamiry anaonekana na *tasbihi* tu, akiendelea na *dhikri* zake. Hakim Mkuu akaingiwa na wasi wasi, akamnon'goneza Sh. Muhammad na kumuuliza mbona yeye hana vitabu vyovyote? Sh. Muhammad akamtuliza Hakim na kesi ikaanza.

Bibi Mrathi akajieleza kuwa amechuma mali, yeye pamoja na mumewe. Walakin, mumewe alipokufa, wasimamizi wa Urathi wakamnyima haki yake! Akakipeleka kilio chake kwa Kadhi, na yeye katika uamuzi wake ikaonekana pia hakuipata haki yake aliyo itarajia. Syd. Ahmad akaulizwa na yeye ajieleze katika hukumu yake pale alipo egemea katika uamuzi wake. Katika Wakala wa bwana, alijieleza kuwa mali wameichuma yeye na Ahli yake. Ikafahamika kuwa mali ni ya Bwana na mfanya-biashara mwenza, Ahli!

Kwa hivyo yeye amempa bibi haki yake ya urathi kama sharia inavyotakiwa, akisubiriwa Mfanya biashara Mwenza nae apewe haki yake. Bibi ikawa ameshajieleza, na Kadhi nae pia ameifahamisha Mahkama pale alipo egemea katika uamuzi wake. Sh. Muhammad Kassim Al-Maamiry akauliza: “Hapana shaka kuwa wewe umeihifadhi Qur'an? Syd. Ahmad Bin Sumeyt akajibu: “Naam!” Sh. Muhammad

akasema: “Basi tusomee kisa cha Nabii Musa pale alipo ondoka Madyan, akirudi kwao Misri”.

Syd Ahmad akaisoma Aya ya 29 katika Surat Al-Qasas

28:29 Basi (Nabii) Musa alipotimiza muda (wa Mapatano), akasafiri pamoja na Ahli Zake, akaona moto upande wa Mlimani; akawaambia Ahli zake, “Ngojeni, hakika nimeona moto; labda nitawaletea habari au kijinga cha moto ili mupate kuota moto.”

Syd. Ahmad alipomaliza kuisoma Aya hiyo, akafahamu pale alipoteleza. Akamshukuru Sh. Muhammad na kumwambia: “Nimeziona baraka za Sh. Ali b. Abdalla Naf’i! Hakika nimeuona ukunjufu wa elimu yake. Kwa hakika kutoka alipokufa Sh. Ali, sijawahi kuja kumzuru. Kwa hivyo amenivuta ili nije kulizuru kaburi lake na kumuomba Dua. Basi nakuomba unipeleke kwenye kaburi lake ili nimzuru na kumuomba *Maghfira* (msamaha)!”

Hivi ndivyo wanavyo heshimiana Ma-Ulamaa.

Syd. Ahmad Bin Sumeyt alifurahi kwa kutanabahishwa na Sh. Muhammad Kassim Al-Maamiry, akaitambua elimu na heshima yake pamoja na ile ya Shekhe wake, Sh. Ali b. Abdalla Naf’i Mazrui.

Bibi yule akaipata haki ya urathi wake, na sisi tukafaidika na uamuzi uliotolewa, pamoja na kuiona heshima baina ya Ma-Ulamaa! *Alhamdu Lillah!*

Mambo Yaliokua Yakimshughulisha Syd. Ahmad

Syd. Ahmad Bin Sumeyt alisifika kwa ucha Mngu, hekima, elimu, upole na ukarimu. Syd. Ahmad aliutumikia Uislamu kwa dhati ya moyo wake na kwa *Ikhlas* kubwa. Vile vile aliutumikia nchi yake ya Zanzibar na Ukanda wa Pwani ya Afrika Mashariki kwa hekima kubwa, akawa Mshauri mkubwa wa Serikali. Na katika Ushauri wake hakujifunga kuwa atakuwa Mshauri wa Serikali tu, bali alijitahidi kuutekeleza wajibu wake hata katika maeneo mengineo kila anapo hisi ushauri wake na usaidizi wake utaweza kuwaletea watu manufaa.

Moja katika kazi kubwa alizo zifanya ni kumtumia Bw. (William) Harold Ingrams katika kuisaidia Hadhramaut katika misuko suko iliyo kuwepo Yemen. Wiki moja kabla ya kufariki kwake alimwita Bw. Ingrams. Harold Ingrams (1897-1973) alikuwa Mtumishi wa Serikali ya Uingereza nchini Zanzibar. Aliwasili Zanzibar 1919 na kupewa kazi kama *Assistant District Commissioner* (August 1919 – January 1925). Bw. Ingrams alikuwemo kwenye Kamati mbali mbali nchini Zanzibar, za kuboresha mahusiano mema na maendeleo katika nyanja tofauti tofauti. Katika baadhi ya Kamati hizi alikuwemo pia Syd. Ahmad Bin Sumeyt, hasa kamati za kuboresha elimu na *Waqf*. Baada ya maingiliano ya kazi za Kamati, watu wawili hawa walijenga urafiki. Matokeo ya kazi ya Kamati ya kuboresha elimu, ilizalisha vitabu viwili vya kutumiwa katika shule za msingi:

1. ***Aya Zilizochaguliwa*** - kwa lugha ya Kiarabu pamoja na Tafsiri zake kwa Kiswahili, yakiwemo mafunzo yanayo patikana katika Aya hizo pamoja na *Hadithi* zinazo husika. Kitabu kikaandikwa na Syd. Ahmad Bin Sumeyt na kufasiriwa na Sh. Tahir b. Abu Bakar Al-Amawi akisaidiwa na Bw. Ingrams.

2. ***Maelezo ya Risalatul Ja'miya*** - kwa lugha ya Kiarabu na Tafsiri yake kwa Kiswahili. Syd. Ahmad Bin Sumeyt akiwa Mfasiri. Mwandishi mwanzilishi wa *Risalatul Ja'miya* ni Syd. Ahmad b. Zein Al-Hibshi.

Syd. Ahmad na Bw. Ingrams pia walishirikiana katika kazi za ofisi zao, kwani Syd. Ahmad akihudumu kama Kadhi katika Mahkama za Zanzibar na Bw. Ingrams akiwa *Registrar* wa Mahakama Kuu ya Zanzibar. Maingiliano haya yakazidi kujenga urafiki kati ya watu hawa wawili.

Syd. Ahmad baada ya kumfahamu Bw. Ingrams kuwa ni mtu ambaye aweza kuaminika, akamtaka atumie *wasta* wake katika kuisadia Hadhramaut kama vile alivyo isaidia Zanzabar. Wiki moja kabla ya kufa kwake, Syd. Ahmad alimpelekea salamu Bw. Ingrams na kumuusia yale ambayo angependelea Serikali ya Uingereza iisaidie Hadhramaut kama vile ilivyoisaidia Zanzibar. Hapo akampa Bw. Ingram barua za kumjulisha na viongozi ambao angeweza kufanya kazi nao huko Hadhramaut kama walivyo fanya wao kazi pamoja Zanzibar. Na kweli Bw. Ingrams alipopelekwa Hadhramaut akajitahidi mpaka ikapatikana “*Sulhu Ingrams*” katika misuko misuko iliyokuwepo Hadhramaut. Kwa hivyo Syd. Ahmad Bin Sumeyt ikawa hata katika wiki yake ya mwisho ya maisha yake alikuwa bado anajishughulisha kusadia Hadhramaut, kwenye shina la wazee wake.

Vitabu Vya Syd. Ahmad Bin Sumeyt Vilivyo Chapishwa

1. *Manaqib Sayyid Alawi b. Muhammad b. Sahl* – juu ya maisha ya babaake Fadhl Pasha. Huyu ndiye aliyekua Sheikh wake wa Istanbul.
2. *Manhal al-Wurrad min faydal-amdad bi-sharh abyat al-Qutb Abdallah b. Alawi al-Haddad* - Ikiwa ni *Qasida* ya wasia wa Syd. Abdalla b. Alawy Al-Haddad.
3. *Al-Kaukabuz-Zahir*. Maelezo juu ya “*Qasida* ya Nasim Hajir” katika baadhi ya wasia wa Syd. Abdalla b. Alawy Al-Haddad.
4. *Manhajil Fadhail wa Mirajil Fadhail*. Maelezo juu ya *Qasida Haiyya* ya Syd. Abdalla b. Alawy Al-Haddad.
5. *Sherhe Sighat Alan-Nabii S.A.W.* Maelezo juu ya kumswalia Mtume.
6. *Tuhfatu-Labib Sherhe Ala Lammiyat Al-Habib*. Maelezo juu ya *Qasida* ya Lam juu ya mafunzo ya Ma-Sufi wa Tariqa Alawiyya.
7. *Al-Ibtihaj fi Bayani Istilah Al-Minhaj*. Maelezo juu khutba ya *Minhaj At-Talibin* ya Sh. Abu Zakariya Al-Nawawi.
8. *Al-Matalibu Saniyya*. Maelezo juu ya *Al-Nasaih al Diniyya* ya Syd. Abdalla b. Alawy Al-Haddad.

Pamoja na vitabu viwili tulivyo tangulia kuvitaja:

9. “*Aya Zilizo chaguliwa*” na
10. “*Maelezo ya Risalatul Jamiya*”

Ugonjwa na Kufa kwa Syd. Ahmad Bin Sumeyt

Takriban mwaka mmoja kabla ya kufa kwake, Syd. Ahmad Bin Sumeyt alimuusia mwanawe, Syd. Umar Bin Sumeyt, ende zake Ngazija na kuzishughulikia na kuzisimamia familia zao za Bin Sumeyt. Usiku wa kuamkia safari, 2 May 1924 (27 Ramadhan 1342), Sh. Abdalla Bakathir aliwasili nyumbani kwa Syd. Ahmad na kumwomba awatunukie *Ijaza* yeye pamoja na Syd. Umar Bin Sumeyt. Syd. Ahmad akatawadha, akaanza kwa kumuombea dua mwanawe, Syd. Umar, na kumpa *Ijaza* kama vile alivyo pokea yeye elimu hizo kutoka kwa Mashekhe zake mbali mbali. Baadae akamvalisha kilemba chake mwenyewe ikiwa ndio ishara ya shahada kamili ya masomo kama alivyo pokea yeye kulingana na *silsila* ndefu ya Mashekhe zake.

Baadae, Syd. Ahmad Bin Sumeyt akamgeukia mwanafunzi kipenzi, Sh. Abdalla Bakathir, nae akampa *Ijaza* kama vile alivyo mfanyia mwanawe, Syd. Umar Bin Sumeyt. Hapo tena Waalimu hao wawili wakaagana na mwanafunzi wao, Syd. Umar Bin Sumeyt, na kumuombea safari njema. Wiki mbili baadae akiwa Ngazija akapokea barua kutoka kwa babaake ikiwa na *Ijaza* na *Wasia*.

Hiyo siku ya tarehe 2 May 1924, ndiyo iliyokuwa siku ya mwisho ya Syd. Umar Bin Sumeyt kuonana na Waalimu wake – Syd. Ahmad Bin Sumeyt na Sh. Abdalla Bakathir. Sh. Abdalla Bakathir alikufa 10 March 1925 na Syd. Ahmad akafa 7 May 1925.

Kufa kwa Sh. Abdalla Bakathir ilikuwa ni kama ishara ya kifo cha Syd. Ahmad Bin Sumeyt. Kawaida wenye mapenzi ya dhati huwa hawapishani mbali katika vifo vyao – kama walivyo fuatana Sh. Muhammad Kassim Mazrui (1912-1982) na Sh. Abdalla Swaleh Farsy (1912-1982).

10 March 1925 (14 Shaaban 1343) – Rafiki kipenzi wa Syd. Ahmad Bin Sumeyt, Sh. Abdalla Bakathir, Mwenye-ezi-Mngu alimukhitari. Kifo cha Abdalla Bakathir kilikuwa pigo kubwa sana kwa Syd. Ahmad Bin Sumeyt. Wakati alipopelekewa habari za kifo cha swahibu yake, Syd. Ahmad Bin Sumeyt alisikika akisema, “Basi mimi siishi tena. Nitamfuata rafiki yangu”. Na hivi ndivyo alivyo sikika Sh. Abdalla Swaleh Farsy alipo pelekewa habari za kifo cha Sh. Muhammad Kassim Mazrui. Syd. Ahmad Bin Sumeyt akaiongoza Swala ya Maiti ya Sh. Abdalla Bakathir na kuagana na mwanafunzi na rafiki kipenzi chake.

Kabla ya kufa Sh. Abdalla Bakathir, tayari Syd. Ahmad alikuwa hajisikii vizuri. Walakin baada ya kuondoka rafiki yake akazidi kuathirika kiasi ambacho kipindi chote cha Ramadhani ya 1925 hakuweza kutoka nje. Na kubwa zaidi ni kuwa hakujiweza hata kwenda kuswali Swala ya Eid.

1 May 1925 (7 Shawwal 1343) – Syd. Ahmad Bin Sumeyt alimwita Sh. Abubakar Abdalla Bakathir. Mwana wa kipenzi chake na kumuusia juu ya yale ambayo angependa afanyiwe baada ya kufa kwake:

- Aoshwe na wale wale walio muosha Sh. Abdalla Bakathir, nao ni, Sh. Ahmad Mlomry, Sh. Salim b. Said Ash-Sheheyby, Sh. Muhammad b. Abdalla Al-Hinzwany, Sh. Muhammad b. Umar na Sh. Muhammad Al-Makhzumy.
- Likatwe guo la babu yake mkubwa, Syd. Muhammad b. Zeyn Bin Sumeyt, ligawanywe vipande viwili. Kipande kimoja kiwe ni moja katika vipande vya sanda yake. Na kipande cha pili aekewe mwanawe, Syd. Umar Bin Sumeyt.
- Baada ya kuhakikisha amefanyiwa hayo, akamtaka Sh. Abubakar Bakathir awaachie wengine wafanye wanavyotaka.

7 May 1925 (13 Shawwal 1343) – Kama saa mbili za usiku wa kuamkia Al-Khamisi, Syd. Ahmad Bin Sumeyt akasallim amri. Mwenye-ezi-Mngu akamukhitari, na akaungana na rafiki-kipenzi, Sh. Abdalla Bakathir katika Barzakh.

انا لله وانا اليه راجعون

Alhamdu Lillah! Syd. Ahmad Bin Sumeyt akaoshwa na kukafiniwa kama alivyo usia.

Kifo cha Syd. Ahmad Bin Sumeyt kilikuwa msiba mkubwa sio tu Zanzibar, walakin ulikuwa msiba wa Ukanda mzima wa Pwani ya Afrika Mashariki. Huzuni juu ya huzuni! Kwani kwa muda wa miezi miwili tu, Afrika Mashariki ilipoteza Ma-Ulamaa wake wawili wakubwa, Ma-Ulamaa wakutegemewa - Sh. Abdalla Bakathir na Syd. Ahmad Bin Sumeyt. Ma-Ulamaa wawili hawa walikuwa ni kama Vyuo Vikuu, kwani wanafunzi wao walikuja kupokea elimu mbali mbali kutoka kwao, wakitokea maeneo na miji mbali mbali.

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ، قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ، قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

يَقُولُ " إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعًا، يَنْتَزِعُهُ مِنَ الْعِبَادِ، وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ، حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ عَالِمًا، اتَّخَذَ النَّاسُ رُءُوسًا جُهَالًا فَسُئِلُوا، فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ، فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا

Imepokewa kwa Bw. Abdallah bin `Amr bin Al-As: *Nimemsikia Mtume wa Mwenye-ezi-Mngu (S. A. W.) akisema, "Kwa hakika Mwenye-ezi-Mngu hatoiondoa elimu kwenye nyoyo za watu, lakini ataiondoa kwa kuwaondoa Ma-Ulamaa, mpaka asibaki Mwanachuoni hata mmoja. Hapo tena watu watawachukua viongozi wajinga, wawaulize. Na viongozi hao watoe Fatwa pasi na kuwa na ujuzi wowote. Wao watapotea na wawapoteze wafuasi.*

(Sahih al-Bukhari Vol. 1, Book 3, Hadith 100)

Ulinganisho baina ya Sh. Ali b. Abdalla na Syd. Ahmad Bin Sumeyt

	Sh. Ali b. Abdalla Nafi	Syd. Ahmad Bin Sumeyt
Tarehe ya kuzaliwa	1825 – Mombasa, Kenya	1861 , Istandraa, Grande Comoro (Ngazija)
Tarehe ya Kufa	1894 – Mombasa, Kenya	1925 – Zanzibar, Tanzania
Familia	Mazrui – Chanzo chao kikiwa Oman	Bani Alawi – Chanzo chao kikiwa Hadhramaut
Walipoanzia masomo yao	Kwa babaake, Sh. Abdalla Nafi Mazrui	Kwa babaake, Syd. Abu Bakr Bin Sumeyt
Walipoendeleza masomo yao	Mombasa na Makka	Ngazija, Unguja, Hadhramaut, Istanbul, Misri, Makka na Madina
Safari – Miji walio tembelea	Mombasa, Malindi, Takaungu, Gasi, Pemba, Unguja, Hadhramaut na Makka	Ngazija, Unguja, Hadhramaut, Java, Istanbul, Makka na Madina
Walipofika Zanzibar	1856 , wakati wa utawala wa Syd. Majid (1856-1870). Alikuwa ni miongoni mwa kundi la kwanza la Ma-Ulamaa wa Ki-Shafi kufika Zanzibar	1882 , wakati wa utawala wa Syd. Barghash (1870-1888). Alikuwa ni miongoni mwa kundi la pili la Ma-Ulamaa wa Ki-Shafi kufika Zanzibar
Kuhudumu kama Kadhi	Alichaguliwa na Syd. Majid kama Kadhi wa Mombasa 1856-1870	Alichaguliwa na Syd. Barghash kama Kadhi wa Zanzibar (1883-1885). Akachaguliwa tena na Syd. Khalifa (1888-1925)
Wakati walipokosana na Syd. Barghash	1887 – Alifungwa gerezani na Syd. Barghash kwa kuwashawishi wafuasi wa Ibadhi kuwa Shafi	1885 – Aliwahi kutoroka baada ya kukosana na Syd. Barghash
Alipokufa Syd. Barghash (March 1888)	Alitolewa gerezani na Syd. Khalifa	Alirudi tena Zanzibar wakati wa utawala wa Syd. Khalifa
Walipoimarisha Darsa zao	Mombasa, Unguja na Pemba	Unguja
Warithi wao	Darsa zake zilirithiwa na mwanafunzi wake, Sh. Muhammad Kassim Al-Maamiry. Shughuli zake za ki-binafsi zilirithiwa na Binamu wake, Sh. Suleiman Mazrui	Mwanawe, Syd. Umar Bin Sumeyt

*****

**Maisha ya Sayyid Umar b. Ahmad Bin Sumeyt
(1886 – 1976)**

Maisha Ya Sayyid Umar Bin Sumeyt Kwa Ufupi

- **28 September 1886 (29 Dhul Hijja 1303)** – Kuzaliwa kwa Syd. Umar b. Ahmad b. Abu Bakr Bin Sumeyt katika mji wa Itsandra, Ngazija.
- **1894 (1311)** – Alipelekwa kwao Hadhramaut akiwa na umri wa miaka 8, akiwa kwa binamu wake Syd. Abdalla b. Tahir Bin Sumeyt. Akabaki Hadhramaut takriban miaka mitano.
- **1913 (1331)** – Akarudi tena kwa masomo ya juu akiwa na umri wa miaka 27.
- **2 May 1924 (27 Ramadhan 1342)** – Syd. Umar Bin Sumeyt apokea Ijaza kutoka kwa babaake, Syd. Ahmad. Piya ndiyo siku Syd. Umar aliondoka Unguja kuelekea Ngazija, na ndiyo siku ya mwisho ya kuonana na babaake.
- **7 May 1925 (13 Shawwal 1343)** – Kifo cha babaake, Syd. Ahmad Bin Sumeyt.
- **1925 (1343)** – Syd. Umar anakwenda Unguja kuishughulikia familia ya babaake na yale mausio aliyowacha. Baada ya mwaka mmoja akarudi kwake Ngazija.

- **1926 (1344)** – Anahamia Madagascar, baada ya kushangazwa na uharibifu wa biashara zake za Ngazija. Wale alowaamini kumtizamia biashara zake ndio waliomuendea kinyume na kufanya *ubadhirifu*.
- **22 December 1936 (7 Shawwal 1355)** – Anarudi Zanzibar kutoka Madagascar baada ya kuchaguliwa kuwa Kadhi wa Wete, Pemba.
- **10 June 1938 (10 Mfungo Saba 1357)** – Kadhi wa Unguja.
- **1942 (1361)** – Anachaguliwa kuwa Kadhi Mkuu wa Zanzibar.
- **January 1952 (Rabiu Thani 1371)** - Anarudi Zanzibar baada ya ziara ya miezi 4 kwao Hadhramaut.
- **25 April 1965 (22 Dhul Hijja 1384)** – Anaondoka Unguja baada ya Mapinduzi ya Zanzibar 1964 na kuhamia Shihr/Hadhramaut.
- **1967** – Mapinduzi ya Yemen, yanamkimbiza tena Syd. Umar Bin Sumeyt na kurudi kwao Ngazija baada ya kupata uwalishi wa Serikali ya Comoro na kutunukiwa cheo cha Kadhi Mkuu.
- **Jumatatu 9 February 1976 (9th Safar 1396)** – Afariki na kuzikwa Moroni, Ngazija (Comoro) akiwa na umri wa miaka 90.

Amezikwa kando ya kaburi la babu yake, Syd. Abu Bakr Bin Sumeyt.

Utoto na Kusoma Kwa Syd. Umar Bin Sumeyt

Syd. Umar Bin Sumeyt alizaliwa Itsandra, Ngazija (Comoro) tarehe 28 September 1886 (29 Dhul Hijja 1303). Alipozaliwa baba mtu, Syd. Ahmad Bin Sumeyt, alikuwa hayupo. Hiki kikiwa ndio kipindi Syd. Ahmad akiwa ukimbizini baada ya kumkimbia Syd. Barghash. Baba-mtu kwanza alikimbilia Ngazija, akapumua kwa muda wa miezi kadha kabla ya kuondoka Ngazija na kuelekea Istanbul February/March 1886. Hii inadhihirisha kuwa Syd. Ahmad alipoondoka Ngazija, mkewe, Bi. Salma alikuwa na mimba changa.

Syd. Umar alizaliwa kama miezi sita au saba baada ya kuondoka baba mtu. Inasemekana kuwa kabla ya Syd. Ahmad kupokea barua ya kuzaliwa kwa mwanawe, Sheikh wake Fadhl Pasha alimbashiria kuwa amepata mtoto na jina lake litakuwa Syd. Umar.

Syd. Ahmad hakurudi Ngazija ila baada miaka miwili ya safari za miji mbali mbali, akiichukua fursa hiyo katika kujiongezea elimu kwa Mashekhe mbali mbali. Aliporudi, mwanawe alikuwa ameshatimia miaka miwili. Jina alilopewa mwanzo ikiwa ni Abu Bakr, jina la babu yake. Hapo Syd. Ahmad akaligeuza jina la mwanawe na kumwita Umar kama alivyo bashiriwa na Fadhl Pasha wa Istanbul.

Syd. Ahmad alirudi zake Unguja 1888 baada ya kufa Syd. Barghash. Akarudishiwa cheo chake cha Ukadhi na Syd. Khalifa b. Said. Hapo ndipo alipomakinika Syd. Ahmad na kuihamisha jamii yake kutoka Ngazija hadi Unguja. Kwa hivyo Syd. Umar Bin Sumeyt akaanza kulelewa na babaake kuanzia umri wa miaka miwili. Syd. Umar akaanza kusoma kwa babaake, Syd. Ahmad Bin Sumeyt. Baadae Syd. Umar Bin Sumeyt akapelekwa Hadharamaut ili akazuru kwao na pia kusoma.

Syd. Ahmad baadae alimkabidhi mwanawe kwa mwanafunzi wake kipenzi, Sh. Abdalla Bakathir mpaka akawa *Alim*. Na kama alivyo pelekwa Sh. Al-Amin na Mlezi wake, Sh. Suleiman, kwenda kusoma Unguja kwa Syd. Ahmad, ndivyo alivyo pelekwa Syd. Umar kwenda kusoma tena Hadhramaut kwa Waalimu wa babaake.

Alim hatosheki kusoma mahali pamoja tu, bali huitafuta elimu kila awezapo kuipata. Syd. Umar Bin Sumeyt alikuwa ni Mwanafunzi-mwenza wa Sh. Al-Amin b. Ali Mazrui kwa Syd. Ahmad Bin Sumeyt na kwa Sh. Abdalla Bakathir huko Unguja. Syd. Umar Bin Sumeyt alijenga urafiki mkubwa na Sh. Al-Amin Mazrui baada ya kukutana kwao kwa masomo huko Unguja.

Kazi Alizowahi Kuzifanya Syd. Umar Bin Sumeyt

- **1936-1938** - Kadhi wa Wete, Pemba
- **1938 – 1942** – Kadhi wa Unguja
- **1942 – 1965** – Kadhi Mkuu wa Zanzibar
- **1967 -1976** – Kadhi Mkuu wa Ngazija
- Mfanya biashara kama alivyokuwa babaake na babu yake.
- Mwandishi wa vitabu – baadhi ya vitabu vyake:
  - *Ala-Hamish-al-Ibtihaj*
  - *Hadiyyatul Ikhwan* ikiwa ni maelezo juu ya kitabu *Akitadul-Iman*

— *An-Nafhatush-Shadhiya* ikiwa ni kumbu kumbu ya safari zake za kwenda kwao Hadhramaut.

Safari za kina Bin Sumeyt

- **1850** – Babu, Syd. Abu Bakr Bin Sumeyt, anaondoka kwao Hadhramaut na kuhamia Ngazija.
- **1885** – Mwana, Syd. Ahmad Bin Sumeyt, akimbia Unguja na kuhamia Ngazija na baadae Istanbul.
- **1926** – Mjuku, Syd. Umar Bin Sumeyt, anahamia Madagascar baada ya biashara zake za Ngazija kufilisika. Alipo kufa babaake huko Unguja, Syd. Umar aliondoka Ngazija ili akashughulikia urathi na wasia wa babaake. Biashara zake akawaachia wafanyi kazi wake kuzi simamia. Alipo rudi baada ya mwaka, akasikitika kuona kuwa jamaa walizifuja biashara na kumfilisi. Hapo akawa hana budi ila kuihama nchi na kuhamia Madagascar.
- **1965** – Syd. Umar Bin Sumayt akimbia Unguja baada ya Mapinduzi ya Zanzibar na kuhamia Shihr, Yemen na baada ya miaka miwili akarudi kwao Ngazija pale alipo ombwa arudi ili ashike madaraka ya Kadhi Mkuu wa Comoro.

Zaidi ya karne moja ya safari za jamii ya Bin Sumeyt – ikiwa ni safari za uhamiaji, biashara, masomo au ukimbizi. Karne ya uhangaikaji wa familia moja iliyoitikia mwito wa, “*SAFIRINI KATIKA ARDHI.....*”

Haiba na Karama za Syd. Umar Bin Sumeyt

Masha’Allah! Syd. Umar Bin Sumeyt alikuwa na haiba na heshima kubwa sana. *Alhamdu Lillah!* Nimefanya utafiti na kuandika vitabu juu ya maisha ya Ma-Ulamaa watano, Sh. Ali b. Abdalla Nafi Mazrui (1825-1894); Sh. Al-Amin b. Ali Mazrui (1891-1947); Sh. Muhammad Kassim Al-Maamiry (1850-1910); Syd. Ahmad Bin Sumeyt 1861-1925); na haya ya Syd. Umar Bin Sumeyt (1886-1976). Nimebahatika kuonana na Syd. Umar Bin Sumeyt peke yake.

Syd. Umar wakati wa uhai wa Sh. Al-Amin alipokuwa akija Mombasa alikuwa akiteremkia kwa Sh. Al-Amin. Miaka yake ya mwisho mwisho alikuwa ni mgeni wa Bw. Swaleh Elyan, babaake Maalim Twalib. *Masha’Allah!* Bw. Swaleh Elyan alibahatika kwa kuwapenda sana Ma-Ulamaa. Ikawa nyumbani kwake, mtaa wa Makadara ndipo

wanaposhukia Ma-Ulamaa wengi wa nje, wanapokuja Mombasa. Nimebahatika kuonana na Syd. Umar Bin Sumeyt pamoja na swahibu zake, Syd. Ahmad Mash'hur Al-Haddad na Syd. Umar Abdalla.

Nimebahatika kuingia chumba cha Syd. Umar Bin Sumeyt kwa kupelekwa na mwalimu wangu wa Madrasa, Maalim Twalib Swaleh Elyan. Ajabu kubwa nilio iyonani ni kuwa, unapokuwa mbele ya Syd. Umar Bin Sumeyt ni kama ambae anakufinika na kivuli chake (*aura*). Ukakaa mbele yake kwa heshima na adabu, ukauhisi Ucha-Mngu wake. Pakawa hapana mazungumzo marefu baina yenu. Baada ya kuamkuana nae, yeye hukuuliza hali yako na baadae kukuombea Dua na mukaagana.

Mara moja katika safari zake, watu wa Mombasa walimtaka awaombea Dua ya Mvua baada ya ukame wa muda mrefu. *Masha'Allah!* Mvua ilianza kunyesha muda mfupi tu baada ya kumaliza kuomba Dua.

Kuugua na Kufa kwa Syd. Umar Bin Sumeyt

Wakati Syd. Umar Bin Sumeyt alipo rudi kwao Ngazija mwaka wa 1967, tayari ni mzee wa miaka takriban 81. Cheo cha Ukadhi Mkuu wa Comoro alichopewa kikiwa ni cheo cha Heshima.

Syd. Umar akiheshimika sana kama *Alim*, Mcha-Mngu. Serikali ya Ngazija ikataka *kutabaruku* na heshima hiyo ya Syd. Umar. Baina ya 1967 hadi kufa kwake 1976, Syd. Umar Bin Sumeyt akamakinika

kufanya *Ibada* zake kwa utulivu na kuwa Mshauri wa Serikali. Hakuwa tena mtu wa safari.

Alhamdu Lillah! Hakupata kuhangaika kwa maradhi, zaidi ukiwa ni uzee tu. Jumatatu 9 February 1976 (9th Safar 1396) – Mwenye-ezi-Mngu akamukhitari kiumbe chake. Syd. Umar Bin Sumeyt aka sallim amri, na kufa huko Itsandra, Moroni, Comoro akiwa na Umri wa miaka 90 kwa kalenda ya kizungu au miaka 92 kwa kalenda ya Hijria. Syd. Umar Bin Sumeyt akazikwa pale alipo zikwa babu yake, Syd. Abu Bakr Bin Sumeyt.

Kufa kwa Syd. Umar Bin Sumeyt, kulingana na Prof Anne Katrine Bang, katika kitabu chake, *SUFIS AND THE SCHOLARS OF THE SEA: Family Networks in East Africa 1860 -1925* ni kama kifo cha kizazi cha Bin Sumeyt **انا لله وانا اليه راجعون**

Baadhi ya Mambo Anayofanyiwa Syd. Umar Bin Sumeyt kama kumbukumbu baada ya Kufa Kwake, ambayo mimi binafsi sidhani kama angekubaliana nayo wakati wa uhai wake:

- Sura yake kutumika katika pesa za Ngazija (Comoro)
- Kukusudiwa kaburi lake kwa ziara (*Hauli*).
- Jamaa kila mwaka hufunga safari kutoka nchi mbali mbali na kulizuru kaburi lake, wakiiadhimisha siku aliyokufa.

Haya ni mambo ya *bid'a* (uzushi katika Dini). Mambo ambayo yeye kama Mwanachuoni asingekubali kufanyiwa wakati wa uhai wake.

Comoro's 10,000 Francs – 2002

Comoro's 10,000 Francs – 2006

Syd. Umar Bin Sumeyt kwenye kiti

*****

**Matokeo Muhimu katika Ulinganisho wa Maisha Ya
Ma-Ulamaa Wetu**

	Kuzaliwa	Kufa	Kusoma	Tukio
1. Sh. Ali b. Abdalla Nafi Mazrui	1825 Mzaliwa wa Mombasa	1894 Amekufa Mombasa akiwa na umri wa miaka 69	Amesoma Mombasa na Makka	Amesoma kwa babaake, Sh. Abdalla b. Nafi Mazrui. KAZI: 1. Mwalimu, Mwandishi, Kadhi Mkuu wa Mombasa. 2. Safari za mara kwa mara.
Syd. Ahmad Bin Sumeyt	17 JAN 1861 Mzaliwa wa Ngazija	7 May 1925 Amekufa Unguja akiwa na umri wa miaka 64	Amesoma Ngazija, Unguja, Hadhramaut, Istanbul, Misri, Makka na Madina	Amesoma kwa babaake, Syd. Abu Bakr Bin Sumeyt. KAZI: 1. Mwalimu, Mwandishi, Kadhi Mkuu wa Zanzibar. 2. Safari za mara kwa mara.
Syd. Umar Bin Sumeyt	28 SEP 1886 Mzaliwa wa Ngazija	9 FEB 1976 Amekufa Ngazija akiwa na umri wa miaka 90	Amesoma Ngazija, Unguja na Hadhramaut	Amesoma kwa babaake, Syd. Ahmad Bin Sumeyt. KAZI: 1. Mwalimu, Mwandishi, Kadhi Mkuu wa Zanzibar. 2. Safari za mara kwa mara.
Sh. Al-Amin Mazrui	27 JAN 1891 Mzaliwa wa Mombasa	1 APR 1947 Amekufa Mombasa akiwa na umri wa miaka 56	Amesoma Mombasa na Unguja	Amesoma kwa Mlezi wake, Sh. Suleiman Mazrui. KAZI: 1. Mwalimu, Mwandishi, Kadhi Mkuu wa Kenya. 2. Safari za mara kwa mara.

Kielelezo cha Vizazi vya Ma-Ulamaa – Aghlabu Wanatoka Katika Migongo ya Ma-Maulamaa

	1.	2.	3.
Baba Alim	Sh. Abdalla b. Nafi Mazrui (d. 1846)	Syd. Abu Bakr b. Abdalla Bin Sumeyt (d. 1874)	
Mwana Alim	Sh. Ali b. Abdalla Nafi Mazrui (1825-1894)	Syd. Ahmad b. Abu Bakr Bin Sumeyt (1861-1925)	Sh. Abdalla Bakathir (1860-1925)
Mjukuu Alim	Sh. Al-Amin b. Ali Mazrui (1891-1947)	Syd. Umar b. Ahmad Bin Sumeyt (1886-1976)	Sh. Abubakar b. Abdalla Bakathir (1881-1943)

Sh. Ali b. Abdalla Nafi Mazrui

Syd. Ahmad b. Abu Bakr Bin Sumeyt

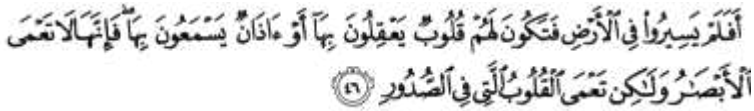
Sh. Al-Amin b. Ali b. Abdalla Mazrui

Syd. Umar b. Ahmad Bin Sumeyt

Khulka/Tabia Za Wana-Harakati Mbali Mbali

Allah anasema ndani ya Qur'an katika Surah Al-Hajj 22:46

22:46 *Jee! Hawatembei katika ardhi ili wapate kuwa na nyoyo (akili) za kuzingatia au masikio ya kusikilizia? Kwani kwa hakika si macho yanayopofuka, bali ni nyoyo zilizomo vifuani.*

Elimu hupatikana kwa njia nyingi – darasani, katika vitabu na elimu inayopatikana kwa kusafiri. Kwani kama anavyosema Allah kule kusafiri ukaziona hali na mandhari mbali mbali za ulimwengu, ikiwa utafungua macho na masikio basi Safari ni Madrasa kubwa sana ya kupanua akili yako na ni elimu tosha.

Allah anamalizia Aya kwa kusema kuwa ukikosa nadharia, hasara yake ni kupofuka nyoyo (akili).

Ningependa kuitumia Ayah hii kuonyesha tofauti ya Wasomi na Ma-Ulamaa mbali mbali katika *Mujtamaa* wetu na athari zinazopatikana katika Masomo yao na Usomeshaji wao.

Ningependa kuwagawanya Ma-Ulamaa/Wasomi hawa katika mafungu matano ili upate kuziona tofauti za harakati zao:

1. Ulamaa waliosomea nje na ndani ya miji/nchi zao, mifano:

- Sh. Ali b. Abdalla Nafi (1825-1894) – aliyesomea kwao Mombasa na Makka.
- Syd. Ahmad b. Sumeyt (1861-1925) – aliyesomea kwao Ngazija, Hadhramaut, Misri na Makka.
- Sh. Abdalla Bakathir (1860-1925) – aliyesomea kwao Lamu, Zanzibar, Hadhramaut na Makka.
- Sh. Ahmad b. Muhammad Mlomry (1837-1936) – aliyesomea kwao Zanzibar, Mombasa, Shaam (Syria), Misri na Makka.

2. Ulamaa/Mashekhe waliosomeshwa na kundi hilo la kwanza na wakapata bahati ya kutoka nje japo kidogo, mfano:

- Sh. Suleiman b. Ali Khamis Mazrui (1867-1937) – aliyesomeshwa na Sh. Ali b. Abdalla na Sh. Muhammad Kassim Al-Maamiry, mjini kwao Mombasa na kwa Syd. Ahmad b. Sumeyt mjini Zanzibar.
- Sh. Al-Amin b. Ali b. Abdalla Mazrui (1891-1947) – aliyesomeshwa na Sh. Suleiman b. Ali b. Khamis Mazrui mjini kwao Mombasa na kwa Syd. Ahmad b. Sumeyt, mjini Zanzibar.
- Syd. Umar Bin Sumeyt (1886-1976) – aliyesomea kwao Ngazija, Unguja na Hadhramaut. Ni Mwanafunzi-mwenza wa Sh. Al-Amin Mazrui kwa Syd. Ahmad Bin Sumeyt na Sh. Abdalla Bakathir huko Zanzibar.
- Sh. Muhammad Kassim Mazrui (1912-1982) – aliyesomeshwa na Sh. Al-Amin Mazrui mjini kwao Mombasa na kusoma Zanzibar.
- Sh. Abdalla Swaleh Farsy (1912-1982) – aliyesomeshwa na Sh. Ahmad b. Muhammad Mlomry mjini kwao Zanzibar na kwa Sh. Al-Amin Mazrui mjini Mombasa.
- Ustadh Harith Swaleh (1937....) aliyesomea mjini kwao Lamu, Khartum na Misri.

3. Ulamaa/Mashekhe waliosoma na kusomeshwa mjini mwao bila ya kupata bahati ya kutoka nje na kuongeza masomo yao, mfano:

- Syd. AbdulRahman b. Ahmad Saggaf (1844-1922), jina maarufu Mwinyi Abudi – huyu ndiye Kadhi Mkuu wa Kwanza wa Kenya – wakati huo cheo hicho kikiitwa *Sheikh-ul-Islam*. Yeye alisoma kwao Siyu.
- Sh. Muhammad b. Omar Bakore (...1932), huyu ndiye aliyechukua Ukadhi Mkuu baada ya kufa Mwinyi Abudi na ndiye wa kwanza kupata cheo cha Kadhi Mkuu. Huyu alisoma kwao Siyu.

4. Mashekhe waliosomea nje baada ya kupata masomo ya Madrasa kutoka mijini/nchini mwao, mfano:

- Sh. Ahmad Msallam – baada ya kumaliza Madrasa kwao Lamu alibahatika kwenda Omdurman *Islamic University*, Sudan.
- Sh. Nassor Khamis – baada ya kumaliza Madrasatul Khairat, Kilifi akapata bahati ya kwenda Sudan kwa shahada ya kwanza

(*Bachelors*), kisha akenda Madina University kwa shahada ya pili (*Masters*).

- Sh. Ali Shee – baada ya kumaliza Madrasa kwao Chundwa, akapata bahati ya kwenda Omdurman *Islamic University*, Sudan.

5. Mashekhe waliosomea ndani na nje ya nchi zao katika Masomo ya Dini na Masomo ya sayansi za kilimwengu, mfano:

- Prof. Muhammad Salim Badamana (1947...) – aliye na *PhD* mbili za *Veterinary Science* (amesomea Kenya, Iraq na Uingereza) na elimu ya Dini (Kenya na Sudan).
- Sh. Hammad Muhammad Kassim Mazrui (1950...) alisomea *Physics* na *Mathematics* (Iraq na Saudi Arabia) na Masomo ya Dini (Kenya, Saudi Arabia na Nigeria [*Masters*]).

Khulqa/Tabia za makundi 5 hayo ya Ma-Ulamaa/ Mashekhe

A. Kundi la Kwanza – wale waliosomea nje na ndani ya miji/nchi zao:

Tabia za Ma-Ulamaa hawa walikuwa na uhodari wa kuchanganya upole, ukakamavu na ushupavu bila ya harara za ukali wa kupindukia. Hivi ndivyo walivyokuwa Sh. Ali b. Abdalla na Syd. Ahmad b. Sumeyt.

Tatizo kubwa walilolipata kwa ushupavu wao juu ya misimamo ya Dini ni kutoka kwa Syd. Barghash – Sh. Ali b. Abdalla akawahi kufungwa jela; nae Syd. Ahmad akawahi kutoroka na kukimbilia Hadhramaut, akimkimbia Syd. Barghash.

Hawa wamewacha athari kubwa katika usomeshaji wao na harakati zao. Wamezalisha wanafunzi wengi waloiva na kuwa Ma-Ulamaa walobobea.

B. Kundi la pili la Ma-Ulamaa/Mashekhe walosomeshwa na kundi hilo la mwanzo:

- Kundi hili lilipata tabia za Ma-Ulamaa wao - uhodari wa kuchanganya upole, ukakamavu na ushupavu bila ya harara za ukali wa kupindukia.
- Walipata umaarufu, wakaweza kuheshimiwa na wenziwao, serikalini na katika mujtamaa kwa jumla.

- Waliweza kuvutia na kuzalisha wanafunzi wengi waliokolea na kuwa Wana-harakati na Mashekhe wakuheshimika.
- Walipata wapinzani na wafuasi wengi kwa ajili ya ukakamavu na ushupavu wao katika kuitetea Dini.

Hivi ndivyo walivyokuwa Sh. Suleiman Mazrui, Sh. Al-Amin Mazrui, Sh. Muhammad Kassim Mazrui, Sh. Abdalla Swaleh Farsy na ndivyo alivyo Ustadh Harith Swaleh.

C. Kundi la tatu ni lile la Ma-Ulamaa/Mashekhe waliosoma na kusomeshwa mjini mwao bila ya kupata bahati ya kutoka nje na kuongeza masomo yao:

Hawa ni wale walofuata mfumo wa kizamani wa kusoma na kusomesha. Walijitahidi kuwa na misimamo ya kati na kati, wala hawakupendelea kujitia katika misuko suko ya ushindani – walikuwa *Bardan Wasalaman!*

Na wao pia walizalisha wanafunzi na mashekhe wengi waliokuwa baridi kama wao.

Hivi ndivyo walivyokuwa Syd. AbdulRahman b. Ahmad Saggaf (Mwinyi Abudi) na Sh. Muhammad b. Omar Bakore na kupata heshima ya kuwa Ma-Kadhi Wakuu.

D. Kundi la nne ni wale Mashekhe waliosomea nje baada ya kupata masomo ya Madrasa kutoka mijini/nchini mwao. Hawa ndio wengi katika mashekhe tulionao leo:

- Wana harakati na tabia za harara
- Ni wakali wala hawana subira katika maingiliano yao na mujtamaa
- Matarajio yao ni kuwa ni rahisi kuubadilisha mujtamaa kwa vishindo vyao
- Hawa ndio wale Dr. Kai Kresse na Prof. Muhammad Bakari wanaowasifu na sifa za kujaribu kugeuza fikra za mujtamaa ili uegemee katika mfumo na fikra za zile nchi walizosomea.

Hii ndio maana mara nyingi wanajivutia mizozo na watu katika harakati zao.

E. Kundi la tano ni la wale “Mashekhe waliosomea ndani na nje ya nchi zao katika Masomo ya Dini na Masomo ya Sayansi za kilimwengu”:

- Hawa wana khulka/tabia za upole
- Wanazifahamu vizuri tabia na desturi za wenyeji
- Kwa njia ya upole na wekevu wameweza kujishughulisha na harakati mbali mbali bila ya kujitia katika mizozo
- Wameweza kusomesha na kuanzisha miradi bila ya vishindo.

Hapa ndipo Prof. Badamana na Sh. Hammad wakaweza kuheshimika katika mujtamaa.

Ijaza, Silsila na Shahada

Ningependa kwa mukhtasari kueleza tofauti baina ya *Ijaza, Silsila* na Shahada za vyuo vikuu (*Degree*) na kutoa mifano miwili mitatu ya kuonyesha uzito wa vyeti vinavyotolewa na Ma-Ulamaa na vile vya Vyuo Vikuu:

- *Ijaza* hutolewa na Ulamaa na kumpa mwanafunzi wake anapotosheka kuwa mwanafunzi huyo amekolea katika elimu au somo hilo.

Kutoka zamani baada ya kupitia Madrasa kama hivi ya Ustadh Naaman, wale wanaopendelea kuongeza zaidi masomo ya Kidini hupiga goti kwa Ulamaa na kusomeshwa elimu ya juu.

Ulamaa akishatosheka kuwa Mwanafunzi wake amekolea kimasomo na kitarbiya, hapo humpa na kumuandikia *Ijaza* Mwanafunzi wake. Cheti hichi cha *Ijaza* kitaeleza somo lile alilohitimu. Vile vile Ulamaa huyo ataandika *Silsila* ya kujieleza na yeye somo lile alilipokea kwa nani, pamoja na msururu wa Ma-Ulamaa walorithi kwao.

- Ama Wasomi wa Vyuo Vikuu wanapopokea Shahada zao (*Degree*) katika cheti chao baada ya Jina la Chuo Kikuu na Somo alilofuzu Msomi huyo, hapatajiwi Ma-Profesa waliomsomesha Msomi huyo wala *Tarbiya* si jambo muhimu katika Shahada hiyo.

Kwa hivyo pana tafauti kubwa baina ya Msomi aliyepokea *Ijaza* kwa Ulamaa na yule aliyepokea Shahada ya Chuo Kikuu.

Mifano:

Katika Msikiti wa Mazrui, jamaa walipoanzisha Darsa za Siku ya Jumapili na kuwaalika watu mbali mbali kuja kutoa darsa, mara moja Al-Marhum Babu Mahir Maamun akifuatana na mwenzake mmoja, walikwenda kumwalika Sh. AbdulRahman Hatimy aje atoe darsa Jumapili moja. Sh. AbdulRahman akawapokea vizuri, na baada ya kutoa ombi lao akawajibu,

“Mtu akitaka kusoma, hupiga goti kwa Mwanachuoni akasomeshwa. Elimu haipatikani kwa darsa ya Jumapili moja!”

Baada ya Sh. Hammad kuchaguliwa kama Chief Kadhi niliwahi kumwambia:

“Sheikh! Madamu sasa umeshachaguliwa kuwa kiongozi, ingefaa uvae Kilemba kama vazi lako rasmi.”

Jawabu ya Sh. Hammad ikawa:

“Mtu Kilemba havai tu, huvalishwa!”

Jawabu hii yafahamisha kuwa Kilemba ni nishani, huvalishwa Mwanafunzi wa Ulamaa anapoiva na kuhitimu somo lile kwa Ulamaa yule. Hapo tena hutuzwa kwa kuandikiwa *Ijaza* na wakati mwengine kuvishwa Kilemba na kutambulika kuwa sasa ni Alim.

- Sh. Muhammad Kassim Mazrui na Sh. Abdalla Swaleh Farsy waliweza kuonyesha heshima kubwa kwa kunakili *Silsila* zao kwa wale walikopokea Tafsir ya *Jalaleyn*. *Twabaan* huwezi kunakili *Silsila* ikiwa huna *Ijaza*.

Sh. Muhammad Kassim amenakili *Silsila* yake ya Tafsiri ya *Jalaleyn* kama ifuatavyo:

- Sh. Al-Amin b. Ali b. Abdalla Mazrui
- Sh. Suleiman b. Ali b. Khamis Mazrui
- Sh. Ali b. Abdalla b. Naf'i Mazrui
- Sh. Abdalla b. Naf'i Mazrui

Silsila hizi zinakwenda mpaka kwa Sh. Jalaalud-Din AbdulRahman as-Suyuty ya Tafsiri ya *Jalaleyn* ya *Suyuty* {Surat Al-Fatiha mpaka Surat Isra'} na Tafsir ya *Jalaaleyn* ya *Mahally* {Surat Kahf mpaka Surat Naas} ya Sh. Jalaalud-Din Muhammad al-Mahally.

- Nae Sh. Abdalla Swaleh Farsy, *Silsila* yake takriban ni kama ile ya Swahibu wake, Sh. Muhammad Kassim Mazrui. Isipokuwa yeye ameipokea Tafsiri ya *Mahally* kwa Sh. Al-Amin, na ya *Suyuty* kwa Sh. Muhammad Mlomry ambae aliipokea kwa Sh. Ali b. Abdalla. Vile vile Sh. Abdalla Farsy alizipokea tena Tafsiri za *Suyuty* na *Mahally* kwa Sh. Abdalla Bakathir.

***Ijaza* Sh. Abdalla aliyomuandikia Sh. Mwinyi Swaleh Mwinyi**

KWA Jina la Mwenye-ezi-Mngu, Mwingi wa Rehema, Mwenye Kurehemu. Sifa njema zote ni za Allah, Bwana wa viumbe vyote.

Nathibitisha ya kuwa Sh. Mwinyi Swaleh Mwinyi alikuwa mwanafunzi wangu. Alisoma Tafsiri ya Qur'an, Hadithi, Fiqhi, Seerah na masomo mengine ya Dini. Anao uwezo wa kusomesha masomo hayo kwa wale atakaopendelea kuwasomesha.

Ninathibitisha kuwa ataweza kusomesha masomo hayo. Mimi mwenyewe nimesoma masomo hayo kwa Ma-Ulamaa mbali mbali, kama wafuatao: Kwanza kwa Sh. Ahmad Muhammad Mlomry, Mgazija, aliyekufa tarehe 23 Rabii Al-Thani 1357 Hijiria. Na yeye amesomeshwa na Kadhi Sh. Ali b. Abdalla Al-Mazrui aliyekufa tarehe 2 Safar 1312 Hijiria. Na yeye alisomeshwa na Sh. Othman b. Hassan Al-Dimyaty aliyekufa tarehe 30 Muharram 1265 Hijiria. Na yeye alikuwa mwanafunzi wa Sh. Muhammad b. Muhammad Al-Amiir Al-Kadir aliyekufa mwaka wa 1233 Hijiria.

Imetiwa Sahihi na:

*Abdulla Swaleh Farsy 8/2/1977
Kenya*

Imepigwa Stampu ya:

Abdulla Swaleh Farsy - Chief Kadhi of

Mafungamano baina ya Mombasa na Zanzibar

Yapo mafungamano ya jadi baina ya Mombasa na Zanzibar:

1. Mombasa na Ukanda wa Pwani ya Afrika Mashariki ulikuwa chini ya Mamlaka ya Sultan wa Oman.
  - **1660** - Waswahili wa Mombasa walipeleka Tume ya Waakilishi hadi Oman, kumuomba Sultan msaada wa kijeshi kuwaondoa Wareno mjini mwao. Mwanzo Sultan hakulikubali ombi hilo.
  - **1696** – Maudhi ya Wareno yalipozidi, Tume ya pili ikatumwa tena kwa Imam Seif b. Sultan wa Oman. Tume hiyo iliongozwa na Sheikh b. Ahmad Al-Malindi, Mwinyi Nguti b. Mwenzagu Al-Kilindini na Mwishahali b. Ndao Al-Tangana pamoja na mjumbe kutoka kila kabila la Pwani la Ithna-Ashara Taifa. Mara hii ombi lao likakubaliwa na kikatumwa kikosi kije kipambane na Wareno. Amiri Jeshi wao akiwa Mbaruk b. Gharib.
  - **13 March 1696 – 13 December 1698** - Muda wa Ngome ya Wareno kuzingirwa na jeshi la Mfalme Seif b. Sultan. Wareno wakashindwa na kuondoshwa katika Ukanda wa Afrika Mashariki.
  - **1727-1728** – Sh. Nassir b. Abdallah Mazrui akachaguliwa na Sultan wa Oman kuwa Liwali wa kwanza wa ki-Mazrui mjini Mombasa.
  - **1746 – 1837** – Mombasa ilikuwa chini ya Uliwali wa Ki-Mazrui baada ya kuuasi Ufalme wa Oman.

- **1828, 1829, 1831** – Mashambulizi ya Syd. Said b. Sultan katika jitihada yake ya kuurudisha mji wa Mombasa katika mamlaka yake. •
  - **1837** – Syd. Said anafaulu kuupindua ufalme wa ki-Mazrui kwa msaada wa serikali ya Uingereza.
  - **1840** – Syd Said b. Sultan (u.1832-1856) akiwa Sultan wa kwanza aliye yahamisha Makao Makuu yake kutoka Oman hadi Zanzibar alipokuwa akiutetea ufalme wake wa Ukanda wa Pwani ya Afrika Mashariki ulio nyakuliwa na Mazrui.
2. Ma-Ulamaa wa mwanzo wa Ki-Shafii nchini Zanzibar. Kundi la kwanza baina ya 1840 hadi 1890, walikuwemo:
- Sh. Muhyiddin b. Sheikh Al-Kahtani (1790–1869) – Mzaliwa wa Barawa, Somalia. Ameishi na kusomesha Mombasa, Lamu na Unguja. Alichaguliwa kuwa Kadhi wa Zanzibar na Syd Said.
  - Sh. AbdulAziz b. Abdul-Ghani Al-Amawi (1838–1896) – Mzaliwa wa Barawa, Somalia. Ni Mwanafunzi wa Sh. Muhyiddin Al-Kahtani. Alikuwa Kadhi wa Kilwa na baadae Zanzibar.
  - Sh. Ali b. Abdalla Nafi Mazrui (1825-1894) – Mzaliwa wa Mombasa katika Madhehebu ya Ibadhi. Amesoma Mombasa na Makka. Amesomesha Mombasa, Unguja na Pemba. Alikuwa Kadhi wa Mombasa 1856 hadi 1870 wakati wa ufalme wa Sayyid Majid. Aliwahi kufungwa na Syd. Barghash kwa kuwageuza wafuasi wa Ibadhi na kufuata madhehebu ya Ki-Shafi, kama alivyogeuka yeye mwenyewe alipokuwa akisoma Makka.
  - Sh. Ali b. Khamis Al-Barwani (1852-1885) – Mzaliwa wa Unguja katika Madhehebu ya Ibadhi. Amesoma na kunasibiana na Mashekhe wengi wa Ki-Ibadhi. Baada ya kusoma sana kwa Mashekhe wa Ki-Suni akaacha madhehebu yake na kuwa Msuni. Kama alivyo fungwa Sh. Ali b. Abdalla, na yeye vile vile alifungwa na Syd. Barghash kwa kutoka katika madhehebu yao na kufuata U-Suni.
3. Mafungamano ya Ki-elimu (Vituo vya Masomo ya Juu) – Mombasa, Lamu, Ngazija na Unguja:

- Katika miji mine hii walikuwepo Ma-Ulamaa wa hali ya juu. Na mara nyingi mtafuta elimu alikuwa hatosheki kusoma kwao tuu, bali hujitahidi ili akaongeze elimu yake kwa Ma-Ulamaa wa mji mwengine au akasomeshe. Kwa mfano:
    - Sh. Ali b. Abdalla Nafi Mazrui alikuwa akitoka Mombasa na kwenda Zanzibar kusomesha. Vile vile alivutia wanafunzi wengi kutoka Zanzibar na kwenginepo kuja kusoma kwake Mombasa.
    - Syd. Ahmad b. Abu Bakr Bin Sumeyt alitoka kwao Ngazija, akenda Unguja na kwenginepo kusoma. Baadae akastakimu Unguja na kusomesha wanafunzi wengi kutoka Mombasa, Lamu, Ngazija na kwenginepo.
    - Sh. Al-Amin b. Ali Mazrui alitoka kwao Mombasa na kwenda Unguja kusoma kwa Syd. Ahmad Bin Sumeyt na kwa Sh. Abdalla Bakathir. Vile vile alivutia wanafunzi wengi kutoka Unguja, Lamu na kwenginepo kuja Mombasa na kusoma kwake. Mfano Syd. Ali Badawy na Sh. Muhammad Bereki.
    - Syd. Umar Bin Sumeyt alitoka kwao Ngazija na kuendeleza masomo yake Unguja. Akisafiri mara kwa mara Unguja-Mombasa-Lamu-Madagascar na kwenginepo.
    - Sh. Suleiman Mazrui amesoma kwao Mombasa, akajiendeleza kusoma Unguja kwa Syd. Ahmad na kusomesha Mombasa na Pemba.
    - Sh. Abdalla Saleh Farsy na Sh. Muhammad Kassim Mazrui na wao pia walisafiri baina ya Unguja na Mombasa kuongezea masomo hali wakiwa tayari ni Wasomi.
4. Mafungamano ya Vyuo:
- Mombasa Institute of Muslim Education (MIOME) – Mombasa Polytechnic – Technical University of Mombasa (TUM)
    - **1948** – Waliohusika katika mashauriano ya kuijenga MIOME ni Sir Philip Mitchel, Aga Khan, *Secretary of State for the Colonies*, Sir Benard Reilly na *H. M. Treasury*.
    - Michango ilitolewa na Aga Khan, Sultan wa Zanzibar, Jamii ya Bohra wakishauriwa na Dr. Sayedna Taher Saifuddin.

- Ardhi ikatolewa na Sheikh Khamis Muhammd baada ya kuombwa na swahib yake, Liwali Mbarak Hinawy.
  - **1951** - Wanafunzi wa kwanza wa MIOME kutoka nchi za Afrika Mashariki wakaanza masomo yao katika taaluma za Electrical na Mechanical Engineering, Seamanship & Navigation (Nahodha wa baharini) na Woodwork (Useremala). Baadhi ya wanafunzi hao ni wa-Zanzibari. Boarding Master wa kwanza akiwa Prof. Ali Mazrui.
5. Mafunzo ya Waalimu wa Shule za Msingi:
- Kama ilivyokuwa wanafunzi wa ufundi walikuwa wakitoka Zanzibar kuja kusoma Mombasa, vile vile walitoka wanafunzi Mombasa kwenda kusomea Uwalimu Zanzibar. Mfano: Bw. Rashid Riyami, Maalim Salim Mandhry, Sh. Ali Abdalla Maawy, Sh. Abdillahi Nassir n.k.
6. Mahali pa Kukimbilia/kujihami wakati wa Vita:
- **Mombasa – Zanzibar**
    - 24 October 1940 Wakati Vita vya Pili vya Duniya (WW2) vikinukia, wa-Taliani waliangusha bomu Malindi. Tukio hili liliwatisha sana jamaa wa Pwani.
    - Kwa sababu yalikuwepo mahusiano mazuri baina ya watu wa Mombasa wa watu wa Zanzibar, wazee wengi wakaamua kuzikimbiza familia zao kutoka Mombasa hadi Unguja.
    - Moja katika familia hizo ni ile ya Sh. Al-Amin. Sheikh akaipeleka familia yake Unguja hasa kina mama pamoja na watoto. Prof Ali Mazrui akiwa ni mmoja kati ya hao watoto wadogo.
  - **Zanzibar – Mombasa**
    - 12 January 1964 - Yalitokea mapinduzi ya Ufalme wa Zanzibar. Watu wengi waliuliwa, wengi wakajeruhiwa na wengi wakatorokea nchi mbali mbali ikiwemo Kenya.
    - Wengi katika wakimbizi walishukia Mombasa. Baadhi wakabaki Kenya na wengine Mombasa ikawa ni mapitio ya kwenda Oman na nchi nyenginezo.
    - Familia moja ilosaidia pakubwa katika kuwasaidia na kuwasafirisha wakimbizi hao ni familia ya Sh. Muhammad Suleiman Mazrui – jina maarufu, Abuu Suleiman au Sh. Abuu.

Hii ndio familia ya Ammi Salim Abuu Mazrui. Allah awabariki kwa wema wao mkubwa – Amin.

- Baraza la Nyumba Ya Juu ndio lilikuwa baraza la wazee lililo changia kuwahami Wakimbizi. “Nyumba ya Juu” ikiwa ndiyo nyumba ya kina Ammi Salim Abuu na Ammi Mahir Maamun Mazrui.

7. Uteuzi wa Ma-Kadhi wa Kenya:

Wakati wa Ufalme wa Zanzibar na Ukanda wa Pwani, jukumu la kuchagua Ma-Kadhi lilikuwa ni la serikali ilokuwepo. Alhamdu Lillah! Ma-Kadhi wengi wamechaguliwa kutoka miaka hiyo Mombasa ilipokuwa chini ya mamlaka ya:

- Sultan wa Oman ikiwa Makao Makuu bado yapo Oman;
- Ufalme wa Ki-Mazrui baada ya kuuasi Ufalme wa Oman
- 1837 - Sultan wa Zanzibar pale Syd. Said alipohamisha Makao Makuu yakawa Zanzibar
- 23 July 1920 - Serikali ya Ukoloni wakati Ukanda wa Pwani ukiwa chini ya ulinzi wa Ungereza, uchaguzi ukiwa bado upo mikononi mwa Sultan wa Zanzibar
- 12 December 1963 - Serikali ya Kenya baada ya Ukanda wa Pwani ulipo kabadhiwa Kenya baada ya Mashauriano ya 8 October 1963 baina ya Waziri Mkuu wa Kenya, Jomo Kenyatta, Waziri Mkuu wa Zanzibar, Sh. Muhammad Shamte, Sultan wa Zanzibar Syd. Jamshid b. Abdalla na Katibu wa Ukoloni wa Uingereza, Duncan Sandys.

8. Mtihani wa Uteuzi wa Kadhi Mkuu wa Kenya:

Baada ya kufa Sh. Al-Amin b. Ali Mazrui kama Kadhi Mkuu wa Kenya, Liwali Sir Ali b. Salim alipendekeza kuwa Syd. Umar Bin Sumeyt, *Alim* wa Zanzibar achaguliwe kuwa Kadhi Mkuu wa Kenya. Ombi hilo lilipofikishwa Zanzibar, Serikali ya Sultan ikawa haipo tayari kumtoa Syd. Umar, kwani wakati huo yeye tayari alikuwa ni Kadhi Mkuu wa Zanzibar na Mufti wao wakutegemewa. Ombi hilo likakataliwa.

Baadae Syd. Umar Bin Sumeyt akaombwa awafanyie mtihani wagombezi wa kiti hicho, akiwemo: Sh. Maamun b. Suleiman

Mazrui (Kadhi wa Mombasa); Sh. Muhammad Jambeni (Kadhi wa Lamu) na Sh. Abdalla b. Muhammad Bafadhil (Kadhi wa Takaungu). Sh. Maamun akajitoa na kumpa nafasi Sh. Muhammad Kassim Mazrui. Sh. Bafadhil nae hakuupendelea ushindani huo akihisi kuwa anaingizwa katika mashindano na wadogo zake. Mtihani ukawa ni baina ya Sh. Muhammad Kassim Mazrui na Sh. Muhammad Jambeni – mtihani ulio tayarishwa na Syd. Umar Bin Sumeyt.

Baada ya mtihani likaja shauri la kutahiniwa Syd. Ali b. Ahmad Badawy. Hapo Sh. Muhammad Kassim Mazrui akajitoa katika kinyang'anyiro hicho na kumpa nafasi Syd. Ali Badawy. Kwani Syd. Ali Badawy alikuwa ni mkubwa wake na Mwanafunzi mwenzake wakisoma kwa Sh. Al-Amin. Syd. Ali Badawy akachaguliwa kuwa Kadhi Mkuu wa tano. Syd. Ali Badawy alijiuzulu baada ya mwaka mmoja. Sababu zake hazikujulikana. Kiti cha Kadhi Mkuu baada ya muda mrefu akaikipata yule yule aliyefaulu mtihani wa Syd. Umar Bin Sumeyt. Nae ni Sh. Muhammad Kassim Mazrui akiwa Kadhi Mkuu wa sita, baada ya kupendekezwa na Bw. Salim Muhashamy (1911-1979) wakati huo akiwa ni Liwali wa Mombasa. Kadhi Mkuu wa saba akawa Sh. Abdalla Swaleh Farsy kutoka Zanzibar.

Liwalis, Mudirs and Kadhis At Government House Mombasa 1958

From left: Sh. Rashid AlRiyami– Sh.Mohamed S. Qassim– Sh. Ali Mohamed(Qadhi)-
Sh.Ahmed A. Yusuf–Sh. Abdullah Bafadhil(Qadhi)--Sh. Masoud Ali Muhashamy--
Sh.Mohamed Jawad– Sh. Abdullah M. Al Mandhry– Sh. Harith A. Al Mazrou–
Sh. Abdullah M. Khatib
Sitting: Sh. Mammun Al Mazru (Qadhi) – Sh. Rashid Azzan Al Suqri(Liwal)-
Sh. Salim Al Muhashamy (Liwali)-- Sh. Sir. Mubarak Ali Al Hinawy KBE (Liwali for the Coast)
Sh. Al Amin Al Mandhry (Liwali) – Sh. Mohamed Al Qamshu (Liwali)--
Sh. Mohamed Q. Al Mazrui (Cheaf Qadhi)

GOVERNMENT HOUSE DECEMBER 1958 - MOMBASA KENYA

Siku ya Kuagana baina ya Sh. Abdalla Swaleh Farsy na Sh. Muhammad Kassim Mazrui - 1980

Waalimu na wanafunzi wa MIOME miaka ya 1950, akiwemo Prof Ali Al-Amin Mazrui (na kofia ya tarbushi) akiwa msimamizi wa ma-bweni.

**Bw. Mbarak Hinawy
(1896-1959)
Liwali wa Pwani (1941-1959)**

**Bw. Salim Muhashamy
(1911-1979)
Liwali wa Pwani (1959-1964)**

Bibliography

1. Anne K. Bang - Sufis and the Scholars of the Sea, Family networks in East Africa, 1860-1925
{Anne Katrine Bang, Associate Professor, History, Department of Archaeology, History, Cultural Studies and Religion – University of Bergen, Norway}
2. Sh. Abdalla Swaleh Farsy - Baadhi ya Wanavyuoni wa Kishafi wa Mashariki ya Afrika
3. Ghalib Yusuf Tamim - Maisha ya Sh. Muhammad Kassim Al-Maamiry (1859-1910)
4. Prof. Ali A. Mazrui - Growing up in a Shrinking World: A Private Vantage Point – katika toleo la - Journeys through World Politics – Autobiographical Reflections of Thirty-four Academic Travellers
5. <https://www.yaaka.cc/unit/the-east-african-coast-under-the-oman-rule-between-1700-and-1800ad/>
6. Mahojiano na Maalim Abdulrahman Mwenzagu – 24/12/2016.